

Μητρός *Εύληϊς*
Γένος *Μαρτίνου*
Έτος γεννήσεως *1887*
Έπάγγελμα *Γεν. Αρχ. Γραμματείας Ο.Τ.Ε.*

ΜΩΥΣΗ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

Τόπος διαμονής *Αθήναι* Όδός *Πατριάρχου* αρ. *32*
Υπήκοος *Ελληνική*
Θρήσκευμα Χριστιανός Όρθόδοξος *Όρθόδοξος*

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Από τις εκθέσεις του Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη 1945

ΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ. Υπήρχον δύο νεκροταφεία. Τό έν παλαιότατον έχει έγκαι-
ειφθή από τριακονταετίας περίπου κατά δέ τήν διάρκειον των διωγμών
διεσκορπίσθησαν και οι απομείναντες τάφοι. Νά ζητηθῆ λεπτομερής έκθε-
σις από τήν Κοινότητα διά τήν έξακρίβωσιν τῆς διαφυλάξεως ὅ,σου τυχό-
σώζεται μέρους. Τό νεώτερον νεκροταφείον χρησιμοποιεῖται από τριακο-
ταετίας. Κατά τούς διωγμούς υπέστη πανολεθρίαν. Πλάκες έπιλήθησαν,
μεῖα κατεστράφησαν ἄνευ λόγου, κατά τρόπον δεικνύοντα τήν λύσαν των
Γερμανῶν. Πολλοί επίτῦμβιοι πλάκερ
της πόλεως. Ὁ μανόρατοί
έν ἡτελευθέρωσιν παρ
Διά τήν δεξιέ παινον στάσιν του
προφιστάται εἰς τήν ἄρ-δξουσιν κρηκή
Κερκίδας ὄσον και ἔκτος ταύτης εἰση-
τε ἄδτω τήν δέουσιν ἡθικῆν ἄρ-δξοβῆν.-

Ὁ Διευθυντής
της Πανεπιστημίου Βασιλειάδων Κέντρ. Ὑκουρ. Τ.Τ.Ε.
Μορ
Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ
Ὑκουρ. Δ/ντής

ΜΩΥΣΗΣ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Έργα του:

- *Τα Ταχυδρομεία στην Ελλάδα: Η ιστορία και η εξέλιξή τους*, 2002 (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών)
- *Το γραμματόσημο ως παράγων της Εθνικής Οικονομίας*, 1963
- *Postal History of the Dodecanese Islands*, 1966
- *Τα ταχυδρομικά τέλη εν Ελλάδι*, 1967
- *Η ιστορία των πρώτων ελληνικών αεροπορικών γραμματοσήμων*, 1968
- *Το Ταχυδρομείον κατά την Επανάστασιν του 1821*, 1971
- *Η Συμβολή των Εβραίων εις τον Απελευθερωτικό Αγώνα των Ελλήνων*, 1971
- *Ο οικονομικός κύκλος των Εβραίων από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της ιδρύσεως του Κράτους του Ισραήλ*, 1972
- *Το ιστορικόν της εκδόσεως των Ολυμπιακών γραμματοσήμων του 1896 και 1906*, 1974
- *Φιλοτελικό Λεξικό*, 2005

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Από τις εκθέσεις του Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη - 1945

*Κι αν πέσαμε σε πέσιμο πρωτάκουστο
Και σε γκρεμό κατρακυλήσαμε
Που πιο βαθύ καμμιά φυλή δεν είδε ως τώρα
Είναι γιατί με των καιρών το πλήρωμα
Όμοια βαθύ εν' ανέβασμα μας μέλλεται
Προς ύψη ουρανοφόρα.*

Κωστής Παλαμάς

ΜΩΥΣΗ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΕΣ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΕΤΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Από τις εκθέσεις του Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη - 1945

ΑΘΗΝΑ 2015

ΜΟΥΣΗΣ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΕΤΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ
(Από τις εκθέσεις του Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη - 1945)

© 2015 Μωσής Κ. Κωνσταντίνης
m.konstantinis@elta-net.gr

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

Εκθέσεις και χειρόγραφα του Κανάρη Κωνσταντίνη.
Στη φωτογραφία ο Κανάρης Κωνσταντίνης στην ερειπωμένη
Συναγωγή της Άρτας το 1946.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Μιχάλης Κύρκος

ISBN: 978-960-93-7527-6

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη σύμφωνα με το Νόμο 2121/1993 και τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

*Αφιερώνεται στα παιδιά μου
Κανάρη (Άρη) και Ελιάννα
και στα παιδιά τους*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
----------------	----

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

Η Οικογένεια Κωνσταντίνη στο Λεξικό του Λεωνίδα Χ. Ζώη.....	17
Κανάρης Κωνσταντίνης.....	19
Ε. Βενιζέλος, πρωθυπουργός, προς Εμμ. Ρέπουλη, αντιπρόεδρο της κυβέρνησης.....	23
Μια προφητική διαμαρτυρία των πνευματικών ανθρώπων της Ελλάδας.....	24
Μωυσής Κωνσταντίνης του Κανάρη	26
Η Οικογένεια Κωνσταντίνη αμέσως μετά την απελευθέρωση.....	28

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ - ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Η παρουσία των Εβραίων της Ελλάδος.....	31
1945-1951. Η πρώτη λογοδοσία του ΚΙΣΕ.....	35
Η διεκδίκηση των εβραϊκών περιουσιών που λεηλατήθηκαν κατά την Κατοχή.....	47
Ημέρα πένθους για τα θύματα του Ολοκαυτώματος (1948)	51

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ 1945-1946

Εβραϊκή Κοινότητα Αργινίου (1946)	57
Εβραϊκή Κοινότητα Άρτας (1946)	61
Εβραϊκή Κοινότητα Βόλου (1946)	68
Εβραϊκή Κοινότητα Ιωαννίνων (1946)	73
Εβραϊκή Κοινότητα Καρδίτσας (1946)	81
Εβραϊκή Κοινότητα Κέρκυρας (1946)	85
Εβραϊκή Κοινότητα Κω (1955)	92
Εβραϊκή Κοινότητα Λάρισας (1946)	94
Εβραϊκή Κοινότητα Πατρών (1946)	103
Εβραϊκή Κοινότητα Πρεβέζης (1946)	107
Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων (1946)	111
Εβραϊκές Κοινότητες Φλωρίνης - Καστοριάς (1949)	117
Εβραϊκή Κοινότητα Χαλκίδας (1945)	122
Εβραϊκή Κοινότητα Χίου (1953)	128
Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης	134
Η αναβίωση της ιστορικής συναγωγής Χανίων	138

Δ' ΜΕΡΟΣ

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ ΤΟΥ 1943

1943: Έκθεση της Ελληνικής Κυβερνήσεως του Καΐρου για το δράμα των Ελλήνων Εβραίων κατά τη Γερμανική Κατοχή	149
Διαταγές Γερμανικών Αρχών που αφορούν τους Εβραίους της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης	179
ΠΑΛΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	183

Πρόλογος

Είναι συνηθισμένο στην παγκόσμια και την ελληνική βιβλιογραφία απόγονοι να εκδίδουν βιβλία αναφερόμενα στη ζωή και το έργο των προγόνων τους, ιδίως όταν αυτοί υπήρξαν επώνυμοι ή εμβληματικές προσωπικότητες. Είναι επίσης συνηθισμένο να εκδίδονται μεταθανάτια πνευματικά κατάλοιπα προγόνων ως εκπλήρωση εσωτερικής επιταγής των μεταγενέστερων.

Η παρούσα έκδοση δεν αποτελεί ένα απλό μνημείο τιμής για τον πατέρα μου Κανάρη Κωνσταντίνη για το ποιός υπήρξε και τι επέτυχε στη σταδιοδρομία του, αλλά εκφράζει κάτι πολύ πιο σημαντικό: αποτελεί ιστορικό ντοκουμέντο για την δύσβατη πορεία της αναγέννησης του Ελληνικού Εβραϊσμού μετά το τραγικό Ολοκαύτωμα. Μέσα μάλιστα από τα μοναδικά στοιχεία που παρέχονται για την αμέσως μεταπολεμική κατάσταση των ορφανών, ερειπωμένων Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδας παρουσιάζονται επίσης πρωτογενείς αδιάσειστες εικόνες για τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη τη δύσκολη εποχή σε ελληνικές πόλεις της περιφέρειας. Με τον απλό, στυγνά υπηρεσιακό λόγο του πατέρα μου - συντάκτη των εκθέσεων που ακολουθούν, αντικατοπτρίζεται κατά τρόπο καθαρό η ελληνική πραγματικότητα των δραματικών χρόνων της ερημιάς των ανθρώπων μετά το 1944.

Η καταγραφή που γίνεται κατά τρόπο παραστατικό ως αποτέλεσμα επιτόπιας έρευνας, «επί του τύπου των ήλων», είναι αντικειμενική χωρίς να υπηρετεί κανενός είδους σκο-

πιμότητα όπως μπορεί να συμβαίνει σ' άλλες παρουσιάσεις. Ο πατέρας μου όταν συνέτασσε τις εκθέσεις του δεν απέβλεπε σε δημοσιότητα, ούτε μπορούσε να φανταστεί ότι αυτές θα αποτελούσαν κάποτε τεκμήρια μιας εποχής της ελληνικής ιστορίας. Αναζητούσε -με πόνο ψυχής, με την προσωπική του τραυματική εμπειρία για τα όσα έζησε αυτός και η οικογένειά του κατά την Κατοχή- ανθρώπους που εξοντώθηκαν, περιουσίες που λεηλατήθηκαν, παραδόσεις που καταστράφηκαν, ιδρύματα που ερείπωσαν, ιστορικές παρουσίες των τοπικών κοινωνιών, που εξολοθρεύτηκαν. Τη ζωή μιας δημιουργικής θρησκευτικής μειονότητας που χάθηκε!

Πήγε σκυφτός, με δάκρυα, ταλαιπωρημένος ο ίδιος σε αναζήτηση των ματωμένων, των κουρασμένων ομοθηρικών του.

Ο συγγραφέας των δημοσιευόμενων εκθέσεων δεν επεδίωξε να συντάξει λογοτεχνικό κείμενο, δεν φρόντισε το εκφραστικά ωραίο αλλά τον αληθινό, τον τεκμηριωμένο λόγο. Κι αυτή ακριβώς η αρχή προσδίδει περισσότερη ιδιάζουσα βαρύτητα στα γραφόμενά του. Πολλοί αξιόλογοι συγγραφείς -μελετητές, λογοτέχνες, ερευνητές κ.λπ.- έχουν ασχοληθεί με προσοχή κι αγάπη με το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδας, τόσο με ειδικά θέματα, όσο και μέσα στα γενικά πλαίσια παρουσίασης του μεγάλου αυτού ομαδικού εγκλήματος στην ιστορία της ανθρωπότητας. Λίγοι όμως είχαν την πικρή μοίρα που η τύχη επιφύλαξε στον Κανάρη Κωνσταντίνη να βρεθεί επί τόπου στα ερείπια των τοπικών Κοινοτήτων, στα λείψανα μιας ιστορικής παρουσίας. Η μυστική φωνή των προγόνων που καθοδηγούσε τον Κανάρη Κωνσταντίνη τον οδήγησε να ανιχνεύσει με διαπεραστικό μάτι τα όσα συνάντησε και να τα χρησιμοποιήσει ως όπλο στο νέο πεδίο μάχης, εκείνο της ανασυγκρότησης. Ο ίδιος

μαζί με μία ομάδα δραστήριων, συνυτών και συνεπών ομοθηρήσκων ανέλαβαν μεταπολεμικά την ηγεσία του Ελληνικού Εβραϊσμού με στόχο την αναγέννησή του μέσα από τα ερείπια. Οι εκθέσεις που καταχωρούνται, με τα στοιχεία που περιέχονται σ' αυτές, αποτελούν τον πιο εύγλωττο απολογισμό για τα όσα μεγάλα και καιρία συντελέστηκαν. Τα έργα ντροπής που έπραξαν οι χιτλερικοί σε βάρος των ομοθηρήσκων αδελφών μου αντικαταστάθηκαν με ενέργειες αγάπης, αποδείξεις καθήκοντος. Ως ιστορικό ντοκουμέντο για καταστάσεις, έργα, προσωπικότητες αλλά κι ως τεκμήρια μιας συγκροτημένης προσπάθειας αναδημιουργίας των Ελληνικών Ισραηλιτικών Κοινοτήτων κυριολεκτικά από τη στάχτη, παραδίδονται τα κείμενα που ακολουθούν εις μνήμη αιώνια των προγόνων και ως τίτλο τιμής για τον πατέρα μου.

Τελειώνοντας θέλω να ευχαριστήσω πρώτα απ' όλους την σύζυγό μου Γκρατσιέλλα για την υπομονή και την υποστήριξή της στη ζωή μου αλλά και στο έργο αυτό.

Επίσης, θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω από τα βάθη της καρδιάς μου τον φίλο Καθηγητή κ. Διονύση Κ. Μαγλιβέρα και την καλή μου συνεργάτιδα Έφη Εζρατή για την πολύτιμη βοήθειά τους στην παρούσα έκδοση.

Μωυσής Κ. Κωνσταντίνης

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

«Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου»,
Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, τ. Α', 1963

Του Λεωνίδα Χ. Ζώη

Κωνσταντίνη, οικ., 1550, εξ Αγκώνης της Ιταλίας, προερχομένη ίσως εξ Αλγερίου ή Κων/πόλεως, εκ. Ζακ. μετηνάστευσεν εις Κρήτην και εκείθεν πάλιν εις ζάκ, όπου ωκοδόμησαν την εκεί καλουμένην Κρητικήν Συναγωγήν. Της οικ. Κ. διεκρίθησαν κατά καιρούς διάφορα επίλεκτα μέλη, εξ ων, και: Κ, 1707 φρουράρχος Ζάκ. - Αβραάμ του Αλεξάνδρου,

Επιτρόπου των εν Ζακ. Ισραηλιτών, και Ραχήλ Λεύη εγενν. 17 ιουλ. 1865. Σπουδάσας εν Παρισίοις και τελειοποιηθείς εις την ηλεκτρολογία, εγκατεστάθη εν Αθήναις, διεκρίθη δια τα κοινωνικά αγαθοεργά αισθήματά του, έγγραψε διαφόρους επιστημ. μελέτας και ανεδείχθη μέγας ευεργέτης της ισραηλ. Κοινότητος Ζακ. Απέθ. εν Αθήναις κατά νοέμ. 1919. - Ελκανάς ή Κανάρης, εγεννήθη εν Ζακ και εκ της επιφανούς των Κ. οικ., το 1889. Μετά το πέρας των Πανεπιστημιακών του σπουδών, ηκολούθησε, από του 1910, δημοσίας υπηρεσίας προαχθείς εις ανωτάτους βαθμούς της ιεραρχίας διατελέσας γεν. Επιθ. του Υπουργείου Τ.Τ.Τ. Δια τας παρασχεθείσας ευδοκίμους υπηρεσίας του και ως αξιωματικού καθ' όλους τους από του 1912 πολέμους ετιμήθη, δια του αργυρού και χρυσού παρασήμων Γεωργίου Α' και δια σερβικού τοιούτου. Διετέλεσε Πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλ. Συμβουλίου Ελλάδος και Αντιπρόεδρος της Ισρ. Κοινότητος Αθηνών, ανεκηρύχθη δε Μέγας Ευεργέτης και επίτιμος Πρόεδρος της Ισρ. Κοινότητος Ζακ. - Ραφαήλ του Δαυίδ, εγενν. εν Ζακ. την 17 ιουλ. 1892 και έλαβε τα πρώτα γράμματα εν Κιάτω, όπου είχε εγκατασταθή ο πατήρ του, συνεχίσας τας σπουδάς του εν Αθήναις. Νέος την ηλικίαν έτι εισήλθεν εις την υπηρεσίαν των Τ.Τ.Τ. καταλαβών ανωτάτας θέσεις και αποχωρήσας το 1953. Έσχε μεγάλην δράσιν κοινωνικήν και πλουσιωτέραν εις την ισρ. Κοινότητα Αθηνών, ης διετέλεσεν Σύμβουλος, Γεν. Γραμματεύς και Πρόεδρος, ως επίσης Πρόεδρος του Σιωνιστικού Συλλόγου «ΜΠΕΝΕ ΣΙΩΝ» 1934-1940, διευθ. του περ. «Η Φωνή του Ισραήλ» και από του 1947 της εφημ. «Εβρ. Εστία». Τυχγάνει Πρόεδρος του Εθν. Εβρ. Κεφαλαίου δια την Ελλάδα και Αντιπρ. του Γαλλικού Πρακτορείου Εβρ. Ειδήσεων (Nouvelles Juives Mondiales). - Μ. 232 - Αλέξανδρος, αδελφός των ανωτέρω, τεχνικός του Υπουργείου Τ.Τ.Τ.

ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ο Κανάρης (Ελκανάς) Κωνσταντίνης (Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1889 και πέθανε στην Αθήνα το 1977). Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πολύ νέος διορίστηκε στην Υπηρεσία των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομεία,

Τηλέφωνα, Τηλέγραφοι). Έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και ήταν από τους πρώτους που εισήλθε έφιππος στην απελευθερωμένη πόλη της Θεσσαλονίκης. Γνωστός για την εργατικότητα και τιμιότητά του διορίστηκε Γενικός Ταμίας της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και ήταν εκείνος που διέσωσε τις χρηματοποστολές του στρατού και των υπολοίπων δημοσίων υπηρεσιών από το αποτεφρωθέν Ταχυδρομείο της Θεσσαλονίκης κατά την πυρκαϊά του 1917. [Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως αριθμός 203 - Τεύχος Γ' - της 13ης Σεπτεμβρίου 1917 όπου εδημοσιεύθη η άκρα ευαρέσκεια της Κυβέρνησης (Υπουργός Αλ. Παπαναστασίου)].

Ανήλθε ταχύτατα στην ιεραρχία των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα) και έγινε ο νεώτερος Διευθυντής Α' της Υπηρεσίας. Πριν από την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπηρέτησε ως Περιφερειακός Διευθυντής Ηπείρου (Ιωάννινα 1937-1940). Με την κατάρρευση του με-

τώπου διορίστηκε Περιφερειακός Διευθυντής Πελοποννήσου μέχρι την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα (Τρίπολις 1940-1942). Κατά την περίοδο της Κατοχής ήταν Γενικός Επιθεωρητής Τ.Τ.Τ. ως τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, οπότε με το διωγμό των Εβραίων από τους Γερμανούς άρχισε να κρύβεται με την οικογένειά του σε διάφορα σπίτια της Αθήνας.

Μετά την απελευθέρωση, επανήλθε στην Υπηρεσία και τοποθετήθηκε στην ανωτάτη θέση του Γεν. Επιθεωρητή Τ.Τ.Τ. (Διάταγμα 27.8.1946 ΦΕΚ 140 της 24.6.47 αρ. 140, Τεύχος Γ') και, μεταξύ άλλων υπηρεσιακών ασχολιών, του ανατέθηκε η διενέργεια ανακρίσεων για την συμμετοχή διαφόρων Κρατικών Υπαλλήλων ως συνεργατών των Γερμανών.

Το 1949, με την ίδρυση του ΟΤΕ, αποσπάστηκε ως Γενικός Επιθεωρητής στον νεοσύστατο Οργανισμό από όπου και συνταξιοδοτήθηκε το 1955, λόγω ορίου ηλικίας.

Ο Κ. Κωνσταντίνης υπήρξε επί σειρά δεκαετηρίδων αντιπρόεδρος και -κατά την διάρκεια των δύσκολων χρόνων του Εμφυλίου- πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Ανακηρύχθηκε Μέγας Ευεργέτης και επίτιμος Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ζακύνθου και άλλων Κοινοτήτων. Επίσης, ως μέλος και επίτιμος πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής της Ι.Κ. Αθηνών, πρωτοστάτησε για την απόκτηση το 1960 ιδιόκτητου Εβραϊκού Σχολείου στο Ψυχικό.

Ο Κ. Κωνσταντίνης, κατά την αμέσως μεταπολεμική περίοδο όταν με την υπηρεσιακή του ιδιότητα επισκέφθηκε διάφορες ελληνικές πόλεις για να επιθεωρήσει Υπηρεσίες των Τ.Τ.Τ., φρόντισε παράλληλα να επισκέπτεται τις αντίστοιχες Ισραηλιτικές Κοινότητες, οι οποίες είχαν καταστραφεί κατά την Κατοχή. Με την επιτόπια αυτή έρευνα ο Κ. Κωνσταντίνης συνέταξε τις πρώτες επίσημες εκθέσεις για την κα-

τάσταση αυτών των Κοινοτήτων, την τύχη, τα προβλήματα, τις άμεσες ανάγκες των μελών τους. Οι εκθέσεις αυτές αποδίδουν την πλήρη εικόνα των μεταπολεμικών Κοινοτήτων, αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα, ως εκ τούτου αποτελούν αδιάψευστα ντοκουμέντα των καταστροφών και των αναγκών. Μερικές από τις εκθέσεις αυτές δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου «Χρονικά» (Τεύχος 142, Μάρτιος – Απρίλιος 1996).

Μετά την ίδρυση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου (Κ.Ι.Σ.) το 1946, στην ίδρυση του οποίου πρωτοστάτησε με τον Ασέρ Μωϋσή, ανέλαβε πρώτος πρόεδρος του. Κατά τη διάρκεια των δύσκολων αυτών χρόνων εργάστηκε για την αντιμετώπιση των επιτακτικών αναγκών των Εβραίων όχι μόνον της Αθήνας, αλλά και όσων βρίσκονταν σε δεινή θέση στις επαρχιακές πόλεις προσπαθώντας να ανασυντάξουν την προσωπική και να ανασυγκροτήσουν την κοινοτική ζωή. Μετείχε ως εκπρόσωπος του Κ.Ι.Σ. στην από το 1945 συσταθείσα Γνωμοδοτική Επιτροπή της ΚΥΔΙΠ. Υπό την ιδιότητα του προέδρου του Κ.Ι.Σ. απέστειλε το 1946 προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, τους Εβραϊκούς Οργανισμούς του εξωτερικού και την στρατιωτική Αμερικανική Διοίκηση στο Βερολίνο έγγραφο για την διεκδίκηση «νομισματικού χρυσού διαρπαγέντα παρά των Γερμανών κατά την περίοδο των αντιεβραϊκών διωγμών. Κατά τους σχετικούς υπολογισμούς του ημετέρου Συμβουλίου, γενομένου επί τη βάσει υπάρχοντων δεδομένων, η συνολική αξία του νομισματικού χρυσού του διαρπαγέντος από τους Ισραηλίτες της Ελλάδος συνεπεία των διωγμών ανέρχεται εις 1.700.000 χρυσάς λίρας Αγγλίας.....ανήκον εις Ισραηλίτες εξοντωθέντας κατά τους φυλετικούς διωγμούς εκ μέρους των Γερμανών και μη καταλειπόντας εκ διαθήκης κληρονόμους ή συγγενείς εξ αδιαθέ-

του κληρονόμους» (Βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μαγκλιβέρα «Το ζήτημα των Γερμανικών επανορθώσεων για τις λεηλασίες κατά την ναζιστική Κατοχή της Ελλάδος: Η περίπτωση του νομισματικού χρυσού των Εβραίων», Έκδοση Κ.Ι.Σ.Ε., 2009).

Για τη συμμετοχή του στις πολεμικές επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού του απενεμήθη ο Αργυρούς Σταυρός του Βασιλικού Τάγματος του Γεωργίου Α' (Β.Δ. 23 Απριλίου 1940, φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης 77 –Τεύχος γ'– της 3ης Μαΐου 1940), ως επίσης και αντίστοιχο Σερβικό παράσημο του Αγίου Σάββα μετά σχετικού διπλώματος (Β.Δ. του Βασιλείου των Σέρβων, Κρατών και Σλοβένων, 20 Νοεμβρίου 1919 αριθ. 603).

Τέλος, σε αναγνώριση της επί σαράντα χρόνια ευδόκιμης υπηρεσίας του στον Δημόσιο Τομέα (Τ.Τ.Τ.) και στις ειρηνικές προσπάθειές του και σε αναγνώριση των μεγάλων υπηρεσιών του προς την χώρα, του απενεμήθη ο Χρυσός Σταυρός του Βασιλικού Τάγματος Γεωργίου Α' (Β.Δ. 3ης Ιουνίου 1950, ΦΕΚ 146 –Τεύχος Γ'– της 29 Ιουνίου 1950), «εγγραφής εις τα Μητρώα των Βασιλικών Ταγμάτων Αξίας και Τιμής».

**Ε. Βενιζέλος, πρωθυπουργός, προς Εμμ. Ρέπουλη,
αντιπρόεδρο της κυβέρνησης**

Τηλεγράφημα

Παρίσι, 22 Φεβρουαρίου 1919

Παρακαλώ λάβητε γνώσιν διαβιβασθέντος Υπουργείου Εξωτερικών τηλεγραφήματος κ. Κακλαμάνου περί ενεργειών Εβραίων εκ Θεσσαλονίκης εν συνεργασία ομοθρήσκων Πολωνίας και Ρουμανίας. Θεωρώ αναγκαίον γίνη επειγόντως παρά πάσαις εν Ελλάδι Εβραϊκαίς Κοινοτήταις η δέουσα ενέργεια όπως απευθύνωσι όσον τάχιστα τηλεγράφημα εις Ισραηλιτικήν Ένωσιν Παρισίων διαμαρτυρίας εναντίον διαβημάτων ανεύθυνων τινών παριστώντων εβραϊκόν στοιχείον εν Ελλάδι ως ευρισκόμενον εν μειονεκτική θέσει και ποιούμενοι έκκλησιν εις ειλικρίνειαν και δικαιοσύνην ως άνω κοινοτήτων είμεθα βέβαιοι ότι θέλουσι σπεύσει διακήρυξη ότι Εβραίοι Έλληνες ουδέν παράπονον έχουσι, ότι χαίρουσιν απόλυτον ισονομίαν και ότι πάντοτε έτυχον της πλέον αμερολήπτου κυβερνητικής υποστηρίξεως. Περί του τρόπου της ενεργείας ταύτης παρακαλώ συνεννοηθήτε μετά κυρίου Κωνσταντίνη εις τα αισθήματα οποιού κάμνω προσωπικώς έκκλησιν. Παρακαλώ όπως αντίγραφα αποστελλομένων τηλεγραφημάτων απευθύνονται επίσης εις εμέ.

Μια προφητική διαμαρτυρία των πνευματικών ανθρώπων της Ελλάδας

Ευθύς μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία και τον εγκαινιασμό πολιτικής διώξεως των Εβραίων, κορυφαίοι Έλληνες λόγιοι κι επιστήμονες συνέταξαν μία ιστορική όσο και προφητική διαμαρτυρία, την οποία επέδωσαν στην εν Αθήναις Γερμανική Πρεσβεία, στις 24 Ιουνίου 1933. Τα ονόματα των υπογραφόντων τη διαμαρτυρία είναι τα παρακάτω, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Πρωία» (28.6.1933). Μεταξύ των ονομάτων και εκείνο του Κανάρη Κωνσταντίνη:

Π. ΝΙΡΒΑΝΑΣ, ακαδημαϊκός, Ν. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, συγγραφέας, Ν. ΜΠΕΡΤΟΣ, καθηγητής, Π. ΜΑΡΙΝΑΚΟΣ, δικηγόρος, ΣΤ. ΜΠΡΑΝΙΑΣ, δημοσιογράφος, Ν. ΚΥΝΗΓΟΣ, τραπεζ. υπάλληλος Δ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, τραπ. υπάλληλος, Δ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, χημικός, Δ. ΑΠΑΜΗΤΡΟΣ, δικηγόρος, Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, δικηγόρος, Γ. ΔΕΛΗΣ, ποιητής, ΣΤ. ΜΗΛΙΑΔΗΣ, ζωγράφος, ΑΓΓ. ΤΑΝΑΓΡΑΣ, συγγραφέας, Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ζωγράφος, ΑΙΜ. ΒΕΑΚΗΣ, καλλιτέχνης, Α. ΜΙΝΩΤΗΣ, καλλιτέχνης, Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, δικηγόρος, ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ, διευθυντής ΤΤΤ, Γ. ΑΝΝΙΝΟΣ, δημοσιογράφος, Ν. ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ, δημοσιογράφος, Ι. ΛΟΥΚΑΣ, μηχανικός, Ν. ΖΥΓΑΔΙΝΟΣ, δικηγόρος, Β. ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ, δικηγόρος, Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ, δημοσιογράφος, Δ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ, δημοσιογράφος, Κ. ΟΥΡΑΝΗΣ, συγγραφέας, Χ. ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ, βουλευτής, Ν. ΞΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΣ, ποιητής, Μ. ΑΥΓΕΡΗΣ, ποιητής, Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ, συγγρα-

φέας, Ν. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, συγγραφέας, ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΗΣ, βουλευτής, Ι. ΧΡΥΣΙΚΟΣ, καθηγ. Πανεπιστημίου, Μ. ΜΑΤΣΑΚΗΣ, ζωγράφος. ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ, συγγραφέας, Δ. ΓΛΗΝΟΣ, παιδαγωγός, Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, δημοσιογράφος, Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ιατρός, Α. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ, ζωγράφος, Ι. ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ, ιατρός, Θ. ΜΑΛΑΒΕΤΑΣ, δημοσιογράφος, ΤΖΑΜΑΛΟΥΚΑΣ, ιατρός, Ν. ΖΕΚΑΚΟΣ, ιατρός. Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ, ποιητής, ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, ιατρός, Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ, δικηγόρος, Τ. ΚΟΝΤΟΣ, δικηγόρος, Α. ΠΑΤΣΟΥΡΑΣ, ιατρός, ΜΑΡΙΑ ΣΒΩΛΟΥ, Γ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ, ιατρός. Π. ΚΑΡΑΒΙΑΣ, δημοσιογράφος, Α. ΔΗΜΑΚΟΣ, δικηγόρος, Ι. ΚΟΥΤΣΟΠΙΑΝΝΗΣ, δικηγόρος, Α. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ, ζωγράφος, ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, ιατρός, Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, ιατρός, Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, υπάλληλος, Π. ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ, Γ. ΠΕΦΑΝΗΣ, μηχανικός, Π. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ, υπάλληλος, Β. ΝΑΣΙΑΚΟΣ, δικηγόρος, Α. ΤΑΜΑΣΟΚΛΗΣ, καθηγητής, Γ. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, υπάλληλος. Α. ΣΑΛΛΙΑΣ, φοιτητής, Ν. ΣΕΡΕΛΗΣ, ιατρός, ΜΥΡΣΙΝΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Γ. ΖΑΡΚΟΣ, συγγραφέας, Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, δικηγόρος, βουλευτής, ΑΥΡΑ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΟΓΓΙΟΣ, Μηχανικός, ΑΓΝΗ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Β. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, δημοσιογράφος, Ε. ΘΕΟΛΟΓΙΤΟΥ.

ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

Ειδικός Σύμβουλος ΕΛΤΑ, πρόεδρος Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος (1998-2010 και 2015). Γεννήθηκε 4.6.1932 στην Αθήνα. Παιδιά: ένας γιος, μία κόρη. Σπουδές: ΑΣΟΕΕ (μετέπειτα Οικονομικό Παν. Αθηνών) 1955. Σταδιοδρομία: Διευθύνων Σύμβουλος της ΑΕ «Μόνα Λίζα», της ΕΠΕ «Λυών», σύμβουλος φαρμακευτικών επιχειρήσεων από το 1970, Ειδικός Σύμβουλος ΕΛΤΑ. Μέλος της ΕΔΣΤΕ, του Συνδ. Διπλωματούχων Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, του ΟΕΕ, επίτιμος μέλος της Αμερικανικής Φιλοτελικής Εταιρείας, του Διεθνούς Συνδ. Φιλοτελικού Τύπου, επίτιμο μέλος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, Ροταριανού Ομίλου και φιλοτελικών εταιρειών της Ελλάδος κ.ά. Εκδότης του περιοδικού «Χρονικά» του ΚΙΣ. Ειδικός συνεργάτης-σύμβουλος της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων «Αθήνα 2004», πρόεδρος της Διεθνούς Έκθεσης Olympiex 2004. Έχει τιμηθεί με τον Χρυσό Αετό της Αποκαλύψεως από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο, με βραβεία, μετάλλια και διακρίσεις σε διεθνείς και πανελλήνιες ταχυδρομικές και φιλοτελικές εκθέσεις και συνέδρια και έχει εκπροσωπήσει την Ελλάδα σε διεθνή συνέδρια. Βιβλία: «Το γραμματόσημο ως παράγων της Εθνικής Οικονομίας» 1963, «Postal History of the Dodecanese Islands» 1966, «Τα ταχυδρομικά τέλη εν Ελλάδι» 1967, «Η ιστορία των πρώτων ελληνικών αεροπορικών γραμματοσήμων» 1968, «Το Ταχυδρομείον κατά την Επα-

νάστασιν του 1821» 1971, «Το ιστορικόν της εκδόσεως των Ολυμπιακών γραμματοσήμων του 1896 και 1906» 1974, «Τα Ταχυδρομεία στην Ελλάδα: Η ιστορία και η εξέλιξή τους» (βραβείο Ακαδημίας Αθηνών) 2002, «Φιλοτελικό Λεξικό» 2005 κ.ά. Τακτικός συνεργάτης ελληνικών και ξένων περιοδικών, των εγκυκλοπαιδειών «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», ΜΕΛ (συμπλ.), «Ηλίου», «Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια», του περιοδικού «Συλλογές». Ενδιαφέροντα: φιλοτελισμός, συλλογή παλαιών αντικειμένων και σπάνιων βιβλίων αναφερομένων κυρίως στην ιστορική παρουσία των Εβραίων στην Ελλάδα. Ξένες γλώσσες: γαλλικά.

Μετάλλια και τιμητικές διακρίσεις του Μωϋσή Κ. Κωνσταντίνη.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ

Αμέσως μετά την απελευθέρωση

ΒΕΒΑΙΩΣΙΣ

Βεβαιούμε ότι ο επιφέρων το παρόν και άνω εικονιζόμενος κ. Κωνάρης Κωνσταντίνης Ισραηλίτης το θρήσκευμα ετών 55 υπηρετεί παρά τη καθ' ημάς Κεντρική Υπηρεσία ως Γενικός Επιθεωρητής Τ.Τ.Τ. διαμένων μονίμως εν Αθήναις επί της οδού Παλαμιδίου 37 μετά της άνω επίσης εικονιζομένης οικογενείας του ήτοι της συζύγου του Μαρίας ετών 45 και των

δύο τέκνων του Βιβί ετών 15 και Μάκη ετών 12.

Το παρόν χορηγείται αυτώ τη αιτήσεϊ του διά να του χρησιμεύσει παρά τη αρμοδιά επισιτιστική επιτροπή προς επανέκδοσιν των σχετικών δελτίων τροφίμων κ.λ.π.-

Αθήναι, τη ..0-10-1944

Ο Γενικός Διευθυντής Τ.Τ.Τ.

Σημείωση: Το αναφερόμενο στη Βεβαίωση όνομα Βιβί είναι λανθασμένο. Το ορθό είναι Δαβίδ.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ (Κ.Ι.Σ.)

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πόλεις με Εβραϊκό πληθυσμό προπολεμικά

Αγρίνιο, Αθήνα, Αλεξανδρούπολη, Άρτα, Βέροια, Βόλος, Διδυμότειχο, Δράμα, Ζάκυνθος, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Καρδίτσα, Καστοριά, Κέρκυρα, Κομοτηνή, Κως, Λαγκαδάς, Λάρισα, Νέα Ορεστιάδα, Ξάνθη, Πάτρα, Πρέβεζα, Ρέθυμνο, Ρόδος, Σέρρες, Τρίκαλα, Φλώρινα, Χαλκίδα, Χανιά.

[Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία Ισραηλιτικές Κοινότητες υπάρχουν σε πόλεις όπου κατοικούν πάνω από 20 εβραϊκές οικογένειες. Στην απαρίθμηση των παραπάνω πόλεων περιλαμβάνονται όμως και πόλεις όπου βάσει της νομοθεσίας οι Εβραίοι δεν συνιστούσαν Κοινότητα].

Πόλεις με εβραϊκό πληθυσμό μετά τον πόλεμο

Αγρίνιο (δεν ήταν Κοινότητα διότι απαρτιζόταν μόνο από 32 μέλη), Αθήνα, Άρτα, Βέροια, Βόλος, Διδυμότειχο, Δράμα, Ζάκυνθος, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Καρδίτσα, Καστοριά, Κατερίνη, Κέρκυρα, Κομοτηνή, Λάρισα, Νέα Ορεστιάδα, Ξάνθη, Πάτρα, Πρέβεζα, Τρίκαλα, Φλώρινα, Χανιά (ελάχιστα μέλη), Χαλκίδα.

Κοινότητες εν αδρανεία

(χρονολογία κατά την οποία τέθηκαν σε αδράνεια)

Βέροια	1970	Καρδίτσα	1970
Καβάλα	1970	Ρόδος	1970

Διαλυθείσες Κοινότητες

(χρονολογία κατά την οποία διαλύθηκαν)

Αγρίνιο		Λαγκαδάς	1958
Αλεξανδρούπολη	1972	Νέα Ορεστιάδα	1970
Άρτα	1959	Ξάνθη	1958
Διδυμότειχο	1987	Πάτρα	1991
Δράμα	1970	Πρέβεζα	1958
Ζάκυνθος	1970	Ρέθυμνο	1958
Ηράκλειο	1968	Σέρρες	1957
Καστοριά	1972	Φλώρινα	1970
Κομοτηνή	1958	Χανιά	1958
Κως	1970		

Κοινότητες που υπάρχουν σήμερα (2015)**εν ενεργεία (αλφαβητικά):**Αθήνα, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Κέρκυρα,
Λάρισα, Τρίκαλα, Χαλκίδα.**Εν αδρανεία (αριθμούν λιγότερο από 20 οικογένειες):**

Βέροια, Καβάλα, Καρδίτσα, Ρόδος.

Η ίδρυση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου (1945)

Το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Συντονισμού και Γνωματεύσεων (Κ.Ι.Σ.) ιδρύθηκε με τον Α.Ν. 367/45. Ο πρώτος από την ίδρυσή του πρόεδρος για το διάστημα 19.7.1945-23.7.1945 ήταν ο Κανάρης Κωνσταντίνης. Στις 23.7.1945 το Κ.Ι.Σ. συγκροτήθηκε με μυστική ψηφοφορία σε σώμα με πρόεδρο τον Μίνω Λεβή (23.7.45-4.11.45) και μέλη τους Πέπο Μπενουζίλιο (αντιπρόεδρος), Αλφρέδρo Κοέν (γεν. γραμματέα), Βίκτωρ Λεβή (ταμία), Δανιήλ Σ. Αλχανάτη, Σαλβατώρ Εζρατή, Κανάρη Κωνσταντίνη, Μίνω Κωνσταντίνη, Ανσέλμο Μουρτζούκο, Ασέρ Μωυσή, Ηλία Νεγρίν, Ροβέρτο Ραφαήλ.

Ο Κανάρης Κωνσταντίνης παρέμεινε μέλος του Δ.Σ. του Κ.Ι.Σ. αυτής της περιόδου κατά δε το διάστημα 24.2.1948 - 10.1.1949 διετέλεσε εκ νέου πρόεδρος.

Η μεταπολεμική Κατάσταση των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος

Μέσα από εκθέσεις του Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη και έγγραφα του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος

Η ανά χείρας ερευνητική Εργασία είναι βασισμένη κυρίως στις εκθέσεις που είχε συντάξει μεταπολεμικά ο Κανάρης Δ. Κωνσταντίνης, για την κατάσταση ορισμένων Ισραηλιτικών Κοινοτήτων μετά το Ολοκαύτωμα και την Απελευθέρωση, ύστερα από επιτόπιες επισκέψεις του σε αυτές.

Όπως αναφέρθηκε, ο αείμνηστος Κανάρης Κωνσταντίνης, τότε Γεν. Επιθεωρητής των ΤΤΤ (Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφοι), κατά τη διάρκεια των υπηρεσιακών τα-

ξιδιών του σε διάφορες πόλεις της Ελλάδος, δεν παρέλειπε να επισκέπτεται τα κατεστραμμένα από τον πόλεμο τοπικά ιστορικά εβραϊκά μνημεία και να έρχεται, για λογαριασμό του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, σ' επαφή με τους επιζήσαντες των αποδεκατισμένων Εβραϊκών Κοινοτήτων.

Σε μια περίοδο που ολόκληρη η Ελλάδα -και ιδιαίτερα ο Ελληνικός Εβραϊσμός- προσπαθούσε να ανορθωθεί από τις συνέπειες της ναζιστικής Κατοχής -τις απώλειες τόσο σε ανθρώπινο δυναμικό, όσο και σε υλικές ζημιές- οι εκθέσεις του Κανάρη Κωνσταντίνη, που δημοσιεύονται στο τρίτο μέρος αυτού του βιβλίου, αποτελούν σημαντικά ντοκουμέντα για το μέγεθος της καταστροφής που υπέστησαν οι Ελληνικές Εβραϊκές Κοινότητες, περιέχουν δε σπάνια ιστορικά στοιχεία για τη συγκεκριμένη περίοδο της εβραϊκής παρουσίας κυρίως σε πόλεις όπου, τελικά, αυτές οι Κοινότητες δεν κατάφεραν μεταπολεμικά να αναβιώσουν.

Πρέπει να σημειωθεί ότι πολλές φορές υπάρχει τυπική ανακολουθία μεταξύ των περιλαμβανομένων στις εκθέσεις Κωνσταντίνη και άλλων στοιχείων που κατά καιρούς έχουν δημοσιευθεί και τούτο διότι πολλά από αυτά τα στοιχεία στηρίχτηκαν σε προφορικές μαρτυρίες (αναμνήσεις, προσωπικές απόψεις κ.ά.), δεδομένου ότι τα επίσημα αρχεία των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων είχαν ολοσχερώς καταστραφεί κατά την Κατοχή.

1945-1951

Πρώτη Λογοδοσία των ενεργειών του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου από της ιδρύσεώς του Ιούλιος 1945 μέχρι 15 Σεπτεμβρίου 1951

Η λογοδοσία έγινε από τον Κανάρη Δ. Κωνσταντίνη ενώπιον του πρώτου τακτικού Συνεδρίου των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, με τιμητική παρουσία Υπουργού. Έχουν παραλειφθεί απ' αυτή στοιχεία που δεν έχουν ιστορική σημασία (π.χ. οικονομικά, διαχειριστικά κ.ά.). Ο ιστορικός ερευνητής μπορεί να βρει στο παρακάτω κείμενο πολύτιμες πληροφορίες για τις κοινωνικές συνθήκες και συνήθειες της εποχής.

*Εξοχώτατε Κύριε Υπουργέ,
Σοφολογιότατε,
Αγαπητοί Κύριοι Σύεδροι,
Κυρίες και Κύριοι,*

Κηρύσσω την έναρξιν του πρώτου τακτικού Συνεδρίου των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, απευθύνω προς όλους τον θερμόν χαιρετισμόν του Κ.Ι.Σ.

Προ της ενάρξεως των εργασιών μας θεωρώ πρωταρχικόν καθήκον μου να σας παρακαλέσω όπως μεθ' ημών, τη συνδρομή του Σοφολογιωτάτου αναπέμψωμεν δέησιν προς τον Ύψιστον διότι μας ηξίωσεν να συνέλθωμεν σήμερον εις τον ιερόν τούτον χώρον, προς εκπλήρωσιν παλαιότατου πόθου των Εβραίων της Ελλάδος να αποκτήσουν εν μόνιμον Κεντρικόν Όργανον, κατευθυντήριο των θρησκευτικών και πνευματικών επιδιώξεών μας εντός του πλαισίου του Ελληνικού Συντάγματος.

Η ανάγκη της συστάσεως του Κεντρικού τούτου Οργάνου, του οποίου το πρώτον μόνιμον Συμβούλιον καλείσθε σήμερα να εκλέξετε, κατέστη έτι εντονότερα μετά τον συνεπεία των ακατονόμαστων διωγμών του Ελληνικού Εβραϊκού στοιχείου από μέρους βαρβάρων ορδών απορφανισμόν μας, και την εξόντωσιν πλέον των τριών τετάρτων του άλλοτε από αρχαιοτάτων χρόνων εν τη Χώρα ταύτη διαβιούντος Εβραϊσμού.

Εις την δέησίν μας παρακάλι όπως, εκτός της ευχής ο Ύψιστος να διαφυλάττη και προστατεύη τους Ανακτάς, την Βασιλικήν Οικογένεια και την Κυβέρνησιν της χώρας μας καθώς και τους Κυβερνήτας του νεοπαγούς αδελφού εν θρησκεία Κράτους του Ισραήλ, αναμνησθώμεν τόσον των απανταχού της γης θυμάτων των βαρβάρων φυλετικών διωγμών ανεξαρτήτως φυλής και θρησκεύματος, όσο και των υπέρ της ανεξαρτησίας τη Ελλάδος και του Ισραήλ πεσόντων ομοφύλων μας.

Αποστείλωμεν δε ευχαριστήρια ψηφίσματα προς τας Α.Α.Μ.Μ. και τας εκάστοτε Κυβερνήσεις της Χώρα μας διότι οι πρώτοι ηυδόκησαν να υπογράφουν τους υπό των δευτέρα) συνταχθέντας Νόμους και Διατάγματα δυνάμει των οποίων ο θεσμός το Κ.Ι.Σ. κατέστη μόνιμος Οργανισμός με την μορφήν Νομικού Προσώπου αναγγείλωμεν το χαρμόσυνον γεγονός διά του ενταύθα Γενικού Προξένου του Ισραήλ εις την Κυβέρνησιν ή εκπροσωπεί, καθώς και εις την Αμέρικαν Τζόιντ Ντιστριμπιούσιον Κόμιτι χάρις εις την ηθικήν και υλικήν συνδρομήν της οποίας ημείς όλοι οι Εβραίοι της Ελλάδος κατορθώσαμε να επιβιώσωμεν μετά την τελεία οικονομικήν καταστροφήν μας και να ανασυγκροτηθώμεν τόσον θρησκευτικώς και πνευματικώς όσον και οικονομικώς, και προς την οποίαν μεγάλην φιλόανθρωπον οργάνωσι και άύθις επιθυ-

μούμεν διά του στόματός μου να εκφράσωμεν την βαθυτάτην και αιωνίαν ευγνωμοσύνην μας.

Το Συνέδριον τούτο είναι το πρώτον συνερχόμενον από του έτους 1945 ότε ιδρύθη το Κ.Ι.Σ. διά του Α.Ν. 367. Η καθυστέρησις της συγκλήσεως του πρώτου Συνεδρίου οφείλεται αποκλειστικώς εις τας πολλαπλάς διατυπώσεις αναγκαίας διά την ψήφισιν του Νόμου «περί μονιμοποιήσεως του θεσμού του Κ.Ι.Σ.».

.....

Εις όσους εξ υμών διετέλεσαν μέλη του Κ.Ι.Σ. είναι γνωσταί αι γενόμενα έκτοτε παρά ταις αρμοδίαις Ελληνικαίς Αρχαίς ενέργειαί διά την ταχείαν ψήφισιν και δημοσίευσιν του Νόμου τούτου.

Εν τέλει κατόπιν συντόνων και εντατικών προσπαθειών του ημετέρου Συμβουλίου και ιδιαιτέρως του Νομικού αυτού Συμβούλου κ. Φρειδ. Κόρνικερ κατέστη δυνατή περί το τέλος του παρελθόντος έτους ή ψήφισις υπό της Βουλής και η δημοσίευσις εις το υπ' αριθ. 20/15.1.51 ΦΕΚ του Νόμου 1657 περί μονιμοποιήσεως του Κ.Ι.Σ. Ευθύς αμέσως επεδόθημεν εις την εκπόνησιν και ψήφισιν του κατά τας διατάξεις του ως άνω Νόμου εσωτερικού Κανονισμού του Κ.Ι.Σ. και εν συνεχεία εις την υποβολήν αυτού εις Υπουργείον Εθνικής Παιδείας προς κύρωσιν, πλην όμως λόγω των απαιτουμένων διατυπώσεων (επεξεργασία υπό του Συμβουλίου Επικρατείας, υπογραφή του κυρωτικού Βασ. Διατάγματος, δημοσίευσις αυτού εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως κ.λπ.) καθυστέρησεν η δημοσίευσις αυτού.

Ας μου επιτραπή πριν λογοδοτήσω εκ μέρους του απερχομένου Συμβουλίου διά την περίοδον της θητείας του να ανατρέξω εις την εποχήν της ιδρύσεως του Κ.Ι.Σ. και να εκθέσω τους λόγους οίτινες επέβαλον την σύστασίν του.

Γνωστόν τυγχάνει ότι η απελευθέρωσις της Πατρίδος Ελλάδος εύρε τας Ισραηλιτικάς Κοινοτήτας της χώρας εις κατάστασιν διαλύσεως. Εκ των 24 Κοινοτήτων οίτινες υφίσταντο και ελειτούργουν προ του πολέμου κατά τους κείμενους Νόμους μόνον εις 8 είχεν διασωθή Ισραηλιτικός πληθυσμός επιτρέπων την πλήρη ή μερικὴν ανασυγκροτήσιν των. Αλλά και εις τας 8 αυτάς Κοινοτήτας είχαν διαλυθῆ τα υπό του Νόμου 2456/20 προβλεπόμενα ὄργανα Διοικήσεως. Οὕτω την ημέραν της απελευθερώσεως ουδεὶς ἦτο εις θέσιν να εκπροσώπησιν τας Ισραηλιτικάς Κοινοτήτας και επιμεληθῆ λύσεως των αμέτρητων φλεγόντων ζητημάτων που ανέκυψαν διὰ τους Ισραηλίτας εκ του αδυσώπητου Γερμανικοῦ διωγμοῦ.

Προς άμεσον και προσωρινήν πλήρωσιν του κενού τούτου και αντιμετώπισιν των επειγόντων και ανεπιδέκτων αναβολῆς ζητημάτων ανασυγκροτήσεως, αποκαταστάσεως και Περιθάψεως τη πρωτοβουλία των εν Αθήναις διασωθέντων πρώην αιρετών Προέδρων και μελών Διοικητικῶν Συμβουλίων των διαφόρων Ισραηλιτικῶν Κοινοτήτων της χώρας συνεστήθη Οργανισμός ονομασθεὶς «Προσωρινόν Κεντρικόν Συμβούλιον Ισραηλιτικῶν Κοινοτήτων Ελλάδος» συγκροτηθεὶς κατά το πλείστον εκ προσώπων ασκησάντων προ της Κατοχῆς υπευθύνως τα καθήκοντα της Διοικήσεως των Ισραηλιτικῶν Κοινοτήτων.

Ο Οργανισμός ούτος αναγνωρισθεὶς και διὰ της υπ' αριθ. 40741/21.11.44 αποφάσεως του Υπουργείου Παιδείας, μέχρι της διὰ Νομοθετικῆς οδοῦ ρυθμίσεως του τρόπου ανασυγκροτήσεως των Ισραηλιτικῶν Κοινοτήτων απετελέσθη εκ των κ.κ. Ασέρ Μωυσή, Δαν. Αλχανάτη, Καν. Κωνσταντίνη, Μωυσή Μάτσα, Μωυσή Αεβή, Ιουλ. Ταζάρτες, Μ. Μπενβενίστε, Ρ. Ραφαήλ, Χαΐμ Αλχανάτη, Ηλία Νεγρίν, Εμμαν. Φόρ-

νη, Σολ. Σασών, Μ. Καράσσο και Ιωσήφ Γκατένιο.

Κατά την πρώτην συνεδρίασιν του εν λόγω Συμβουλίου της 22.11.44 εξελέγη το Προεδρείον αποτελεσθέν εκ των κ.κ. Α. Μωυσή ως Προέδρου, Δ. Αλχανάτη και Ιουλ. Ταζάρτες ως Αντιπροέδρων, Μ. Λεβή ως Ταμίου και Ηλ. Νεγρίν ως Γεν. Γραμματέως (21.11.44 έως 14.6.45).

Το ως άνω Συμβούλιον κατηργήθη διά του Α.Ν. 367 του Ιουνίου 1945 περί ανασυγκροτήσεως Ισραηλιτικών Κοινοτήτων.

Το διά του Νόμου τούτου ιδρυθέν Κεντρικόν Συμβούλιον, ιδρύθη διά την ενιαίαν εκπροσώπησιν των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων και συντονισμόν των ενεργειών αυτών, σκοπόν έχον πλην των άλλων την φροντίδα διά την ανασυγκρότησιν των πληγεισών Κοινοτήτων, την συγκέντρωσιν και διάθεσιν των τυχόν εις αυτό αποστελλομένων χρημάτων ή άλλων βοηθημάτων εκ του εσωτερικού ή της αλλοδαπής των προοριζομένων υπέρ του συνόλου των Ισρ. Κοινοτήτων της Χώρας ή των μελών αυτών, την εισήγησιν προς την Κυβέρνησιν, τας Αρχάς και επί τούτο ανεγνωρισμένας εν τη ημεδαπή ή τη αλλοδαπή οργανώσεις παν μέτρον διά την ανασυγκρότησιν των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων, την παλινόστησιν, περίθαλψιν και αποκατάστασιν των υπό του εχθρού εκτοπισθέντων Ισραηλιτών, και τέλος την συγκέντρωσιν και διαφύλαξιν των εγκαταληφθεισών άνευ κληρονόμου περιουσιών.

Εις εκτέλεσιν του ως άνω Νόμου 367/45 διωρίσθη διά της υπ' αριθ. 33535/4.7.45 αποφάσεως του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων δωδεκαμελές Συμβούλιον αποτελεσθέν εκ των κ.κ. Α. Μωυσή, Β. Λεβή, Δ. Αλχανάτη, Καν. Κωνσταντίνη, Σαλβ. Εζρατή, Ηλ. Νεγρίν, Μίνωος Λεβή, Πέπο Μπενοζίλιο, Ροβ. Ραφαήλ, Ανσ. Μουρτζούκου, Αλφ. Κοέν και Μίνωος Κωνσταντίνη.

Είναι γνωστή η δράσις του Συμβουλίου ως άνω αναφερομένου οργάνου.

Η διά της ενιαίας εκπροσωπήσεως λύσις δυσχερών διοικητικών διαφορών των διαφόρων Κοινοτήτων, αι συνεχείς προσπάθειά του διά την λύσιν των ζητημάτων των εγκαταλελειμμένων ισραηλιτικών περιουσιών, η επίτευξις συγχρονισμένης λειτουργίας των Κοινοτήτων διά καταλλήλων εισηγήσεων τροποποιήσεων των Καταστατικών των, η επαφή και συνεργασία του μετά των Εβραϊκών Οργανώσεων του Εξωτερικού αποτελούν όλα μίαν μόνον όψιν της πολυσχιδούς δράσεως του Κ.Ι.Σ.

Η πραγματοποίησις επαφής και συνεργασίας μετά των διεθνών Εβραϊκών οργανώσεων (Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνεδρίου, της Τζόιντ και πλείστων άλλων) υπήρξεν ωφέλιμος και γόνιμος διά την αντιμετώπισιν των προβλημάτων περιθάψεως των Ισραηλιτών της Ελλάδος. Ειδικώς όμως λόγω της διαμορφωθείσης μεταπολεμικής καταστάσεως των εν Ελλάδι Ισραηλιτών το Κ.Ι.Σ. έθεσεν ως σκοπόν την συγκέντρωσιν των εγκαταλελειμμένων ισραηλιτικών περιουσιών και την θέσιν αυτών υπό την διαχείρισιν ειδικού εβραϊκού οργανισμού προβλεπομένου υπό του Νόμου 846 του οποίου η ίδρυσις κατόπιν σοβαρωτάτων δυσχερειών επετεύχθη μόλις τον Μάρτιο του 1949.

.....

Κατά την ιδίαν ως άνω ημερομηνίαν το Κ.Ι.Σ. συμμορφούμενον προς τας διατάξεις του Νόμου 367/45 καθ' άς τούτο πλην των άλλων αρμοδιοτήτων δέον να συλλέγη τα εκ του εσωτερικού και εξωτερικού βοηθήματα προς περίθαλψιν των διασωθέντων Ισραηλιτών και να προβαίνει εις την διανομήν ούτων, ίνα εξ άλλου ανακουφισθή από τον υπερβολικόν φόρτον εργασιών και εξασφάλιση πληρεστέραν επαφήν και

συνεργασία μεταξύ αυτού και των εκασταχού Κοινοτήτων, απεφάσισεν αφ' ενός μεν όπως περιορισθή εις το έργον του συντονισμού των ενεργειών των Κοινοτήτων και της γνωμοδοτήσεως προς τας Αρχάς κ.λπ., αφ' ετέρου δε όπως μεταβίβαση την εκ του Νόμου ανήκουσαν αυτώ δικαιοδοσίαν περιθάλψεως των διασωθέντων Ισραηλιτών διά βοηθήματα παντός είδους του εσωτερικού και εξωτερικού εις Ειδικόν Συμβούλιον Περιθάλψεως με την άμεσον και ενεργόν συνεργασίαν: α) της εν Ελλάδι αποστολής της Αμερικαν Τζόιντ και β) της εν Ελλάδι Αποστολής του Παλαιστινιακού Ερυθρού Εξάλφα.

Η ως άνω απόφασις εγένετο δεκτή και υπό των τότε αντιπροσώπων των ως άνω οργανισμών, κ.κ. Τζάκομπσον και Σαχνάι.

Ούτω εξελέγη υπό του Κ.Ι.Σ. η πρώτη Επιτροπή Περιθάλψεως αποτελεσθείσα υπό των κ.κ. Χ. Μπενρουμπή, Ερρίκου Ν. Λεβή και Μωρίς Μπεράχα τη συνεργασία και των δύο ως άνω αντιπροσώπων, εις ην ανετέθησαν αι ως άνω αρμοδιότητες υπό την επίβλεψιν πάντοτε του Κ.Ι.Σ. Εις την πρώτην συνεδρίασιν του Συμβουλευτικού της 7 Απριλίου 1946 το Κ.Ι.Σ. υπέβαλεν την έκθεσιν των πεπραγμένων του από της ιδρύσεώς του μέχρι της ημερομηνίας τούτης. Κατά την περίοδον ταύτην μέλη του Κ.Ι.Σ. ήσαν οι κ.κ. Α. Μωυσής (Πρόεδρος), Δ. Αλχανάτης, Μ. Καράσσο, Μ. Κωνσταντίνης, Ρ. Ραφαήλ, Ιουλ. Ταζάρτες, Καν. Κωνσταντίνης, Π. Μπενουζίλιο, Β. Λεβής, Ηλ. Νεγρίν Α. Μουρτζούκος και Αλ. Κοέν.

Κατά την έκθεσιν ταύτην το Κ.Ι.Σ. επέτυχεν:

Την μεταβίβασιν της δικαιοδοσίας του επί ζητημάτων περιθάλψεως εις την συσταθείσαν Κ.Ε.Π.

Την ανασυγκρότησιν των Κοινοτικών οργανισμών διά διαθέσεως 15% εκ των εισαγομένων υπό της Τζόιντ χρημά-

των κατά μήνα κατόπιν σχετικής μετ' αυτής συμφωνίας και 85% διά την περιθαλψιν.

Την οργάνωσιν εν Αθήναις διαφόρων ιδρυμάτων ήτοι: α) Το Ίδρυμα Επαγγελματικής Αποκαταστάσεως διά την χορήγησιν δανείων εις επαγγελματίες ομοθρήσκους αποτελούντος ανεξάρτητον οργανισμόν χρηματοδοτούμενον υπό της Τζόιντ, β) την ίδρυσιν ορφανοτροφείου εν Κηφισσία μέσω του οποίου απεστάλησαν εις Ισραήλ 200 περίπου παιδιά και 50 ήσαν τρόφιμα αυτού, γ) την δωρεάν εις το εν Αθήναις Γηροκομείον διά την εξασφάλισιν στέγης και περιθάλψεως εις 40-50 γέροντας, δ) την ίδρυσιν στέγης εργαζομένου και εγκαταλελειμμένου κοριτσιού εις ην εστεγάζοντο αι άνευ οικογενείας εκ της ομηρίας διασωθείσαι κόραι και ε) την προσπάθειαν νοσοκομειακής κ.λπ. περιθάλψεως των φυματικών αντιμετωπισθείσαν από κοινού μετά της Τζόιντ.

4) Την μετά δραστηριότητος απασχόλησιν και εισήγησιν εις τας εκάστοτε Κυβερνήσεις διά την απόδοσιν της νομής των περιουσιών.

δ) Τον καθορισμόν της τύχης των εγκαταλελειμμένων και σχολαζουσών περιουσιών διά της εκδόσεως της πράξεως του Υπουργικού Συμβουλίου περί παραιτήσεως του Συμβουλίου του κληρονομικού του δικαιώματος επί των ως άνω περιουσιών και την χρησιμοποίησιν αυτών διά φιλανθρωπικούς σκοπούς ως επίσης και της δημοσιεύσεως του Α.Ν. 846/46 περί πλήρους παραιτήσεως του Δημοσίου εξ αυτών και την διάθεσιν των εις Οργανισμόν Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ελλήνων Ισραηλιτών.

Την επαφήν και συνεργασίαν μετά των Εβραϊκών Οργανώσεων του Εξωτερικού των οποίων τα αποτελέσματα ήσαν αρκούντως ικανοποιητικά διά την αποστολήν εν γένει βοηθημάτων.

Την δίωξιν των υπευθύνων του διωγμού δι' υποβολής μηνύσεως εις το Εθνικόν Γραφείον Εγκληματιών Πολέμου διά την δίωξιν 32 Γερμανών στρατιωτικών οίτινες ήσαν οι πρωτεργάται των διωγμών εν Ελλάδι, και την υποβολήν μηνύσεως εις τον Επίτροπον του Δικαστηρίου των Δοσιλόγων δι' Ισραηλίτας οίτινες συνεργάσθησαν μετά του Κατακτητού.

Υπάρχουν όμως και άλλαι πτυχαί της δράσεως του Κ.Ι.Σ. των οποίων φρονούμεν δέον να γίνη μνεία και οίτινες, ας μου επιτραπή να εκτεθώσι εν ολίγοις ενώπιον υμών.

Κατά πρώτον λόγον είναι το σοβαρότερον ζήτημα της **διεκδικήσεως του υπό των Γερμανών διαρπαγέντος κατά την διάρκειαν της Κατοχής Νομισματικού Χρυσού των ομοθησκων**. Το σπουδαιότατον τούτο θέμα παρακολουθείται συνεχώς υπό του Κ.Ι.Σ. από της συστάσεώς του και εντεύθεν. Ευρισκόμεθα πάντοτε εν διαρκή επαφή μετά των Οργανώσεων του Εξωτερικού, αι οποίαι μας διεβεβαίωσαν εσχάτως ότι δεν εξεδόθη εισέτι η απόφασις της Τριμελούς Επιτροπής των Βρυξελλών. Ήδη καθ' άς έχομεν βάσιμους πληροφορίας η έκδοσις της ως άνω αποφάσεως αναμένεται εντός του προσεχούς μηνός, κατά δε τας υπάρχουσας ευοίωνους ενδείξεις η απόφασις αύτη θα είναι ευνοϊκή.

Έτερον σημαντικώτατον επίσης θέμα το οποίον απησχόλει το Κ.Ι.Σ. ήτο το **της Εβραϊκής Εκπαιδεύσεως και Μορφώσεως των παιδιών μας**. Είναι γνωστόν ότι μεταξύ των απωλεσθέντων κατά την διάρκειαν του διωγμού των Ισραηλιτών συγκαταλέγετο και το σύνολον σχεδόν του εκπαιδευτικού Προσωπικού των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της χώρας, εξ ου λόγου αύτοι ευρέθησαν εις πλήρη αδυναμίαν να παράσχουν εις την Εβραϊκήν Νεολαίαν την δυνατότητα της απαραίτητου εκμαθήσεως της εβραϊκής γλώσσης.

Το Κ.Ι.Σ. κατέβαλεν συνεχώς άοκνους προσπάθειας

και ήλθεν εις επαφήν με διαφόρους οργανώσεις του Εξωτερικού όπως π.χ. με την εν Τελ Αβίβ Παγκόσμιον Εβραϊκήν Ένωσιν, το εν Ιερουσαλήμ Εκτελεστικόν της Σιωνιστικής Οργανώσεως κ.ά. τας οποίας παρεκάλεσεν να μεριμνήσουν διά την εξεύρεσιν των καταλληλότερων προσώπων διά την κατάληψιν των θέσεων των εβραιοδιδασκάλων των Κοινοτήτων της χώρας.

.....

Τέλος έτερον ζήτημα ήτο ότι το Κ.Ι.Σ. πολλάκις αντεπροσωπεύθη εις τα υπό των Οργανώσεων του Εξωτερικού γενόμενα Συνέδρια και **Διασκέψεις**. Ως ανέφερον εν αρχή της εκθέσεως τούτο ήλθεν εις επαφήν και συνειργάζετο μετά των διαφόρων διεθνών Εβραϊκών Οργανώσεων. Μία των σπουδαιότερων ήτο και το Παγκόσμιον Εβραϊκόν Συνέδριον του οποίου το Κ.Ι.Σ. αποτελεί μέλος. Ούτω κατά την Ευρωπαϊκήν Διάσκεψιν αυτού της 24.11.1946 ήτις έλαβε χώραν εν Παρισίοις συμμετέσχεν ως αντιπρόσωπος του Εβραϊσμού της Ελλάδος ο τότε Πρόεδρος αυτού κ. Α. Μωυσής. Εις την διάσκεψιν του προηγούμενου έτους του ίδιου Συνεδρίου είχε συμμετάσχει ο κ. Ρ. Ραφαήλ.

Το Κ.Ι.Σ. συμμετέσχεν επίσης εις την εν Παρισίοις την 14.11.48 συγκληθείσαν σύσκεψιν υπό της Τζόιντ και των μετ' αυτής συνεργαζομένων Αμερικανικών Οργανώσεων προς εξέτασιν των ζητημάτων Περιθάλψεως των Κοινοτήτων και ενισχύσεως αυτών υπό της Τζόιντ, διά του τότε Προέδρου της Κ.Ε.Π. κ. Χ. Μπενρουμπή μόνου καταλληλότερου προσώπου. Ούτος επί τη ευκαιρία ταύτη εξουσιοδοτήθη εκ μέρους του Κ.Ι.Σ. και συμμετέσχεν εν ονόματι αυτού εις την συνελθούσαν την 11.11.48 εν Παρισίοις ειδικήν σύσκεψιν του Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνεδρίου.

Το Κ.Ι.Σ. συμμετέσχεν επίσης εις την εν Παρισίοις συ-

νελθούσαν Διάσκεψιν από 19-23 Νοεμβρίου 1950 διά την αντιμετώπισιν των προβλημάτων της Εβραϊκής Μορφώσεως και Εκπαιδεύσεως των Κοινοτήτων Ευρώπης, Αφρικής και Αυστραλίας, συγκληθείσαν υπό της Γεν. Διευθύνσεως εν Ευρώπη του Εβραϊκού Πρακτορείου, διά του Β' Αντιπροέδρου κ. Σ. Μπίττη.

Τέλος αξία παρατηρήσεως είναι και η συμμετοχή του Κ.Ι.Σ. εις το υπό την επίτιμον Προεδρείαν του Προέδρου του Κράτους του Ισραήλ κ. Χ. Βάισμαν συνελθόν εν Ιεροσολύμοις την 24.7.1950 πρώτον Παγκόσμιον Συνέδριον διά την εβραϊκήν γλώσσαν, διά του ειδικώς προς τούτο εξουσιοδοτηθέντος κ. Α. Γκελιδή.

Παρ' όλην την ως άνω αναπτυχθείσαν πολυσχιδή δράσιν του Κ.Ι.Σ. μετά λύπης μου διαπιστώνω ότι το Κ.Ι.Σ. ουδόλως εξεπλήρωσε τον δι' ον συνέστη σκοπόν. Ως ανώτατον Όργανον των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της χώρας ουδεμίαν πρόοδον επετέλεσεν εις το πνευματικόν επίπεδον και ουδέν επί αυτού επέτυχεν.

Από της ιδρύσεώς του και εντεύθεν, κατά τα διάφορα στάδια της δράσεώς του, τα εκάστοτε Συμβούλια, ιδιαιτέρως δε το παρόν Συμβούλιον λόγω της αναλήψεως των ευθυνών της περιθάλψεως ησχολείτο με την εξεύρεσιν των αναγκαιούντων πόρων διά την κάλυψιν των ελλειμμάτων των προϋπολογισμών, ή ησχολείτο με την επίλυσιν της εκάστοτε διοικητικής κρίσεως προερχομένης εκ της παραιτήσεως ή διαφωνίας των μελών του.

.....

Αξιότιμοι Κυρίαί και Κύριοι, παρά την ελπίδα ην τρέφω ότι κατέβαλα πάσαν προσπάθειαν να σας διαφωτίσω αρκούντως διά της παρούσης εκθέσεως λογοδοσίας του Κ.Ι.Σ. από της συστάσεώς του μέχρι σήμερα, επικαλούμαι, την

λόγω της βραχείας θητείας μου, επιείκειάν σας εάν σοβαρά έστω παραλείψεις σημειωθούν από μέρος σας εις την έκθεσίν μου ταύτην.

Προσεπάθησα το κατά δύναμιν και χάρις εις την αμέριστον συνδρομή τής υπηρεσίας του Κ.Ι.Σ., προς ην εκφράζω την ευαρέσκειάν μου επί τη ευκαιρία τούτη, να σας δώσω όσον το δυνατόν πλήρη εικόνα της δράσεως του Κ.Ι.Σ. από της συστάσεώς του μέχρι σήμερα.

Το απερχόμενον Συμβούλιον θα ακούση μετά πάσης ευλάβειας την κριτικήν σας επί του έργου του διά το διάστημα της θητείας του.

Είμεθα βέβαιοι ότι αύτη θα διαπνέεται από πνεύμα απολύτου ευθυκρισίας και κατανοήσεως των δυσχερειών ας αντιμετωπίσαμεν. Είμεθα πρόθυμοι να σας διαφωτίσωμεν, όση ημίν δύναμις, επί τυχόν αποριών σας.

Η διεκδίκηση των εβραϊκών περιουσιών που λεηλατήθηκαν κατά την Κατοχή

Ο Κ. Κωνσταντίνης, στα πλαίσια των ενεργειών του για τη διασφάλιση των περιουσιών του και των μέσων επιβίωσης των ομοθρήσκων του, μετά το πέρας της Κατοχής υπέβαλε στις αρμόδιες ελληνικές Αρχές και στους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνταν με τα σχετικά θέματα σειρά υπομνημάτων σχετικά με τις λεηλασίες που είχαν υποστεί οι εβραϊκές περιουσίες.*

Διασώζονται στοιχεία από τις αναφορές του υπ' αριθμ. 940 και 941/3.5.1946, 504/13.4.1948, με ημερομηνία 26.4.1948 και 7.5.1948 στις οποίες περιέχονται σαφείς υπολογισμοί των διεκδικουμένων ποσών. Το παρακάτω έγγραφο που απέστειλε προς το υπουργείο Εξωτερικών, με ημερομηνία 12.5.1948, ανακεφαλαιώνει τις διεκδικήσεις.

**Κ. Κωνσταντίνης, πρόεδρος Κεντρικού
Ισραηλιτικού Συμβουλίου Συντονισμού
και Γνωματεύσεως, προς Υπουργείο Εξωτερικών
αναφορά Αθήνα, 12 Μαΐου 1948**

Εξοχώτατε κ. Υπουργέ,

Εις απάντησιν επειγούσης ημετέρας προσκλήσεως όπως υποβάλωμεν υμίν συγκεκριμένα στοιχεία και δικαι-

* Για το όλο θέμα βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μαγκλιβέρα, *Το ζήτημα των πολεμικών επανορθώσεων για τις λεηλασίες κατά την ναζιστική Κατοχή της Ελλάδος: Η περίπτωση του νομισματικού χρυσού των Εβραίων*, Έκδοση Κ.Ι.Σ.Ε., 2009.

ολογητικά περί του διαρπαγέντος εκ των απαχθέντων και αφανισθέντων ομοθηρήσκων μας χρυσού παρά των Γερμανών, ον κατά τους μάλλον μετρίους υπολογισμούς μας καθωρίσαμεν εις το ποσόν των 1.700.000 χρυσών λιρών Αγγλίας, διά του υπ' αριθ. 941 της 3ης Μαΐου 1946 προς υμάς εγγράφου μας, λαμβάνομεν την τιμήν να φέρωμεν εις γνώσιν υμών ότι λόγω του τρόπου καθ' ον συνετελέσθη η σύλληψις και η εις Γερμανίαν απαγωγή των ομοθηρήσκων μας και η επακολογηθήσασα αμέσως μετά την σύλληψίν των βιαία και αυθαίρετος διαρπαγή και κατάσχεσις του κατεχομένου παρ' αυτών χρυσού δεν είναι δυνατόν να νοηθή η ύπαρξις συγκεκριμένων και λεπτομερών στοιχείων.

Πάντως θεωρούμεν καθήκον μας όπως υποβάλωμεν υμίν συνημμένως τη παρούση υπεύθυνον δήλωσιν του καθ' ημάς Συμβουλίου με την παράκλησιν όπως ευαρεστηθήτε και υποβάλητε ταύτην μέσω της εν Βρυξέλλαις ελληνικής αντιπροσωπείας εις την αυτόθι εδρεύουσαν Commission Tripartite pour la restitution de l' or Monétaire, ήτις ευελπιστούμεν ότι θα ευαρεστηθή να εξέταση την δικαίαν περίπτωσιν μας μετά της ενδεδειγμένης προσοχής και ευμενείας.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΗΛΩΣΙΣ

Το εν Αθήναις εδρεύον Κεντρικόν Ισραηλιτικόν Συμβούλιον Συντονισμού και Γνωματεύσεως εκπροσωπούν νομίμως την ολότητα των Ισραηλιτών της Ελλάδος, βεβαίοι υπεύθυνως προς το Σεβαστόν Υπουργείον των Εξωτερικών ότι το σύνολον του χρυσού (εις διάφορα χρυσά νομίσματα και ατούσιον χρυσόν) ον κατέσχον και διήρπασαν οι Γερμανοί από τους ομαδικώς απαχθέντας εξ Ελλάδος και αγρίως σφαγιασθέντας και αφανισθέντας εν Γερμανία και Πολωνία ομοθηρήσκους μας, κατά την διάρκειαν της γερμανικής κατοχής

εν Ελλάδα, υπελογίσθη βασίμως παρ' ημών κατά τους μετριοτέρους υπολογισμούς μας εις το ποσόν των 1.700.000 περίπου λιρών χρυσών Αγγλίας.

Δυστυχώς λόγω του ομαδικού εξαφανισμού της ολότητας των απαχθέντων ομοθρήσκων μας και του εντελώς αυθαιρέτου και βιαίου τρόπου της διαρπαγής του κατεχομένου υπ' αυτών χρυσού, κατέστη αδύνατος, ως είναι ευνόητον άλλωστε, η συγκέντρωσις συγκεκριμένων και λεπτομερών στοιχείων και ο βάσει τούτων καταρτισμός αναλυτικών πινάκων του χρυσού, όστις διηρπάγη εξ ενός εκάστου των απαχθέντων και αφανισθέντων, ως τούτο ηδυνήθημεν να πράξωμεν διά τους ελαχίστους επιζήσαντες ομοθρήσκους μας, περί ων λεπτομερείς κατά το δυνατόν πίνακας μετά των δικαιολογητικών υποβάλαμεν υμίν.

Δεδομένου ότι, αφ' ενός μεν η σεβαστή ελληνική κυβέρνηση εις διά του α.ν. 846 της 22ας Ιανουαρίου 1946 παρητήθη του κληρονομικού δικαιώματος του ελληνικού Δημοσίου επί των περιουσιών των Ελλήνων Ισραηλιτών, των εξοντωθέντων κατά τους φυλετικούς διωγμούς εκ μέρους των Γερμανών και μη καταλιπόντων εκ διαθήκης κληρονόμους ή συγγενείς εξ αδιαθέτου κληρονόμους, υπέρ ιδρυθησομένου διά Β.Δ. Νομικού Προσώπου όπερ θα έχη ως σκοπόν την περίθαλψιν και αποκατάστασιν των Ισραηλιτών της Ελλάδος, αφ' ετέρου δε ανετέθη εις το ημέτερον Συμβούλιον, δυνάμει του άρθρου 5 εδ. 2 του α.ν. 367/45 και την υπ' αριθ. 265716/706/15.10.47 απόφασιν του κ. Υπουργού των Οικονομικών, η μέριμνα διά την συγκέντρωσιν και διαφύλαξιν των εγκαταλελειμμένων ισραηλιτικών περιουσιών, ως και η προσωρινή διαχείρισις αυτών, μέχρι της εκδόσεως του υπό του α.ν. 846/46 προβλεπόμενου εκτελεστικού διατάγματος περί συστάσεως του περιου προέκειται ιδρύματος, διεκδικούμεν, υπό την άνω ιδιότητά

μας, το εκ χρυσών λιρών Αγγλίας 1.566.904 υπόλοιπον, όπερ παραμένει εκ του συνολικού ποσού των άνω χρυσών λιρών Αγγλίας 1.700.000 μετά την αφáίρεσιν του ποσού των χρυσών λιρών Αγγλίας 183.096, περί ου ήδη υπεβάλαμεν υμίν τους προρηθέντας λεπτομερείς πίνακας.

Πάντως, βάσει των πληροφοριών ας ηδυνήθημεν να συγκεντρώσωμεν σχετικώς, εκ του συνολικού ποσού του κατεχομένου υπό των ομοθρήσκων μας χρυσού, υπολογισθέντος κατά τα ανωτέρω εις εν εκατομμύριον επτακοσίας χιλιάδας (1.700.000) χρυσάς λίρας Αγγλίας, μέρος κατατεθειμένον κατά το έτος 1936 εις τραπεζιτικά χρηματοκιβώτια εδηλώθη οπωσδήποτε παρά των κατόχων και κατεγράφη παρά των ειδικώς προς τούτο συσταθεισών Κρατικών Επιτροπών δυνάμει των α.ν. 33257 και 809 του 1936, ως δύνασθε να εξακριβώσετε εκ των παρά τη αρμοδία υπηρεσία του Γενικού Λογιστηρίου επισήμων στοιχείων.

Μετά πάσης τιμής

Ημέρα πένθους για τα θύματα του Ολοκαυτώματος

Με την υπ' αριθμ. 9 της 2.3.1948 εγκύκλιό του το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος αναφέρεται στην καθιέρωση για τις Εβραϊκές Κοινότητες της Ελλάδος Ημέρας Πένθους, με ορισμένο τυπικό, για τα θύματα του Ολοκαυτώματος:

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Αγαπητοί Αδελφοί,

Ως καθιερώθη από της απελευθέρωσης και εντεύθεν, και εφέτος ημείς οι επιζήσαντες εκ του τρομερού διωγμού των ναζιστών Εβραίοι της Ελλάδος έχομεν ιεράν υποχρέωσιν να τιμήσωμεν την μνήμην των χιλιάδων σφαγιασθέντων αδελφών μας.

Έχει καθορισθή ως ημέρα πένθους δι' όλους τους Ισραηλίτας της Ελλάδος εις μνήμη των απαχθέντων και κατακρεουργηθέντων αδελφών μας η 29η Αντάρ, καθ' ην οι πρώτοι αδελφοί μας εκ Θεσσαλονίκης εθανατώθησαν εν Πολωνία, εγένοντο δε εις τας πλείστας των άλλων Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της χώρας συλλήψεις εκ μέρους των Ναζιστών. Δεδομένου όμως ότι το 5708 είναι δίσεκτον, εφέτος συμπίπτει η 29η του μηνός Βε-Αντάρ. Επειδή συμπίπτει η 29η του Βε-Αντάρ να είναι Παρασκευή ήτις κατά τας θρησκευτικάς μας παραδόσεις δεν δύναται να είναι ημέρα πένθους, καθορισθή ως τοιαύτη η προτεραία, ήτοι η 8η Απριλίου ε.έ., ημέρα Πέμπτη.

Καθ' όλην την ημέραν ταύτην δέον να παραμείνωσι κλειστά άπαντα γενικώς τα Ισραηλιτικά καταστήματα και γραφεία. Εις τας Ιεράς Συναγωγάς θέλουσι τελεσθή επιμνημόσυνοι δεήσεις και θέλουν επακολουθήσει ομιλία διαφό-

ρων ρητόρων περί του ιστορικού της πρωτοφανούς τούτης τραγωδίας.

Εισηγήσει του Αρχираββίνου Σ/του κ. Σράιμπερ η θρησκευτική τελετή πλην των εις εκάστην Κοινότητα ιδιαιτέρως καθιερωμένων δέον επίσης όπως ακολουθήση και το εξής πρόγραμμα:

1. Θα διαβασθή ο Ψαλμός 16.
2. Ομιλία.
3. Μεγάλη Ασκαβά.

Εις το τέλος της λειτουργίας Ψαλμός 91. Το απόγευμα, πριν από το Μινχά, θα διαβασθούν οι Ψαλμοί 119 και 16.

*Ο Πρόεδρος
Κανάρης Κωνσταντίνης*

Από τις πρώτες μεταπολεμικές Ισραηλιτικές Δημόσιες Εκδηλώσεις

Δελτίο Πληροφοριών της Κεντρικής Διοίκησης Μακεδονίας
Γραφείο Τύπου Θεσσαλονίκης
προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 9 Απριλίου 1948

Χθες 9.4.48 υπό των Ισραηλιτών της ενταύθα παροικίας, πένθος την επέτειον [sic] της συλλήψεως και εξαφανισμού των εν Αθήναις Εβραίων υπό των Γερμανών. Άπαντα τα καταστήματα και γραφεία των Ισραηλιτών παρέμειναν κλειστά καθ' όλην την ημέραν.

Την πρωίαν είχαν μεταβή εις το νεκροταφείον πολλοί Ισραηλίται, απολέσαντες συγγενείς των εν Γερμανία. Την 16.15 ώραν έλαβε χώραν εις την επί της οδού Μιλιδώνη 5 Συναγωγήν επιμνημόσυνοσ δέησις. Κατ' αυτήν παρέστη-

σαν ο ενταύθα Αρχιραββίνος Schreiber, ο Ραββίνος Αθηνών Μπαρζιλιάι, ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Κωνσταντίνης Κανάρης, το Κοινοτικόν Συμβούλιον πλην του προέδρου Βιτάλ ασθενούντος, ο διευθυντής του Παλαιστινιακού Γραφείου Μεταναστεύσεως Κίμιπιτη Σολομών και περί τα 600 άτομα.

Μετά την επιμνημόσυνον δέησιν ωμίλησεν ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Κωνσταντίνης Κανάρης, όστις ανεφέρθη εις τας λεπτομέρειας της συλλήψεως και εξοντώσεως των ομοθρήσκων του κατά την διάρκειαν της Κατοχής. Ακολούθως ηυχαρίστησε τους Έλληνας Χριστιανούς, οίτινες με κίνδυνον της ζωής των παρέσχον πάσαν συνδρομήν εις τους Ισραηλίτας, χάρις δε εις αυτούς επέζησαν οι διασωθέντες Ισραηλίται.

Ακολούθως, έλαβεν τον λόγον ο Κοέν Σαμουήλ, μέλος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, όστις εξέθεσε τας απώλειας του εβραϊσμού εκ του γερμανικού διωγμού, ειπών ότι εκ μεν της Ελλάδος εξοντώθησαν 65.000, εξ όλης δε της Ευρώπης 6.000.000 Ισραηλίται. Εν συνεχεία ετόνισεν ότι μετά τον θρήνον των νεκρών η σκέψις κάθε Ισραηλίτου στρέφεται προς την Παλαιστίνη ένθα οι εκεί Εβραίοι, ως πραγματικοί απόγονοι των Μακαβαίων, μάχονται ουχί διά κατακτήσεις αλλά διά να ανακτήσουν την γην των πατέρων των.

Πολλοί Ισραηλίται εξ Ελλάδος μάχονται εις την πρώτην γραμμήν εν Παλαιστίνη, ως επίσης και όλοι οι Ισραηλίται της Ευρώπης μάχονται διά τον ίδιον σκοπόν και υπό την αυτήν σημαίαν. Τέλος, ετόνισεν χαρακτηριστικώς, όλοι μας πρέπει να είμεθα έτοιμοι να πούμε το παρόν όταν θα μας καλέση η φωνή της πατρίδος διά να πολεμήσουμε όπως επολεμήσαμεν και διά την πατρίδα την Ελλάδα εις διαφόρους πολέμους.

Ωσαύτως κατά πληροφορίας μας χθες ενηργήθη έρανος εν στενώ κύκλω, μεταξύ των μελών της ενταύθα Ισραηλιτικής Κοινότητος, διά την ανέγερσιν μνημείου των εξαφανισθέντων Ισραηλιτών της Ελλάδος. Ο έρανος τούτος απέδωσε ποσόν άνω των 10.000.000 δραχμών.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
1945 -1946

*(Στα κείμενα των Εκθέσεων έχει διατηρηθεί
το ακριβές λεκτικό του συντάκτη τους)*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ & ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΕΩΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΗΡΩΤΗ 4 - ΑΘΗΝΑΙ

ΝΟΜ. ΠΡΟΪΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΔΡΑΧΜΩΝ
ΑΔΑΦ. ΚΩΔΙΚ. 20390

ΤΗΛ. ΝΕΜ. ΤΕΛΕΓΡΑΦ.
ΤΕΛΕΓΡΑΦ. ΚΩΔ. 21100

Αριθ. Πρωτ. 1061

15 Μαΐου 1946

Κύριον

Κωνσταντίνην

Ε Ν Τ Α Υ Θ Α

Κύριε,

Έχομεν τήν τιμήν νά σας ανακοινώσωμεν, ότι κατά τήν συνεδρίσιν της 14.5.1946 άπεφασίσθη, όπως παρακληθώτε έπ' ευκαιρία της άπό τήν Ημερον περιείσο σας επισκεφθώτε τός Ισραηλιτικές Κοινότητες Πετρών, Ήρας, Πρεβέζης, Ίκωνίνων, Κερκύρας καί εϊ δυνατόν Σκιάθου, ίνα ώς ένι τολμέος του Συμβουλίου μας μελετήσθη έπιτοπίως τήν όργάνωσιν καί λειτουργίαν έκαστης έξ αυτών, τήν κατάστασιν των Συναγωγών, νεκροταφείων, σχολων καί γραφείων των, τό της λειτουργίας του τμήματος Περιθάλψεως, τόν οί θονομικόν μηχανισμόν, τās δυνατότητας άποκατοστάσεως της Κοινοτικής ζωής εν τω συνόλω της καί τās εν γένει άνάγκας των, δεσπεύοντες τās άνωμίας νά καλυφθώσιν εν των τοπικών πόρων.

Τά συμπεράσματά σας παρακαλώτε όπως διατυπώσθη εις έγγραφών ενθέσεις δι' έπίσημην Κοινότητα καχωρισμένως.

Τό Συμβούλιόν ο ως έξουσιοδοτεί όπως εις κατεπιφύσεως περιπτώσει καί άνάγκας δίδετε τήν κατά τήν κρίσιν σας προσήκουσαν άσιν.

Τάς ενθέσεις σας, εϊ δυνατόν άποστέλλετε ταχυδρομικώς έξ έκείστης Κοινοτήτος, ώστε καί πρό της άπανόσου σας νά εΐναι άνωκατή ή επίλυσις τω τμημάτων ει' άσφάδέν ος εΐναι άπαραίτητος ή προφορική άνάγκη.

Το Κ.Ι.Σ. με το έγγραφο αυτό της 15.5.1946 παρακαλεί τον Κ. Κωνσταντίνην να επισκεφθεί Ισραηλιτικές Κοινότητες και να του εκθέσει την εκεί επικρατούσα κατάσταση.

Εβραϊκή Κοινότητα Αργινίου

Η Εβραϊκή Κοινότητα Αργινίου υπαγόταν στην Κοινότητα της Πάτρας. Συνυπολογιζόμενος ο εβραϊκός πληθυσμός των πόλεων αυτών ανερχόταν προπολεμικά σε 265 άτομα. Σήμερα δεν υπάρχει καμία από τις δύο αυτές Εβραϊκές Κοινότητες. Η Συναγωγή Πατρών έχει μεταφερθεί και διατηρείται στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, στην Αθήνα.

Στο Αργίνιο ζούσαν πριν από τον πόλεμο 52 Εβραίοι. Κατά την μεταπολεμική επίσκεψή του στην πόλη, ο Κ. Κωνσταντίνης αναφέρει την ύπαρξη 32 Εβραίων. Από την παρακάτω έκθεση του Κ. Κωνσταντίνη, με ημερομηνία 31.5.1946, φαίνεται η προσπάθεια της ολιγάριθμης Κοινότητας να αναδιοργανώσει την εβραϊκή ζωή στην πόλη:

«Έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι κατόπιν εκκλήσεως εξ Άρτης των εν Αργινίω Ισραηλιτών όπως επιληφθώμεν επιτοπίως των ζητημάτων των και εξεύρωμεν λύσιν τούτων, μετέβημεν και εξητάσαμεν τα αφορώντα τούτους ζητήματα συγκαλέσαντες άπαντας σήμερον εις σύσκεψιν εις ην ευχαρίστως διεπιστώσαμεν πλήρη μεταξύ τούτων κατανόησιν ώστε αι υφιστάμεναι παρεξηγήσεις να διαλυθώσιν ευχερώς.

Πληθυσμός: προ του διωγμού 52, μετά τον διωγμόν σήμερον 32 ψυχαί, προβλέπεται αύξησις τούτων ώστε συν τω χρόνω να σχηματισθή αξιόλογος Κοινότης.

Πρωτίστως ενδείκνυται να μονιμοποιηθή εν Αργινίω η

ύπαρξις Ισραηλιτικής Κοινότητας και παρακαλούμεν όπως ενεργηθώσιν ει δυνατόν τα δέοντα το ταχύτερον, δοθέντος ότι το τοιούτον από πάσης απόψεως ως εξηκριβώσαμεν είναι απολύτως επιβεβλημένον.

Γραφείον Κοινότητος, σχολείον, Συναγωγή: Δεν υπάρχουν.

Προέβημεν από σήμερον εις ενοικίασιν εν ομοφωνία ενός καταλλήλου δωματίου ομοθρήσκου όπως χρησιμεύση και διά τας τρεις υπηρεσίας, Συναγωγής, σχολείου και γραφείου Κοινότητος αντί μηνιαίου μισθώματος δραχμών είκοσι πέντε χιλιάδων (25.000) και παρακαλούμεν όπως εγκριθή η ενέργειά μας αύτη.

Ο κ. Σάββας Μιζάν, έμπορος υιός αρχιραββίνου, προσεφέρθη όπως εκτελή καθήκοντα Χαζάν δωρεάν.

Ο κ. Λεών Μάτσας, υπάλληλος της Εθνικής Τραπεζής, τελειόφοιτος Εβραϊκής Σχολής Ιωαννίνων προσεφέρθη όπως εκτελεί καθήκοντα διδασκάλου εβραϊκής δωρεάν.

Και εις τους δύο, λίαν καταλλήλως δι' ας ανέλαβον αυθορμήτως υπηρεσίας, παρακαλώ όπως εκφρασθώσιν αι ευχαριστίαι του Συμβουλίου διά την πολύτιμον διά τους Εβραίους Αग्रινίου προσφοράν των.

Διά την αγοράν καθισμάτων (δέκα, 10) κατασκευήν γραφείου διά τα γραφεία της Κοινότητος και αγοράν των αναγκαίων βιβλίων παρακαλώ όπως εγκριθή πίστωσις δραχμών τριακοσίων πενήτηκοντα χιλιάδων (350.000).

Η Κοινότης έχει ανάγκην 15 αλφαβηταρίων εβραϊκών διά τους μαθητάς, ολίγων βιβλίων διά τας εβραϊκάς προσευχάς και ταλέθ. Εν σέφερ παρεκλήθη ν' αποστείλη η Κοινότης Άρτης.

Εξεφράσθησαν παράπονα διά ποίον λόγον δεν έλαβον την προμήθειαν 10 τουλάχιστον καθισμάτων, 1 γραφεί-

ου κ.λπ. χρεωδών προς συγκρότησιν γραφείου. Το ποσόν τούτο κατ' αρχήν ενεκρίθη παρά του κ. Κωνσταντίνη. Αναμείνομεν δε και την υμετέραν έγκρισιν.

Διά τας θρησκευτικάς τελετάς μας αναγκαιούν 12 βιβλία, 12 ταλεθιόθ. Ως χαζάν επροθυμοποιήθη ο κ. Σ. Μιζάν. Διά τα εβραϊκά μαθήματά μας αναγκαιούν 13 βιβλία δι' αρχαρίους. Διά τα στοιχειώδη μαθήματα επροθυμοποιήθη ο κ. Λέων Μάτσας. Αμφότεροι εννοείται (αποτελούν τοπικόν) ηπειρωτικόν βοήθημα εφ' όσον οι πλείστοι τούτων είναι Ηπειρώται εκ γενετής.

Περίθαλψις: Ανάγκη αποστολής ενέσεων Κάλτσουμ δι' ασθενή κρατούμενον εν Μεσολογγίω, Σάββα Ισίς του Εφραΐμ, επίσης ποσού μέχρι δραχμών εκατόν χιλιάδων (100.000) διά νοσηλείαν του και έξοδα αποφυλακίσεώς του· επίσης βοήθημα εις όμηρον Αιτωλικού η οποία υπέστη έκτρωσιν.

Δεν έλαβον εισέτι κλίνας, οικιακά σκεύη κ.λπ. των οποίων έχουσι πάντες ανάγκην και παρεκλήθημεν όπως ενεργήσωμεν αρμοδίως».

** Ακολουθεί η δημοσίευση της σχετικής επιστολής της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αγρινίου (με υπογραφή Λ. Μάτσας) προς το ΚΙΣ με ημερομηνία 29 Μαΐου 1946:*

«Κύριε Πρόεδρε,

Έχομεν την τιμήν να σας αναφέρομεν ότι σήμεραν το εσπέρας είχαμεν την ευτυχή συγκυρίαν να δεχθώμεν εν ολομέλεια ημών την επίσκεψιν του υμετέρου εκπροσώπου κ. Κανάρη Κωνσταντίνη.

Η ευγενής του προσωπικότης μεταξύ ημών την εσπέραν ταύτην μας μετέδωσε χαράν και ελπίδα διά τα ιδανικά ημών ως φυλής και ως έθνους.

Διεξοδικώς κατά την κοινήν ταύτην συνεδρίασιν συνεζητήθησαν άπαντα τα απασχολούντα ημάς κοινοτικά ζητήματα.

Διά την εμφάνισιν εν Αγρινίω οργανωμένης Ισραηλιτικής Κοινότητος εις την πρώτην γραμμή εμφανίζονται 1) η τέλεσις κατά περιόδους θρησκευτικών τελετών και των θρησκευτικών καθηκόντων, 2) η μετάδοσις εις τα παιδιά μας εβραϊκών γραμματικών γνώσεων, 3) η λειτουργία κοινοτικού γραφείου.

Ελήφθησαν δε αι ακόλουθαι σχετικαί αποφάσεις:

1) Με έγκρισιν του υμετέρου κ. Κωνσταντίνη Κανάρη, ως εκπροσώπου υμών, προέβημεν εις την μίσθωσιν καταλήλου αιθούσης αντί δρχ. 25.000 μηνιαίως. Η αίθουσα αύτη θα χρησιμεύση ως κοινοτικό γραφείον, ως χώρος τελέσεως θρησκευτικών καθηκόντων και ως σχολείον. Η μίσθωσις άρχεται από την 1ην προσεχούς μηνός.

Επίσης παρακαλούμεν όπως τεθεί εις την διάθεσιν ημών, με απόδοσιν λογ/σμού, πίστωσις δρχ. 350.000 διά μισθούς. Διά σέφερ γράφομεν σχετικώς προς τας Κοινότητας Άρτης και Ιωαννίνων. Τ' ανωτέρω κατά την γνώμην μας και κατά γνωμάτευσιν του κ. Κανάρη Κωνσταντίνη, κρίνονται πραγματοποιήσιμα, εφ' όσον τύχομεν την υμετέρας οικονομικής ενισχύσεως.

Δραττόμεθα της ευκαιρίας να εκφράσωμεν προς υμάς και ιδιαίτατα προς τον κ. Κανάρη Κωνσταντίνη την ημετέραν ευγνωμοσύνην διά την ηθικήν του προς ημάς ενίσχυσιν».

Εβραϊκή Κοινότητα Άρτας

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Άρτας ανθούσε για περισσότερα από 800 χρόνια στην Ελλάδα. Πριν από το 1173 ζούσαν στην πόλη αυτή 100 εβραϊκές οικογένειες. Ο αριθμός των μελών της Εβραϊκής Κοινότητας αυξήθηκε το 1816, με την εγκατάσταση εκεί 1.000 Εβραίων από την Απουλία και την Καλαβρία της Ιταλίας. Η Άρτα είχε δύο Συναγωγές, την «Πουλιέζα», η οποία πήρε το όνομά της από τη γενέτειρα των νεοεγκατεστημένων στην πόλη εξ Ιταλίας Εβραίων, και την «Γκρέκα», την ιστορική συναγωγή των Ρωμανιωτών

Από την επίσκεψή του στην Άρτα (22.5.1946), όπου συνέταξε τη δημοσιευόμενη έκθεσή του, ο Κανάρης Κωνσταντίνης με μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Ισραηλιτικής Κοινότητας στην είσοδο της κατεστραμμένης από τους Γερμανούς Συναγωγής «Γκρέκα». Από αριστερά: Ρεχαμίμ Μάτσας, Σαμπίνος Δανιήλ, Κ. Κωνσταντίνης, Λάζαρος Β. Ελιέξερ και Ιεσουάς Σαμπάς.

Εβραίων. Στις αρχές του 20ού αιώνα στην Άρτα ζούσαν 200 εβραϊκές οικογένειες. Η πόλη είχε τρεις εβραϊκές συνοικίες, νεκροταφείο, σχολείο και δύο Συναγωγές.

Στις 24 Μαρτίου 1944 οι Ναζί συνέλαβαν 352 μέλη της Εβραϊκής Κοινότητας, οι οποίοι εκτοπίστηκαν στα γερμανικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Μόνο 35 κατάφεραν να διαφύγουν. Μετά το Ολοκαύτωμα επέζησαν 25 Εβραίοι της Άρτας.

Στις 22 Μαΐου 1946, ο Κανάρης Κωνσταντίνης έγραφε για την κατάσταση της Εβραϊκής Κοινότητας της Άρτας:

«**Πληθυσμός:** Προ του διωγμού 384 ψυχαί, σημερινός πληθυσμός 58 άτομα εξ ων 24 επανελθόντες εκ της ομηρίας.

Κοινοτικά καταστήματα:

1) Συναγωγή κάτωθι φρουρίου (Πουλιέζα) εκ των αρχαιότερων και πλουσιωτέρων σε αφιερώματα και αρχαία, θρησκευτικά σκεύη και βιβλία.

Περιείχε σπουδαιότατη βιβλιοθήκη Ραμπανέ Άρτα. Οικοδομήθη περί το έτος 1.300 μ.Χ. ήδη ολοσχερώς κατεστραμμένη.

Απέμειναν οι τοίχοι και επί την είσοδον επιγραφή ότι ανεκαινίσθη την 18 Μαρτίου 1882. Απαραίτητος η περίφραξις θυρών και παραθύρων διά μονίμων έργων ώστε να λείψη το άτοπον της χρησιμοποίησεως του χώρου προς απόρριψιν περιττωμάτων κ.λπ.

2) Συναγωγή (Γρέγα) εν ενεργεία εντός της εβραϊκής συνοικίας (οδός Κουμουνδούρου) εις κακήν κατάστασιν. Μηχανικός του οποίου εξητήσαμεν την γνώμην απεφάνθη κατόπιν εξετάσεως ότι επιβάλλεται η άμεσος γενική επισκευή ετοιμόρροπου στέγης προς αποφυγήν ασφαλούς καταρρεύσεώς της.

Ειδικοί τεχνίται υπελόγησαν την δαπάνην διά την γενικήν επισκευήν της συναγωγής ταύτης (επισκευή στέγης, γυναικωνίτου κ.λπ. τελείως κατεστραμμένων ως και περιμανδρώσεως ερειπωθείσης πρώτης συναγωγής), εις ποσόν περίπου 3.200.000. Προ της απολύτου διαπιστωθείσης ανάγκης αμέσου ενεργείας εδώσαμεν εντολήν ενάρξεως των εργασιών τούτων σχηματίζοντες ειδικήν εξαμελή επιτροπήν διά την υπεύθυνον διαχείρισιν και παρακολούθησιν των εν λόγω εργασιών εν συνεννοήσει μετά του Συμβουλίου και υπό τον άμεσον έλεγchon αυτού εκ των κ.κ. Σαμπίνου Δανιήλ, Ιλία Ισή, Αβραμίνου Ιερεμία, Σαμουήλ Μιζάν, Βίκτωρ Σαμπά, Σαμουήλ Μάτσα και παρακαλούμεν όπως αποσταλή ποσόν έναντι της εργασίας επ' ονόματι της εργασίας.

Εκ των ιερών βιβλίων και σκευών της Συναγωγής ολίγα διεσώθησαν. Εις γωνίαν ταύτης υπάρχουν περισυλλεγμένα τεμάχια ιερών βιβλίων και σκευών κ.λπ. μαρτυρούντα την έντασιν της προσφάτου τραγωδίας.

3) Σχολειόν: διώροφος οικοδομή εις την οδόν Φιλελλήνων εν τη εβραϊκή συνοικία.

Άπαντα τα διαμερίσματα πλην ενός τελείως κατεστραμμένου επιτεταγμένα. Γενικώς η οικοδομή εις σχετικώς καλήν κατάστασιν.

4) **Νεκροταφείον:** Βραχώδης ως επί το πλείστον έκτασις δέκα περίπου στρεμμάτων επί του λόφου Περάνθης δώρον της Αυτοκρατείρας Θύρας. Εκ του τοίχου σιδηράς θύρας οικίας διά στέγασιν φύλακος και νεκροθαλάμου διασώζεται μέρος τοίχου προς το ανατολικόν μέρος. Τμήμα τούτου έχει περιφραχθή διά συρματοπλέγματος και σπαρή. Εκ των τήφων δεν διασώζεται κανείς. Λείψανα ημικατεστραμμένου μνημείου είναι τα μόνα σημεία πως και τότε ήτανε εκεί το

εβραϊκόν νεκροταφείον. (Δείγμα καταστάσεως δίδουν αι εσώκλεισται ληφθείσαι στιγμιότυπου φωτογραφία).

Περιουσία Κοινότητος: 1) Οικία συνοικία Αγίου Νικολάου διπλοκατοικία ο όροφος εκτάσεως 15 X 15 ερειπωμένη. 2) Μαγαζί εν τη κεντρική αγορά οδός Σκουφά με δύο θύρας εκτάσεως 7 X 6 νοικιασμένον προπολεμικώς με βάσιν 500 δρχ. 3) Ένα τεβιλά παραπλεύρως Συναγωγής 20 X 3.

Κοινοτική Ζωή: Ανύπαρκτος. Διωρίσαμεν από σήμερον ως χαζάν και διδάσκαλον τον Βαρούχ Αβραάμ Βαρούχ. Ανάγκη εξευρεθή τοιούτος διότι δι' εν εξάμηνον υπεσχέθη ότι θα παράσχη τας υπηρεσίας του. Προκειμένου να εγκατασταθή εις Κέρκυραν επίσης ως Σαμάς και ειδικόν γραμματέα της Κοινότητος δι' ημίσειαν ημέραν τον κ. Αραχαμίμ Μάτσαν εκ των παλαιών μελών της Κοινότητος προσφέραντος εις το παρελθόν αμισθί τας υπηρεσίας του εις την Κοινότητα. Η ιδιότης του ως ταμίου της Κοινότητος φρονούμεν ότι δεν αποτελεί ουσιώδες κώλυμα εφόσον δεν υπάρχει καταλληλότερος.

Περίθαλψις: Δεν υφίσταται. Εδώσαμεν οδηγίας να δαπανηθή ποσόν μέχρι δραχ. 100.000 διά νοσηλεία κ.λπ. σάφως ασθενούντος εκ τύφου τελείως απόρου Ιλία Ισή' την ανάγκην διεπιστώσαμεν αυτοπροσώπως επισκεφθέντες τούτον νοσηλεύόμενον εις κεντρικόν νοσοκομείον, ανάγκη αποστολής φαρμακευτικών ειδών ως στερεΐται παντελώς και έχει απαραίτητον ανάγκην ιδίως κίνινης, αντιτυρίνης, αντιτυφικών εμβολίων κ.λπ. Επίσης ανάγκη αποστολής απαραίτητων ειδών διά τρεις επί τόπου τελείως απόρους και εστερημένους παντός αναγκαιούντος. Ανάγκη αποστολής κλινών

και κλινοσκεπασμάτων ως διεπιστώσαμεν επισκεφθέντες τας κατοικίας παντελώς στερούνται. Αι περισσότεραι οικογένειαι είσαι εις τρώγλας της επιτάξεως των οικιών των μη αρθείσι και εις οικτράν αυτών κατάστασιν.

Βιβλία κ.λπ.: Στερείται τελείως. Εδώσαμεν εντολήν εις Κοινότητα Ιωαννίνων να αποστείλῃ ἀνά πέντε θρησκευτικά βιβλία και ταλέθ. Επίσης ἀνάγκη διορθώσεως σέφρων γράμματα εκ μακράς εγκαταλείψεως έχουν καταστραφεί.

Συνημμένον υποβληθέν ἡμίν υπ' αριθ. 41 υπό σημερινήν ημερομηνίαν εν σχέσει προς ανωμαλίας ως αναφορά αποσταλέντα είδη ιματισμού υπεσχέθημεν σχετικώς ότι θα ενεργηθώσιν δέοντα.

Αι προβλέψεις μας διά την κοινότητα είναι αρκετά αισιόδοξαι και εάν τύχη ποίας τινός μερίμνης ασφαλώς θα επανάκτηση μέρος της αρχαίας της αίγλης.

Εις τα παράπονά των διά την πλήρη μέχρι σήμερον εγκατάλειψίν των και διά την παρεχομένην μόνον εις τας φωνασκούσας γύρω της πρωτευούσης Κοινότητας υποστήριξιν εδώσαμεν τας δέουσας εξηγήσεις υποσχεθέντες την ἀμέριστον συνδρομήν μας εφόσον θα είχωμεν ωρισμένα παρά των ιδίων δεδομένα».

** Η Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας απέστειλε στις 22.5.1946 την παρακάτω επιστολή προς το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος (Κ.Ι.Σ.) σχετικά με τις άμεσες ανάγκες της:*

«Κύριοι,

Σχηματίζομεν την παρούσαν μας ίνα σας γνωρίσωμεν ότι ο ημέτερος κ. Κανάρης Κωνσταντίνης αφιχθείς εις την

πόλιν μας είχε την καλοσύνην να παραμείνη επ' αρκετόν και να μελετήση προσωπικώς και επισταμένως τας ανάγκας της Κοινοότητός μας επισκεφθείς τας συναγωγάς μας, το νεκροταφείον, το σχολείον και πλείστας οικίας ομοθρήσκων μας και απέκτησε ιδίαν γνώμιν της όλης καταστάσεως.

Το Συμβούλιον της Κοινοότητός μας εισηγήθη εις τον ημέτερον κ. Κ. Κωνσταντίνην τας κατωτέρω επιτακτικάς ανάγκας τας οποίας και ο ίδιος εθεώρησεν απαραίτητους και τας ενέκρινε.

1ον) Τον διορισμόν του Ραχαμίμ Μάτσα από τας 22 τρέχοντος ως Σαμάς και εμίσθου γραμματέως δι' ημίσειαν ημέραν ως κατάλληλον το Συμβούλιον της ημετέρας Κοινοότητος εθεώρησεν τον ταμίαν του Διοικητικού Συμβουλίου κ. Ραχαμίμ Μάτσαν μη υπάρχοντος καταλληλότερου. Τυγχάνει δε ούτος προστάτης πολυμελούς οικογενείας και ουδέν πόρον ζωής έχει. Τα ανωτέρω εθέσαμεν υπ' όψη του κ. Κ. Κωνσταντίνη ο οποίος ενέκρινεν τον διορισμόν του κ. Ραχαμίμ Μάτσα.

2ον) Τον διορισμόν από 22 τρέχοντος ως χατζάν και διδασκάλου εβραϊκών του Βαρούχ Αβραάμ Βαρούχ ούτος υπεσχέθη ενώπιον του κ. Κ. Κωνσταντίνη ότι αναλαμβάνει την θέσιν ταύτην δι' εν και μόνον εξάμηνον καθόσον μελετά την μόνιμον εγκατάστασίν του εν Κερκύρα.

3ον) Ο ημέτερος κ. Κ. Κωνσταντίνης διαπιστώσας την ανάγκην της αμέσου περιμανδρώσεως της ερειπωθείσης Συναγωγής και την επισκευήν της λειτουργούσης Συναγωγής μας διέταξεν και καλέσαμεν ενώπιόν του τεχνίτας ίνα μας προϋπολογίσουν την δαπάνην διά τας δύο ως άνω εργασίας.

Ούτοι μελετήσαντες την όλην εργασίαν μας προϋπόλογισαν την δαπάνην εις δραχμάς 3.200.000 ων ενέκρινεν και ο κ. Κ. Κωνσταντίνης διατάξας την έναρξιν της εργασίας μας

εξουσιοδότησεν να σας γράψωμεν όπως μας εμβάσετε το ποσόν των δραχμών 1.500.000 έναντι το ταχύτερον.

Επί πλέον παρακαλούμεν όπως μας εμβάσετε και δραχμάς 100.000 ως διέταξεν ο κ. Κ. Κωνσταντίνης να δώσωμεν εις τον ομόθρησκόν μας Ηλίαν Ισήν ασθενούντα εκ τύφου και νοσηλεύόμενον εις το Κεντρικόν Νοσοκομείον επισκεφθείς τούτον προσωπικώς ο ίδιος ο κ. Κ. Κωνσταντίνης.

Διά την διαχείρισιν και παρακολούθησιν της εργασίας, επισκευής συναγωγών, νεκροταφείου και σχολείου, τη εισηγήσει του κ. Κ. Κωνσταντίνη το Συμβούλιόν μας διώρισεν την κάτωθι επιτροπή:

- 1ον) Σαμπίνον Δανιήλ, 2ον) Ηλίαν Ισήν,
- 3ον) Αβραμίνον Ιερεμίαν, 4ον) Σαμουήλ Μιζάν,
- 5ον) Βίκτωρ Σαμπάν, 6ον) Σαμουήλ Μάτσαν».

Εβραϊκή Κοινότητα Βόλου

Η Εβραϊκή παρουσία στο Βόλο χρονολογείται από τα προ-Χριστιανικά χρόνια και συγκεκριμένα από την εποχή του βασιλιά Φιλίππου. Αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν αποδείξει την ύπαρξη Εβραίων στην περιοχή του Αλμυρού κατά τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Η εβραϊκή παρουσία μαρτυρείται επίσης στα χειρόγραφα του Στράβωνα, ενώ ο περιηγητής Βενιαμίν της Τουδέλας, τον 12ο αιώνα, αναφέρει την ύπαρξη 400 εβραϊκών οικογενειών στο Βόλο.

Κατά τον 19ο αιώνα η Εβραϊκή Κοινότητα Βόλου αριθμούσε 1.250 άτομα και είχε αναπτύξει έντονη δραστηριότητα. Κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το μεγαλύτερο ποσοστό των Εβραίων του Βόλου διασώθηκε χάρη στη συμβολή του Μητροπολίτη Ιωακείμ, των τοπικών αρχών και της Εθνικής Αντίστασης. Το 1949 υπήρχαν στο Βόλο 520 Εβραίοι.

Η Συναγωγή της πόλης -κτισμένη το 1870- διατηρείται και λειτουργεί μέχρι σήμερα παρά τις καταστροφές που υπέστη κατά την Κατοχή. Ο Κ. Κωνσταντίνης επισκέφθηκε δύο φορές τον Βόλο και συνέταξε τις παρακάτω εκθέσεις στις 4.1.1946 και στις 31.8.1946:

Έκθεσις επί της Γενικής Καταστάσεως της Ισραηλιτικής Κοινότητος Βόλου

Επισκέφθην την Ισραηλιτικήν Κοινότητα Βόλου την 23ην Δεκεμβρίου 1945. Προ των διωγμών του 1943 έζων αυτόθι 872 Ισραηλίται, εκ των οποίων άρρενες ενήλικοι εγγε-

γραμμένοι εις την Κοινότητα 250. Εκ του όλου αριθμού 128 απήχθησαν παρά των Γερμανών και απωλέσθησαν και 40 μετηνάστευσαν εις Παλαιστίνην και άλλα μέρη. Σήμερον απέμεινον 645 (212 με δικαίωμα ψήφου εις την Κοινότητα) εν οίς και 17 επιστρέψαντες εκ των Γερμανικών στρατοπέδων Όμηροι.

Γραφεία. Μετά την απελευθέρωσιν εμισθώθη διαμέρισμα εκ δύο καλών δωματίων, εις το εν των οποίων στεγάζονται ευπρεπώς τα γραφεία της Κοινότητος και εις το έτερον τα γραφεία του Σιωνιστικού. Εις εκτάκτους ανάγκας παραχωρεί εκάτερος το δωμάτιόν του εις το έτερον και ούτω εξυπηρετούνται αμφότεροι καλώς από απόψεως στεγάσεως γραφείων. Ως επίπλωσιν έχει μόνον 12 καθίσματα. Υπάλληλος υπάρχει αλλ' η αμοιβή είναι μηδαμινή και αν δεν βελτιωθή είναι αδύνατος η περαιτέρω παραμονή του.

Σχολείον. Ίδιον εβραϊκόν σχολείον δεν υπάρχει. Ενδύκνεται η έναρξης λειτουργίας φροντιστηριακών μαθημάτων της Εβραϊκής, διά της χρησιμοποίησεως ως διδασκάλου του υπάρχοντος ετέρου ραββίνου Σακκή και χρησιμοποίησεως της αιθούσης του Σιωνιστικού Συλλόγου. Προς τούτο όμως θα απαιτηθή ο εφοδιασμός της Κοινότητος με βιβλία και εν γένει σχολικήν ύλην.

Συναγωγή. Η μοναδική μικρά αλλ' ευπρεπής Συναγωγή του Βόλου κατεστράφη σχεδόν εξ ολοκλήρου. Δεν σώζονται παρά οι δύο τοίχοι. Η λειτουργία της καθίσταται αδύνατος. Προς το παρόν εξοικονομούνται λειτουργούντες εις εκ δωμάτιον της κατοικίας του Αρχираββίνου, αλλ' υπό αθλίας συνθήκας. Ιερά σκεύη απωλέσθησαν πάμπολλα, διεσώθησαν

όμως όσα είναι απαραίτητα διά την λειτουργίαν εν οϊς και 8 σεφαρίμ, 18 ζεύγη ριμονίμ κ.λπ. - Διεσώθη επίσης και ένα μπαούλο με ιερά σκεύη της Συναγωγής ευρισκόμενον προσωρινώς εις χείρας ενός κ. Κοέν. Η κοινότης θεωρεί ασ.λη-τήν θέσιν τούτου, δεν το παραλαμβάνει δε διότι δεν έχει τόπον καταλληλότερον διά την διαφύλαξίν του.

Θρησκευτικόν Προσωπικόν. Υπάρχει το κατωτέρω:

- α) Αρχιρραββίνος, διά τον οποίον υποδεικνύομεν τον καθορισμόν του βασικού του μισθού εις δραχ. 2500 μηνιαίως.
- β) Ραββίνος και διδάσκαλος (Σακκής) διά τον οποίον υποδεικνύομεν μισθόν βασικόν δραχ. 1500 μηνιαίως.
- γ) Χαζάν, Σωχέτ, Μωέλ (κ. Μπουρλά) υποδεικνύομεν βασικόν μηνιαίον μισθόν δραχ. 800.

Ενδείκνυται η πρόσληψις και ενός Σαμάς με βασικόν μηνιαίον μισθόν δραχ. 1.000 - ο οποίος προς το παρόν θα εκτελή χρέη κλητήρος των γραφείων της Κοινότητος.

Νεκροταφείον. Από γενικής απόψεως το νεκροταφείον ευρίσκεται εις καλήν κατάστασιν. Έχει όμως σχετικής επισκευής ο μανδρότειχος και ο οικίσκος διά τα οποία φρονούμεν ότι είναι αρκετόν το ποσόν των δραχ. 500.000. - Επί πλέον να προσληφθή και μόνιμος φύλαξ με βασικόν μηνιαίον μισθόν δραχ. 700.

Χεβρά-Χεδουσά. Υφίσταται η επιτροπή αλλά στερείται εργαλείων και σκευών.

Ακίνητα της Κοινότητος. Το γήπεδον της κατεστραμμένης Συναγωγής και εις οικίσκος εις την οδόν Ευριπίδου,

δωρηθείς προφορικώς υπό των Αδελφών Ιωσήφ και Ιεσοῦα Λεβή προ 25/ετίας. Τίτλοι σχετικοί δεν υπάρχουν και κατοικείται αυθαιρέτως υπό τινος αγνώστου.

Συνιστώμεν την παροχήν των κάτωθι πιστώσεων:

Επί εξάμηνον την μισθοδοσίαν του προσωπικού ως κατωτέρω:

Γραμματέως γραφείων μηνιαίως εις προπολ. δραχ.	1.500
Θρησκευτικού προσωπικού	5.800
Φύλακος νεκροταφείου	700
	8.000

Εφ' άπαξ: Κατηγορία Α:

Διά την προμήθειαν γραφικής ύλης και των λοιπών στοιχειωδών των γραφείων Δρχ. 300.000

Διά την τακτοποίησιν του νεκροταφείου Δρχ. 500.000

Δρχ. 800.000

Κατηγορία Β:

Διά την ανέγερσιν Συναγωγής **Προπολ. δραχ. 400.000**

Να αποσταλούν επίσης είδη:

Πλήρης εξοπλισμός της Χεβρά-Χεδουσά

Σχολικά βιβλία και είδη σχολείου.

Να συστηθή εις την Κοινότητα όπως εξ ιδίων της επιμεληθή διά την δενδροφύτευσιν του νεκροταφείου και μεταφοράν των ανά την πόλιν κατεσπαρμένων πλακών.

Εγένετο εν Αθήναις τη 4η Ιανουαρίου 1946

2η Έκθεση με ημερομηνία 31 Αυγούστου 1946

«Έχομεν την τιμήν εις εκτέλεσιν υμετέρας εντολής να γνωρίσωμεν ότι κατά την εν Βόλω την 16ην τρέχοντος μετάβασίν μας επελήφθημεν της εξετάσεως των αφορώντων την εκεί Ισραηλιτικήν Κοινότητα ζητημάτων επιδιώξαντες συνάντησιν μετά του προέδου ταύτης κ. Ιωσήφ Μ. Κοέν ήτις και επραγματοποιήθη αυθημερόν.

Κατά ταύτην ο κ. πρόεδρος ανεκοίνωσεν υμίν ότι έλαβεν την απόφασιν δοθέντος του απαιτουμένου υπερβολικού ποσού δια την κατεδάφισιν και ανέγερσιν Ν. Συναγωγής, να μη κατεδαφίση τους τοίχους ταύτης οίτινες κατά σχετικήν γνωμάτευσιν του αρμοδίου μηχανικού είναι αρκούντως ισχυροί αλλ' επί αυτών να κτίση την νέαν. Περιοριζομένης ούτω της δαπάνης εις πενήκοντα περίπου εκατομμύρια μέρος της οποία θα καλύψη εξ επιτοπίου εράνου ον είχεν ήδη αρχίση και συλλέξη ποσόν δραχμών τριών περίπου εκατομμυρίων επί προϋπολογιζομενου παρά τούτου πέντε εκατομμυρίων...».

Εβραϊκή Κοινότητα Ιωαννίνων

Η εβραϊκή παρουσία στα Ιωάννινα χρονολογείται από τον 8ο μ.Χ. αιώνα. Η Εβραϊκή Κοινότητα της πόλης ήταν η μεγαλύτερη Ρωμανιώτικη Κοινότητα της Ελλάδος με ιστορικές ρίζες στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Στις αρχές του 19ου αιώνα η Κοινότητα αριθμούσε 1.200 Εβραίους, ενώ στο τέλος του ίδιου αιώνα ο εβραϊκός πληθυσμός των Ιωαννίνων ήταν 4.000 περίπου. Ο αριθμός των Εβραίων στα Ιωάννινα μειώθηκε μετά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο σε 2.000 άτομα.

Προπολεμικά υπήρχαν τέσσερις Συναγωγές στα Ιωάννινα. Η αρχαιότερη, χτισμένη το 1829, διατηρείται μέχρι σήμερα.

Τον Μάρτιο του 1944 οι Γερμανοί απέκλεισαν την εβραϊκή συνοικία, συνέλαβαν και εκτόπισαν τους Εβραίους της πόλης στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Από τους 1.850 Εβραίους των Ιωαννίνων επέζησαν του Ολοκαυτώματος 163.

Παρακάτω δημοσιεύονται δύο εκθέσεις του Κ. Κωνσταντίνου, με ημερομηνία 25 Μαΐου 1946, και επιστολή του ΚΙΣ σχετικά με τις αποφάσεις που ελήφθησαν για την διάσωση των εβραϊκών μνημείων της πόλης:

Έχουμε την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι επελήφθημεν των αφορώντων την ενταύθα Ισραηλιτικήν Κοινότητα ζητημάτων και διεπιστώσαμεν ότι:

Η Ισραηλιτική Κοινότης Ιωαννίνων αριθμούσα προ του

διωγμού 1.850 αριθμεί νυν 165 ψυχάς, ανασυσταθείσα μετά τον διωγμόν κατά τον Αύγουστον 1945. Διοικήθη υπό προσωρινής επιτροπής μέχρι του Ιανουαρίου τρέχοντος έτους οπότε διενεργήθησαν εκλογαί αναδειχθέντος του νυν Διοικητικού Συμβουλίου υπό την προεδρείαν του κ. Ιωσήφ Κοέν.

Συναγωγαί: Πριν του διωγμού ελειτούργουν 4 συναγωγαί. Μετά την έξοδον των Ισραηλιτών εχρησιμοποιήθησαν αι μεν δύο έξω του φρουρίου ως κρατητήριον και μαγειρείον διά συσσίτιον, αι δε έτεραι δύο εντός του φρουρίου ως σταύλοι και αποθήκαι.

Ήδη η εντός του φρουρίου μεγάλη Συναγωγή επιδιορθώθη αρκούντως ώστε να δύνανται εν αυτή να εκπληρώσουν ανέτως οι διασωθέντες τα θρησκευτικά των καθήκοντα.

Αι έτεραι τρεις ενδείκνυται να καθαρισθώσι εκ των εν αυταίς ακαθαρσιών και ερειπίων ως επίσης να εξασφαλισθούν διά της κατασκευής θυρών και παραθύρων απάντων λεηλατηθέντων, η ολική δαπάνη προϋπολογίσθη εις εν περίπου εκατομμύριον δραχμών και παρακαλούμεν όπως εγκριθή αυτή. Ως προς τας εντός των εν λόγω Συναγωγών ζημίας δεν κρίνομεν την ανάγκην επί του παρόντος επιδιορθώσεως τούτων εφ' όσον ως προείπομεν η εντός του φρουρίου επισκευασθείσα μεγάλη Συναγωγή δύναται ανέτως να εξυπηρέτηση τας θρησκευτικός ανάγκας της ατυχώς ολιγάριθμου ήδη Κοινότητος.

Τα πλείστα αν μη άπαντα τα ιερά σκεύη ως αφιερώματα Συναγωγών διεσώθησαν και παρεδόθησαν ήδη εις την Κοινότητα χάρις εις αξιέπαινον προσωπικόν ενδιαφέρον του δημάρχου Ιωαννίνων κ. Βλαχλίδου επαξίως αναγορευθέντος ευεργέτου της Κοινότητος. Εκ των αφθονούντων εν τη Συναγωγή Ιωαννίνων ταλειώθ και θρησκευτικών βιβλίων πα-

ρακαλέσαμεν και ελάβαμεν την διαβεβαίωσιν ότι θα αποσταλούν ανά πέντε εις την παντελώς στερουμένην τοιούτων Κοινότητα Άρτης.

Νεκροταφείον: Ζημιάι μνημείων ουχί σημαντικάί οφειλόμεναι εις την πολυετή εγκατάλειψιν μάλλον παρά εις λεηλασίαν. Οικίσκος νεκροταφείου τελείως κατεστραμμένος. Επίσης ο μανδρότοιχος έχει εις διάφορα σημεία ρήγματα από τα οποία είναι δυνατόν να κλαπούν επιτύμβιοι πλάκες, εφόσον φύλαξ δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθή χωρίς την κατασκευήν του οικίσκου.

Διά την κατασκευήν του οικίσκου, επιδιόρθωσιν μάνδρας, επισκευήν κεντρικής πύλης και λοιπά, προϋπολογίζεται δαπάνη δραχμών 800.000 περίπου χιλιάδων ήτις παρακαλούμεν όπως κριθή επείγουσα και εγκριθή.

Σχολεία: Το μεν παρθεναγωγείον όπερ ευρίσκεται εις καλήν σχεδόν κατάστασιν είναι επιτεταγμένον και χρησιμοποιεΐται ως γραφείον της Ανωτέρας Διοικήσεως Χωροφυλακής. Το δε αρρεναγωγείον όπερ εχρησιμοποιήθη κατά τον διωγμόν ως φυλακαί υπέστη σημαντικάς καταστροφάς και ήδη είναι επιτεταγμένον ως κατοικία.

Γηροκομείον: Εις καλήν κατάστασιν. Στεγάζεται το τμήμα Ασφαλείας και το Αγορανομικόν Τμήμα. Ενδείκνυται να γίνη παρά τω αρμοδίω υπουργείω σχετική ενέργεια ώστε να διάταξη την Γενικήν Διοίκησιν Ηπείρου και άρη την επίταξιν ίνα εις μεν τον κάτω όροφον στεγασθώσιν τα γραφεία της Κοινότητος, εις δε τον άνωθεν στεγασθώσιν απροστάτευτα κορίτσια εκ των σαράντα περίπου άτινα ευρίσκονται ήδη εις την Κοινότητα.

Γραφείον Κοινότητος: Χρησιμοποιείται ήδη δωμάτιον παραχωρηθέν υπό ομοθρήσκου κ. Αβραάμ Νεγρίν. Ανάγκη χορηγήσεως πιστώσεως μέχρι δραχμών πεντακοσίων χιλιάδων διά την προμήθειαν ενός γραφείου, δέκα καθισμάτων, μιας αρχειοθήκης και εταζέρας.

Περιουσία της Κοινότητος: Δεν έχει συντελεσθή εισέτι λεπτομερής καταγραφή των κοινοτικών ακινήτων ουδέ των ανηκόντων τυχόν εις εξαφανισθέντας και μη έχοντας κληρονόμους. Ανάγκη όπως ψηφισθή έκτακτος πίστωσις διά την πρόσληψιν ειδικού γραμματέως διά την σοβαράν ταύτην εργασίαν ή εγκριθή ώστε η ήδη γραμματεὺς ειδικῶς προς τον σκοπόν αυτόν δι' ορισμένον χρονικόν διάστημα εργασθή ολόκληρον την ημέραν.

Παρακαλούμεν όπως αποσταλή η πίστωσις των τριακοσίων χιλιάδων δραχμών διά την δημοσίευσιν διά το Σέφερ Ασκαμώθ. Επίσης η ψηφισθείσα πίστωσις των εκατόν πενήντα χιλιάδων δραχμών διά τα έξοδα αντιγραφῆς πρωτοκόλλων εκ των οποίων ὅσα ἦσαν ἔτοιμα παρελάβαμεν και αποστείλαμεν σήμερον ημίν.

Περίθαλψις: Η Επιτροπή Περιθάλψεως υπό την προεδρείαν του Αρχираββίνου κ. Δαυίδ Μάτσα αποτελείται από τους κ.κ. Σολομών Μορδοχάι, Μωυσή Γιομτώβ και Σαμ Χατζόπουλον. Το σοβαρώτερον πρόβλημα είναι η ουσιαστικὴ πρόνοια διά 40 απροστάτευτα κορίτσια ευρισκόμενα ήδη εν Ιωαννίνοις. Εφ' ὅσον ο λόγος της εν τη πόλει παραμονῆς των είναι η αποκατάστασις των εξητήθη πίστωσις ποσού μέχρι δραχμών διακοσίων χιλιάδων δι' ιατρικὴν περίθαλψιν μηνιαίως.

Παρεκλήθημεν όπως ενεργήσωμεν διά την χορήγησιν

του ποσοστού λόγω εικοσιπενταετούς υπηρεσίας εις τον Αρχираβίνον Δαυίδ Μάτσα».

Η 2η Έκθεση

«Η Ισραηλιτική Κοινότης Ιωαννίνων αριθμούσα προ του διωγμού 1.850 μέλη και νυν 165, ανασυσταθείσα μετά τον διωγμόν κατά τον Αύγουστον 1945 διοικήθη υπό της διορισθείσης προσωρινής επιτροπής μέχρι του Ιανουαρίου τρέχ. έτους οπότε διενεργήθησαν εκλογαί αναδειχθέντος του νυν Διοικητικού Συμβουλίου υπό την προεδρίαν του κ. Ιωσήφ Κοέν.

Εφρόντισε διά την αποκατάστασιν των επιστρεφόμενων ομήρων και επέτυχε την απόδοσιν ορισμένων καταστημάτων και ολιγότερων κατοικιών. Διένειμεν τα αποσταλέντα παρά του Joint βοήθημα και εφρόντισε διά την περισυλλογήν των υπολειμμάτων της κοινοτικής περιουσίας. Παρέλαβεν παρά του κ. Βλαχλίδου δημάρχου Ιωαννιτών τα διασωθέντα ιερά σκεύη των ιερών συναγωγών ήτοι Σεφαρείμ - Σανταγιώθ - Μαπώθ κ.λπ.

Περιουσία της Κοινότητος: Η Ισραηλιτική Κοινότης Ιωαννίνων δεν κατόρθωσε ακόμη να παραλάβη την κοινοτικήν κτηματικήν περιουσίαν παρ' όλας τας ενεργείας της και τα επανειλημμένα διαβήματά της προς τας αρμοδίας αρχάς. Ήδη μερικά υποθέσεις ευρίσκονται εις την δικαστικήν οδόν. Η κτηματική περιουσία της Κοινότητος σύγκειται από 8-10 κτημάτων (καταστήματα και οικίαι) εκ των οποίων ουδέν μέχρι σήμερον εισόδημα εισέπραξε, καθότι άλλα μεν εισί επιτεταγμένα άλλα δε δεν απεδόθησαν.

Προσεχώς θέλει γίνει λεπτομερής καταγραφή συντασσομένου βιβλίου κτηματολόγιον. Έδη αναφέρομεν τα κάτωθι κτήματα: 4 συναγωγαί, το παρθεναγωγείον, το αρρεναγω-

γείον, το γηροκομείον και περί τα δέκα άλλα κτήματα εκτός των τυχόν ακινήτων των ανηκόντων εις εξαφανισθέντας και μη έχοντας κληρονόμους. Τα ως άνω κτήματα θα αποφέρουσι έσοδα περί τας 50 - 60 χιλιάδας δραχμάς μηνιαίως.

Ανάγκαι Κοινότητος: Το σοβαρότερον πρόβλημα της Ισραηλιτικής Κοινότητος Ιωαννίνων είναι η ουσιαστική περιθάλψις των 40 απροστάτευτων κοριτσιών διά της χορηγήσεως μηνιαίου βοηθήματος τουλάχιστον 60 - 70 χιλιάδων δραχμών έως ότου καταστή δυνατόν η χορήγησις συσσιτίου και η αποκατάστασις αυτών.

Μισθοδοσία: Να συμπληρωθή η μισθοδοσία του Αρχιραβίνου υπολογιζόμενου και του ποσοστού προσαυξήσεως διά τα χρόνια υπηρεσίας του (25 ετών) και δι' έν άτομον όπερ συντηρεί. Επίσης απαραίτητον είναι να ολοκληρωθούν οι μισθοί του γραμματέως κλητήρος (Σαμούν) και φύλακος του νεκροταφείου, καθότι η σημερινή μισθοδοσία είναι τελείως ανεπαρκής και η Κοινότης έχει ανάγκην του γραμματέως δι' ολόκληρον την ημέραν προκειμένου να σύνταξη μητρώα, κτηματολόγια, βιβλία κ.λπ.....

** Σχετική είναι και η επιστολή του ΚΙΣ προς την Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, με ημερομηνία 3 Ιουλίου 1946:*

«Εν συνεχεία του υπ' αριθ. πρωτ. 1319 της 28 Ιουνίου ε.ε. εγγράφου μας γνωρίζομεν υμίν ότι μετά την υποβολήν της εκθέσεως του συμβούλου μας κ. Κανάρη Κωνσταντίνη απεφασίσθησαν υπέρ της Κοινότητός σας τα κάτωθι:

1. Νεκροταφείον: Ενεκρίθη πίστωσις εκ δραχμών οκτακοσίων χιλιάδων (800.000) δι' έξοδα επισκευής του μανδροτοίχου και της κεντρικής πύλης και της κατασκευής του οικίσκου του φύλακος, όπερ ποσόν και σας αποστέλλομεν μέσω της Τραπέζης Αθηνών.

2. Συναγωγή: Λόγω της μεγάλης ελαττώσεως του αριθμού των μελών της Κοινότητός σας και της ως εκ τούτου πλήρους επάρκειας της διασωθείσης εντός του φρουρίου μεγάλης Συναγωγής, δεν ενδείκνυται η αποκατάστασις των τριών ετέρων καταστραφεισών Συναγωγών. Πάντως διά τον καθαρισμόν εκ των εν αυταίς ερειπίων κ.λπ. και τον αποκλεισμόν του χώρου αυτών διά σανίδων ή πλίνθων, ενεκρίθη πίστωσις εκ δραχμών ενός εκατομμυρίου (1.000.000). Το ποσόν τούτο θέλει αποσταλεί υμίν άμα τη περατώσει των άνω υπ' αριθμ. 1 έργων (επισκευή μανδροτοίχου κ.λπ.) και τη υποβολή υμίν κανονικών απολογιστικών καταστάσεων.

3. Σχολείον - Γηροκομείον: Διά τα επιτεταγμένα ταύτα ακίνητα της Κοινότητός σας δέον να επιμεληθήτε αμέσως του καθορισμού των σχετικών αποζημιώσεων και της εισπράξεως αυτών, τοσούτον μάλλον καθ' όσον τα ποσά άτινα η Κοινότης δύναται να προσπορισθή εκ της αιτίας ταύτης είναι αρκετά σημαντικά.

4. Γραφείον Κοινότητος: Την στοιχειώδη επίπλωσιν του γραφείου της Κοινότητός σας δέον να εξασφαλίσητε εξ ιδίων σας πόρων ή εξ εις είδος εισφορών των μελών σας.

5. Ακίνητος περιουσία της Κοινότητος: Λαμβανομένης υπ' όψιν της επιτακτικής ανάγκης πλήρους απογραφής,

τόσον των ακινήτων της Κοινότητός σας, όσον και των εγκαταλελειμμένων περιουσιών ενεκρίθη πίστωση εκ δρχ. εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) διά την μισθοδοσίαν ενός εκτάκτου υπαλλήλου προσληφθησομένου επί δίμηνον και ασχοληθησομένου αποκλειστικώς και μόνον με την απογραφήν ταύτην. Κατόπιν τούτου παρακαλούμεν όπως μας υποδείξετε κατάλληλον πρόσωπον ίνα διορίσωμεν τούτον.

6. Περίθαλψις: Διά τα ζητήματα της περιθάλψεως πρόκειται να επιληφθή η αρμοδία διά ταύτα Κεντρική Επιτροπή Περιθάλψεως, προς ην και εισηγήθημεν σχετικώς».

Εβραϊκή Κοινότητα Καρδίτσας

Για την Ισραηλιτική Κοινότητα Καρδίτσας δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία δεδομένου ότι υπαγόταν στην Κοινότητα Τρικάλων, όπως αναφέρει και στην παρακάτω έκθεσή του ο Κανάρης Κωνσταντίνης, που επισκέφθηκε την πόλη στις 22 Αυγούστου 1946.

Είναι γεγονός ότι οι Εβραίοι της Καρδίτσας έτυχαν της ανθρωπιστικής συμπαράστασης του χριστιανικού πληθυσμού και κυρίως των τοπικών αρχών και της Εθνικής Αντίστασης, με αποτέλεσμα να σωθούν σχεδόν στο σύνολό τους, βρίσκοντας καταφύγιο στα γύρω χωριά. Αξίζει να σημειωθεί η βοήθεια που προσέφεραν ο τότε διευθυντής του δήμου Βασ. Λάμπας με την έκδοση πλαστών ταυτοτήτων αλλά και ο διερμηνέας των Γερμανών Γιώργος Κατσούλας.

Μετά την Γερμανική Κατοχή και παρά το γεγονός ότι στην Καρδίτσα υπήρχαν 82 Εβραίοι, όπως αναφέρει ο Κ. Κωνσταντίνης, η Εβραϊκή Κοινότητα δεν κατάφερε να αναδιοργανωθεί. Βάσει των αρχείων του ΚΙΣ, το 1947 στην Καρδίτσα υπήρχαν 90 Εβραίοι.

Η έκθεση του Κ. Κωνσταντίνη από την επίσκεψή του στην πόλη, στις 22 Αυγούστου 1946, αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Εν συνεχεία προς το από 14 τρεχ. έγγραφόν μας έχομεν την τιμήν να σας γνωρίσωμεν ότι εξητάσαμεν τα αφορώντα την ενταύθα ισραηλιτικήν παροικίαν ζητήματα.

Πληθυσμός: Αποτελείται από 24 οικογενείας αριθμού-
σας 82 άτομα με προοπτικήν αυξήσεως του πληθυσμού. Κα-
τά τον διωγμόν δεν εσημειώθη καμία απώλεια καθ' όσο επρο-
νόησαν να εγκαταλείψουν εγκαίρως την πόλιν. Ο μόνος υπό
των Γερμανών συλληφθείς επέστρεψεν.

Ιδρύματα: Ουδέν. Η παροικία λόγω του ολιγάριθ-
μου των μελών και μη υπάρξεως νεκροταφείου, Συναγω-
γής, Ραββίνου δεν έχει αναγνωρισθεί ως Κοινότητα, υπαγό-
μενη εις την Κοινότητα Τρικάλων. Οι διοικούντες φρονούν
ότι δύναται να παραχωρηθή οικόπεδον παρά του δήμου ως
νεκροταφείον οπότε θα γεννηθή μόνον ζήτημα περιμαν-
δρώσεως τούτου. Επίσης δεν θα ήτο δύσκολος η εξεύρεσις
δωματίου εις οικίαν ομοθρήσκου όπως τούτο χρησιμοποι-
ηθεί ως Συναγωγή και γραφείον Κοινότητος. Η αναγνώρι-
σις όμως της παροικίας ως Κοινότητος θα προσέκρουε εις
την εξεύρεσιν των απαιτουμένων, προς συντήρησιν αυτής
χρηματικών πόρων. Η επιθυμία των όπως κατά διαστήμα-
τα έρχεται ο Ραββίνος της Κοινότητος Τρικάλων και διδά-
σκει τους εδώ εβραϊόπαιδας τα εβραϊκά γράμματα και την
εβραϊκήν θρησκείαν δεν είναι παράλογος και απραγματο-
ποίητος εφόσον και ο πρόεδρος της Κοινότητος Τρικάλων
είναι σύμφωνος προς τούτο ως μας είπεν και οι εδώ ομό-
θρησκοι ως μου εδήλωσαν προσφέρονται να του εξασφα-
λίσουν στέγην και διατροφήν κατά την ενταύθα διαμονήν
προς εκτέλεσιν των καθηκόντων του, φιλοξενούντες τού-
τον αλληλοδιαδόχως. Δεν υπολείπεται η εξεύρεσις εκ δρχ.
8.500 - αναγκαιούντος σήμερον ποσού δι' έξοδα εισιτηρίου
μετ' επανόδου όπερ καλόν θα ήτο να διάθεση κάποια Ισρα-
ηλητική Φιλανθρωπική Οργάνωσις.

Εναντίον της Κοινότητος Τρικάλων εις ην υπάγονται

εξέφρασαν παράπονα ων τη βασιμότητα εξακριβώσαμεν και κατά τα οποία τους έχει τελείως εγκαταλείψει. Ούτω διά να λάβουν το αποσταλέν επίδομα Ιουλίου ηναγκάστησαν να στείλουν εις Τρίκαλα ειδικόν απεσταλμένον αφού εις τρεις διά τον σκοπόν αυτόν αιτήσεις των ουδεμίας απαντήσεως έτυχον. Παρακαλούν όπως το επίδομα τούτο στέλλεται απ' ευθείας εις Καρδίταν.

Δάνεια επαγγελματικά: Υποβάλουν παράκλησιν όπως η δυνατόν ενισχυθώσιν οι μικροπωληταί και μικροεπαγγελματία της παροικίας διά δανείου προς ανάπτυξιν των εργασιών των, και τούτο διότι λόγω της μη εγκαίρου υποβολής αιτήσεων δεν ελήφθη, ως μας είπον, πρόνοια σχετικά με το ζήτημα τούτο.

Φιλανθρωπία: Συνημμένως επίσημον πιστοποιητικόν περί της οικτράς υγιεινής καταστάσεως των παιδιών της παροικίας - αποτόκου των κακουχιών του διωγμού από 1 μηνός μέχρι 17 ετών. Επιβάλλεται η λήψις αποτελεσματικών μέτρων διά την διάσωσίν των.

Εν Καρδίτση υπάρχουν επίσης δύο απροστάτευτα ορφανά κορίτσια περί των οποίων δέον να ληφθή μέριμνα. Το ζήτημα των ορφανών απροστάτευτων κοριτσιών παρουσιάζεται οξύ εις πάσας τας κοινότητας ας επεσκέφθημεν όπως ελάβομεν αφορμήν να τονίσωμεν εις προηγουμένας εκθέσεις μας και παρίσταται ανάγκη να αντιμετωπισθή υπό των φιλανθρωπικών οργανώσεων ως εκ των σοβαρότερων άτινα εκληροδότησε ο διωγμός. Ο απόφοιτος γυμνασίου άπορος Αβραάμ Καπέτας παρακαλεί όπως ενισχυθεί και εξακολουθήση τας σπουδάς του εις το Μικρόν Πολυτεχνείον.

Διανομή ειδών παλαιού ιματισμού: Διεχώρισε την παροικίαν εις δύο δεινώς αλληλομαχομένας μερίδας. Αποδίδοντες πρωταρχικήν σημασίαν εις την μεταξύ των ομοθρήσκων σύμπνοιαν και ανάγκην θα επροτεΐναμεν όπως παύση η αποστολή τούτων - το πλείστον αναξίων λόγου πεπαλαιωμένων και αχρήστων - εφόσον ενώ καμίαν πραγματικήν ανάγκην δεν θεραπεύουν γίνονται αφορμή μόνον διχόνοιας διαιρέσεως και ερίδων».

Εβραϊκή Κοινότητα Κέρκυρας

Η πρώτη αναφορά για την εβραϊκή παρουσία στην Κέρκυρα γίνεται το 1160 από τον περιηγητή Βενιαμίν της Τουδέλας, ο οποίος αναφέρει την ύπαρξη ενός Εβραίου στο νησί. Η Εβραϊκή Κοινότητα της Κέρκυρας αυξήθηκε σημαντικά σε πληθυσμό κατά τον 13ο και 14ο αιώνα με την εγκατάσταση Εβραίων από τη Στερεά Ελλάδα (Ρωμανιώτες). Αργότερα εγκαταστάθηκαν στο νησί και Εβραίοι από την Ιταλία και η Κοινότητα απέκτησε και σεφαραδικό πληθυσμό.

Τον 16ο - 17ο αι. στην Κέρκυρα υπήρχαν δύο συναγωγές. Η «Πουλιέζα» (σεφαραδική), η οποία καταστράφηκε ολοσχερώς το 1943 από βομβαρδισμό, και η «Σκουόλα Γκρέκα» (ρωμανιώτικη), που διατηρείται μέχρι σήμερα.

Κατά τη βρετανική περίοδο ζούσαν στην Κέρκυρα 4.000 Εβραίοι. Το 1941 η Εβραϊκή Κοινότητα του νησιού αριθμούσε 2.000 μέλη. Τον Ιούνιο του 1943, 1.800 Εβραίοι της Κέρκυρας εκτοπίστηκαν από τους Γερμανούς στο Άουσβιτς. Μόνο 187 κατάφεραν να διαφύγουν και βρήκαν καταφύγιο σε γύρω χωριά.

Σήμερα στην Κέρκυρα ζουν περίπου 50 Εβραίοι.

Ο Κανάρης Κωνσταντίνης επισκέφθηκε την Κέρκυρα στις 29 Μαΐου 1946 και στη σχετική έκθεσή του προς το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο αναφέρει τα προβλήματα και την κατάσταση της Εβραϊκής Κοινότητας:

«Έχουμε την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι προέβημεν εις

εξέτασιν των αφορώντων την ενταύθα κοινότητα ζητημάτων.

Ατυχώς, ό,τι ευθύς αμέσως περιπίπτει εις την αντίληψιν και εκ πρώτης όψεως είναι η υφισταμένη διχόνοια μεταξύ των μελών της Κοινότητας.

Επί του ουσιώδους τούτου ζητήματος κατεγίναμεν επιμόνως και κατελήξαμεν εις το συμπέρασμα ότι η μόνη ενδεικνευομένη λύσις είναι η ταχεία ενέργεια εκλογών προς ανάδειξιν Κοινοτικού Συμβουλίου επίσης ο σχηματισμός επιτροπής περιθάλψεως αντί του μονοπωλιακώς ως εκπροσώπου της Τζόιντ διαχειριζόμενου ταύτην κ. Χαΐμ Μισραχή. Και επετύχαμεν ώστε ν' αποδεχθή ο κ. Χαΐμ Μισραχής την σύστασιν τριμελούς επιτροπής υπό την προεδρεία του, πλην όμως παρίσταται ανάγκη διά την ειρηνευσιν των εκ Κέρκυρα Εβραίων να εκπροσωπείται εις ταύτην διά τίνος των μελών του, παρ' αυτού οριζομένου και ο σύλλογος των εν Κέρκυρα ομήρων.

Πληθυσμός: Προ του διωγμού 2000. Ήδη ανέρχεται εις 140 ψυχάς εξ ων περί τους 50 ψηφοφόροι.

Γραφείον Κοινότητος: Στεγάζεται προσωρινώς εις οικίαν προέδρου κ. Μπαλέστρα. Ανάγκη επιταχθή προς τον σκοπόν τούτον κατάλληλον δωμάτιον.

Συναγωγή: Η μόνη εναπομείνασα εις εβραϊκίην συνοικίαν ουχί εις καλήν κατάστασιν. Ο προϋπολογισμός διά την εκ βάθρων ανακαίνισίν της ανέρχεται εις 8.000.000 (οκτώ εκατομμύρια) δραχμάς.

Νεκροταφείον: Εις οικτράν κατάστασιν. Ο προϋπολογισμός διά την περιμάνδρωσίν του (εφ' όσον ήθελε τελικώς

επιτραπή) και κατασκευήν οικίσκου ανέρχεται εις 17.000.000 (δέκα επτά εκατομμύρια) δραχμάς. Εκ τούτων ελήφθησαν ήδη εξ Αιγύπτου, ως μας πληροφόρησεν ο κ. Χαΐμ Μισραχής, ποσόν εκ δραχ. 4.272.000 (τεσσάρων εκατομμυρίων διακοσίων εβδομήντα δύο χιλιάδων) ως πρώτη δόσις, αναμένεται δε προς τον σκοπόν αυτόν και ετέρα τοιαύτη εκ δραχμών τεσσάρων εκατομμυρίων (4.000.000).

Σκόπιμον θα ήτο εάν το Κεντρικόν Συμβούλιο ήρχετο εις άμεσον επαφή με τα των εν Αιγύπτω ομοθρήσκων γενικώς ώστε να ευρίσκεται εν γνώσει των αποστελλομένων εις Κέρκυραν βοηθημάτων.

Χαζάν: Μenaχέμ Χαΐμ. Προς οικονομικήν του ενίσχυσιν παρακαλούμεν όπως εγκριθή το επίδομα 25ετίας καθ' ην ως εξηκριβώσαμεν εκτελεί το καθήκον Χαζάν. Επίσης όπως εκτελεί καθήκοντα και διδασκάλου, κενωθείσης ήδη θέσεως. Εκ του διά τον φύλακα του νεκροταφείου μηνιαίου επιδόματος το ήμισυ χορηγείται εις τούτον όπως κατορθώση και επαρκέση εις τας στοιχειώδεις βιωτικές ανάγκας, ήτοι ποσόν δραχμών τριάκοντα χιλιάδων του ετέρου ημίσεως χορηγούμενου εις τον φύλακα.

Σχολείον: Οίκημα εις κακήν κατάστασιν. Χρησιμοποιείται ήδη ως κατοικία 15 περίπου ομήρων διαμενοντων υπό τας ελεεινοτέρας συνθήκας άνευ κλινών, στρωμάτων, οικιακών σκευών, υαλοπινάκων κ.λπ.

Επισκεφθέντες τούτους ιδιαιτέρως μετά του Συμβουλίου της Κοινότητος ως και του αντιπροσώπου της Τζόιντ κ. Χαΐμ Μισραχή απροόπτως διεπιστώσαμεν κατάστασιν όντως αξιοθρήνητον. Τη εισηγήσει μας ελήφθη απόφασις του Κοινοτικού Συμβουλίου κατά πλειοψηφίαν όπως τοποθετηθούν

υαλοπίνακες τινες εκ ποσού δραχμών 800.000 όπερ ως επληροφορήθημεν έχει εις χείρας του προς τον σκοπόν αυτόν ο κ. Χαΐμ Μισραχής. Παρακαλούμεν δε όπως ενεργηθώσιν τα δέοντα προς ανακούφισιν των άτυχων αυτών διά της αποστολής των ως άνω στοιχειωδώς αναγκαιούντων ειδών.

Ιατρική περίθαλψις: Ως μας εγνώρισεν ο πρόεδρος η Κοινότης διαθέτει ιατρόν διά τους απόρους και μερικά φάρμακα. Ανάγκη αποστολής ενέσεων Κάλτσιουμ και σταφυλοκοκκιάσεως.

Εξεφράσθησαν ημίν παράπονα διά την μη εισέτι διάθεσιν υπέρ των απόρων της Κοινότητος κλινών, στρωμάτων, μαγειρικών σκευών κ.λπ. ων έχει άμεσον ανάγκην. Επίσης τα αναγκαία είδη διά τρεις απόρους επιτόκους και ληφθώσιν μέτρα δια τρία παιδιά μέχρις ηλικίας δώδεκα ετών μεταξύ των οποίων κορίτσι ορφανό από πατέρα και μητέρα. Επίσης ληφθή πρόνοια διά δύο ασθενείς εκ σοβαροτάτου κληρονομικού νοσήματος ονόματι Βαγγέλης Αλεξάνδρου.

Συνημμένως πίναξ κτηματικής περιουσίας Κοινότητος.

Κρίνομεν ότι τα αναφερόμενα εν αυτώ εισοδήματα δέον μετά την αφαίρεσιν των φόρων και ποσοστού εισπράξεων να εκπίπτονται εκ του αποστελλομένου μηνιαίου ποσού.

Όσον αφορά την εγκαταλελειμμένην κτηματικήν περιουσίαν, πίναξ θ' αποσταλή εντός δεκαημέρου υπό του διαχειριζομένου ταύτην δικηγόρου λίαν απησχολημένου. Η κινητή ευρίσκεται εις αίθουσαν ψυχιατρείου Κερκύρας ης την μίαν κλείδα έχει η εφορία και την ετέραν η κοινότης. Η περιουσία αύτη παρά την ην υπέστη λεηλασίαν είναι αρκετά σημαντική και εφ' όσον η Εφορία συνεφώνησεν με την γνώμην της Κοινότητος όπως δοθή εις αυτήν, είναι ανάγκη όπως ληφθώσιν τα αναγκαία μέτρα διά την κανονικήν εκποίησην

της, ως επίσης και την διάθεσιν του εξ αυτής προϊόντος συμφώνως τω νόμω περί εγκαταλελειμμένων εβραϊκών περιουσιών, δοθέντος ότι αι γνώμαι δίστανται του μεν ήδη προέδρου έχοντος την γνώμην όπως διανεμηθή μεταξύ των μελών της Κοινότητος Κερκύρας, ετέρων δε μελών έχόντων την γνώμην όπως διατεθή υπέρ ενός σκοπού.

Το Κεντρικόν Συμβούλιον δέον σοβαρώς ν' ασχοληθή με το ζήτημα τούτο όπερ αποτελεί την σπουδαιότεραν ίσως αφορμήν διχόνοιας μεταξύ των δύο διαμαχομένων κοινοτικών μερίδων. Η αυτή απόφασις δέον να ληφθή και διά τα εν τω ενεχυροδανειστηρίω Κερκύρας εγκαταλελειμμένα εβραϊκά ενέχυρα.

Ο Αρμάνδος Σάββας Ααρών σπουδαστής Ανωτάτης σχολής οικονομικών επιστημών μας παρεκάλεσε όπως εισηγηθώμεν και τύχη και αυτός χρηματικής ενισχύσεως προς αποπεράτωσιν των σπουδών του».

Πρόταση του Κ. Κωνσταντίνη

*με ημερομηνία 1 Ιουνίου 1945 προς τη Γεν. Διεύθυνση του
Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου για την απονομή ηθικής αμοιβής
σε υπάλληλο που βοήθησε τους Εβραίους της Κέρκυρας.*

Υπουργείον Τ.Τ.Τ.

Ανεξάρτητος Επιθ. Κεντρ. Υπηρεσίας

Τ.Τ.Τ.

Αριθ. 114452/279

Αθήνα 1 Ιουνίου 1945

Προς

Την Γεν. Δ/νσιν Ταχ/κού Ταμιευτηρίου

Δ/νσιν Προσωπικού

Έχουμε την τιμήν ν' αναφέρωμεν ότι κατά την εν Κερ-
κύρα προς επιθεώρησιν των εκεί ΤΤΤ Υπηρεσιών και
εις εκτέλεσιν της υπ' αριθ. 108688 εε. διαταγής Υπουργείου
ΤΤΤ μετάβασίν μας υπεβλήθη ημίν η συνημμένη υπ' αρ. 115
υπό 30.4.1945 αναφορά του εκεί Προϊσταμένου του υφ' υμάς
Ενεχυροδανειστηρίου.

Κατόπιν ταύτης προέβημεν εις διοικητικήν επιθεώρη-
σιν του ιδρύματος διαπιστώσαντες ότι το προσωπικόν τού-
του υπό την συνεχή και άγρυπνον παρακολούθησιν και κα-
θοδήγησιν του Προϊσταμένου Εισηγητού Ι. Μπούση εκτελεί
μετά της μεγαλειτέρας επιμελείας ευσυνειδησίας και ζήλου
τα καθήκοντά του.

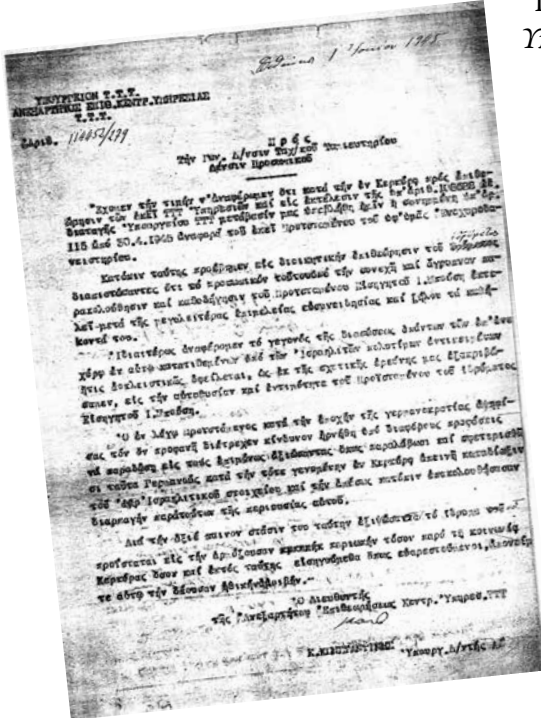
Ιδιαίτέρως αναφέρομεν το γεγονός της διασώσεως απά-
ντων των ενεχείρω εν αυτώ κατατιθεμένων υπό των Ισραη-
λιτών πολυτίμων αντικειμένων ήτις αποκλειστικώς οφείλε-
ται, ως εκ της σχετικής ερεύνης μας εξακριβώσαμεν, εις την

αυτοθυσίαν και εντιμότητα του Προϊσταμένου του ιδρύματος Εισηγητού Ι. Μπούση.

Ο εν λόγω προϊστάμενος κατά την εποχή της γερμανοκρατίας αψηφίσας τον εν προφανή διέτρεχεν κίνδυνον ηρνήθη υπό διαφόρους προφάσεις να παραδώσει εις τους επιμόνως αξιώσαντας όπως παραλάβωσι και σφετερισθώσι ταύτα Γερμανούς κατά την τότε γενομένην εκ Κερκύρα απεινή καταδίωξιν του Ισραηλιτικού στοιχείου και την αμέσως κατόπιν επακολουθήσαν διαρπαγήν παρατούτων της περιουσίας αυτού.

Διά την αξιέπαινον στάσιν του ταύτην εξιψώσασα το ίδρυμα ου προϊσταται εις την αρμόζουσαν περιωχήν τόσον παρά τη κοινωνία Κερκύρας όσον και εκτός ταύτης εισηγούμεθα όπως ευαρεστούμενοι, απονείμετε αυτώ την δέουσαν ηθικήν αμοιβήν.

Ο Διευθυντής
της Ανεξαρτήτου Επιθεωρήσεως Κεντρ. Υπηρεσ. ΤΤΤ
Κ. Κωνσταντίνης
Υπουργ. Δ/ντής Α'

Εβραϊκή Κοινότητα Κω

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Κω είχε έντονη δραστηριότητα από την αρχαιότητα και σχετικές αναφορές υπάρχουν στο έργο του Ιώσηπου. Η Κοινότητα της Κω αυξήθηκε μετά την απέλαση των Εβραίων από την Ισπανία, αλλά παρήκμασε στους επόμενους αιώνες. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, 160 Εβραίοι ζούσαν στο νησί. Τον Ιούλιο του 1944 τα 120 μέλη της Εβραϊκής Κοινότητας συνελήφθησαν από τους Ναζί και εκτοπίστηκαν στο Άουσβιτς. Ο Εβραϊσμός της Κω αφανίστηκε. Το 1948 ζούσαν εκεί μόνο δέκα άτομα και αργότερα η Κοινότητα διαλύθηκε.

Η Συναγωγή της Κω, κτισμένη το 1934, διατηρείται μέχρι σήμερα και λειτουργεί ως Πνευματικό Κέντρο του Δήμου. Το εβραϊκό νεκροταφείο του νησιού επίσης διατηρείται σε καλή κατάσταση και περιλαμβάνει παλιές επιτύμβιες πλάκες μεγάλης ιστορικής αξίας.

Το έγγραφο που ακολουθεί είναι υπηρεσιακό σημείωμα προς τον πρόεδρο του ΚΙΣ, το οποίο συνέταξαν στις 11 Αυγούστου 1955 ο Κανάρης Κωνσταντίνης και ο Σαμ Μορδώχ, ύστερα από συνάντησή τους με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Σπυρίδωνα για το θέμα της διατήρησης των Συναγωγών και των εβραϊκών νεκροταφείων και ιδιαίτερα για εκείνα της Κω:

«Σήμεραν ώραν 1 μ.μ. οι κ.κ. Κανάρης Κωνσταντίνης και Σαμ Μορδώχ συνοδευόμενοι παρ' εμού επεσκέφθημεν τον Μακαριώτατον Αρχιεπίσκοπον εις ον εξεθέσαμεν την

πρόθεσιν των Αρχών να θίξουν τας ιεράς Συναγωγάς και νεκροταφεία επιμείναντες περισσότερον επί των ζητημάτων της νήσου Κω.

Ο Μακαριώτατος εξέφρασε την βαθειάν του λύπην διά τα γεγονότα, επικοινωνήσας δε αμέσως τηλεφωνικώς μετά του κ. Βεναρδή δ/ντού του Υπουργείου Οικονομικών από τον οποίον και εζήτησε να απαλλάξη την Συναγωγήν και νεκροταφείον Κω από οιασδήποτε δεσμεύσεως.

Ο κ. Βεναρδής υπεσχέθη εις τον Αρχιεπίσκοπον ότι θα τηλεγραφήσῃ αμέσως εις Κω σχετικώς.

Εξαντληθέντος του υπό συζήτησιν θέματος ο Μακαριώτατος εξέφρασεν εν συνεχεία θερμήν παράκλησιν εις τον κ. Κ. Κωνσταντίνην όπως και αυτός προσωπικώς και άπαντες οι Έλληνες Ισραηλίται παράσχουν την συνδρομήν των διά την ανέγερσιν ανδριάντος εις τον ήρωα συνταγματάρχην Φριζήν, ηρώτησε δε τον κ. Κωνσταντίνην πού φρονεί ότι δέον να ανεγερθή ούτος. Ο κ. Κωνσταντίνης αφού ηυχάριστησε τον Μακαριώτατον, υπέβαλε την γνώμην όπως ο ανδριάς ανεγερθή εν Αθήναις, ως προς δε την τοποθεσίαν αποφασίση η προς τούτο συσταθησομένη τη εισηγήσει του αρμοδία επιτροπή.

Η επιτροπή εβεβαίωσε τον Μακαριώτατον ότι ο ελληνικός Εβραϊσμός ομοθύμως θα βοηθήσῃ το έργον τούτο, όπερ ευηρεστήθη να αναλάβῃ υπό την υψηλήν προστασίαν του».

Εβραϊκή Κοινότητα Λαρίσης

Από τον 2ο π.Χ. αιώνα υπήρχε στη Λάρισα δραστήρια Εβραϊκή Κοινότητα, η οποία πιθανολογείται ότι ιδρύθηκε κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.

Το 1173 ο Βενιαμίν της Τουδέλας αναφέρει την ύπαρξη στη Λάρισα ανθούσας Εβραϊκής Κοινότητας, η οποία συντηρούσε τρεις Συναγωγές και μία Γιεσίβα (Ραββινική Σχολή).

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας αυξήθηκε σημαντικά τον 14ο αιώνα με την εγκατάσταση εκεί Εβραίων από την Ισπανία.

Το 1881 η Λάρισα είχε εβραϊκό πληθυσμό 2.800 ατόμων.

Η Συναγωγή «Ετς Χαΐμ», η μόνη που διατηρείται μέχρι σήμερα, κτίστηκε το 1866 (η ημερομηνία ανοικοδομήσεώς της αναφέρεται και στην παρακάτω έκθεση του Κ. Κωνσταντίνου με βάση το εβραϊκό ημερολόγιο).

Ιδιαίτερο ιστορικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η αρχιτεκτονική της εβραϊκής συνοικίας της πόλης αυτής, γνωστή με το όνομα «Εξι Δρόμοι», καθώς τα σπίτια ήταν κτισμένα το ένα δίπλα στο άλλο και με εσωτερικούς διαδρόμους ώστε να επικοινωνούν μεταξύ τους. Για το χαρακτηριστικό αυτό στοιχείο γίνεται αναφορά στην έκθεση του Κ. Κωνσταντίνου.

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας αν και έχασε το 35% του δυναμικού της στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ανασυγκροτήθηκε μετά την απελευθέρωση. Το 1949, βάσει των αρχείων του ΚΙΣ, ο εβραϊκός πληθυσμός της Λάρισας

ανερχόταν σε 582 άτομα. Σήμερα είναι μία από τις λίγες οργανωμένες Εβραϊκές Κοινότητες της Ελλάδος, με Συναγωγή, εβραϊκό δημοτικό σχολείο και νεκροταφείο.

Για την μεταπολεμική κατάσταση της Κοινότητας, ο Κ. Κωνσταντίνης έγραφε:

1η Έκθεση περί της καταστάσεως και των αναγκών της Ισραηλιτικής Κοινότητος Λαρίσης (4 Ιαν. 1946)

Επεσκέφθη την Ισραηλιτική Κοινότητα Λαρίσης την 25ην Δεκεμβρίου 1945. Προ των διωγμών του 1943 έζων αυτόι 1.120 περίπου Ισραηλίται. Εκ τούτων 225 απήχθησαν παρά των Γερμανών. 16 νέοι μετηνάστευσαν εις Παλαιστίνην διαρκοούντων των διωγμών και μετ' αυτούς. Σήμερον ευρίσκονται 726 μεταξύ των οποίων 12 εντόπιοι και 8 εξ άλλων Κοινοτήτων Ελλάδος είναι Όμηροι επιστρέψαντες εκ των Γερμανικών στρατοπέδων.

Γραφεία. Γραφεία της Κοινότητος δεν υπάρχουν. Προσωρινώς στεγάζονται εις μικρόν τμήμα της ημικατεστραμένης μεγάλης Συναγωγής διαχωρισμένον με ξύλινον διαχώρισμα. Προσωπικόν γραφείων δεν υπάρχει. Εις μόνον νέος ερασιτεχνικώς επιμελείται κατά βούλησιν των βιβλίων και του αρχείου της Κοινότητος.

Σχολείον. Το κτίριον του σχολείου ευρίσκεται επί του προαυλείου της Συναγωγής. Είναι νεόκτιστον και εις καλήν κατάστασιν, ανεγνωρισμένον δε υπό του Δημοσίου ως Δημοτικόν Ισραηλιτικόν Σχολείον. Έχει ικανότητα 40 μαθητών. Προσφάτως επεσκευάσθη υπό του Δημοσίου. Διδάσκαλος της Εβραϊκής εις αυτό είναι ο κ. Κασούτο. Λαμβάνει μικράν αμοιβήν από το Δημόσιον απολύτως ανεπαρκή.

Το σχολείον στερείται παντελώς επιπλώσεως οιασδήποτε και θρανίων.

Συναγωγή. Υπήρχον δύο Συναγωγαί. Εκ τούτων η μία έχει πλήρως κατεδαφισθή και δεν δύναται να γίνη συζήτησις ανοικοδομήσεώς της προς το παρόν. Η δευτέρα έχει υποστή πολύ μεγάλας ζημίας και φθοράς δοθέντος ότι συν τοις άλλοις οι Γερμανοί κατά την διάρκειαν των διωγμών την ερησιμοποίησαν ως σταύλον. Συμφώνως προς αποσταλλέντα ήδη προϋπολογισμόν διά την επισκευήν του κτιρίου απαιτείται δαπάνη προπολεμικών δραχμών 200.000. Σήμερον η λειτουργία γίνεται εις εν μικρόν δωμάτιον της Συναγωγής ταύτης υπό αθλίας συνθήκας.

Εκ των ιερών σκευών διεσώθησαν μόνον δύο σεφαρίμ, 1 παρόχετ, 10 τεφιλίν και ολίγα βιβλία τεφιλιά.

Θρησκευτικόν Προσωπικόν. α) Κοσ Κασούτο. Μορφωμένος και ικανός διά ραββίνος και διδάσκαλος της εβραϊκής. Διαρκούσης της κατοχής διωρίσθη υπό του Υπουργείου θρησκευμάτων ως Αρχιραββίνος Λαρίσης άνευ των νομίμων διατυπώσεων. Δέον να σταλή έγγραφον εις Υπουργείον -ακυρώσεως του τοιούτου διορισμού και διατηρήσεώς του εις την Κοινότητα ως Ραββίνου και διδασκάλου. Ο αυτός δύναται να χρησιμοποιηθή και ως σωχέτ. Διά πάσας τας ανωτέρω εργασίας ενδείκνυται ο καθορισμός του μισθού του εις δραχμάς 1.500 (βασικός μισθός).

2) Αβραάμ Σασών. Χαζάν, Σωχέτ και Μωέλ. Κυρίως χρησιμοποιείται ως Μωέλ εξυπηρετών και την Κοινότητα Τρικκάλων και Καρδίτσης εις τούτο. Έχει και ιδίαν ατομικήν επιχείρησιν. Χρήσιμον πρόσωπον. Προτείνομεν μισθόν βασικόν δραχ. 750, μηνιαίως.

3) Σαμάς. Προς το παρόν δεν υπάρχει. Πρέπει να προσληφθή τοιούτος ικανών και διά κλητήρ των γραφείων, εγκρινομένης πιστώσεως διά τον μισθόν του δραχμών 500 (βασικός μηνιαίος μισθός).

Νεκροταφείον. Υπήρχον δύο νεκροταφεία. Το έν παλαιότατον έχει εγκαταλειφθή από τριακονταετίας περίπου κατά δε την διάρκειαν των διωγμών διεσκορπίσθησαν και οι απομειναντες τάφοι. Να ζητηθή λεπτομερής έκθεσις από την Κοινότητα διά την εξακρίβωσιν της διαφυλάξεως όσου τυχόν σώζεται μέρους. Το νεώτερον νεκροταφείον χρησιμοποιείται από τριακονταετίας. Κατά τους διωγμούς υπέστη πανολεθρίαν. Πλάκες εσυλήθησαν, μνημεία κατεστράφησαν άνευ λόγω, κατά τρόπον δεικνύοντα την λύσαν των Γερμανών. Πολλάί επιτύμβιοι πλάκες εύρηνται διασκορπισμένοι εις διάφορα μέρη της πόλεως. Ο μαντρότοιχος εις καλήν κατάστασιν επισκευασθείς μετά την απελευθέρωσιν παρά του Δήμου Λαρίσης. Στερείται όμως θυρών εις τρόπον ώστε η εις αυτό είσοδος είναι ελευθέρα εις πάντας και πάντοτε. Στερείται οικίσκου και φύλακος.

Χεβρά κε Δουσα. Υφίσταται ως επιτροπή, αλλά στερείται παντός εργαλείου και σκεύους.

Περιουσία της Κοινότητος. Εν ακίνητον με επτά καταστήματα εμισθωμένα υπό το ενοικιοστάσιον αποφέροντα μηνιαίως δρχ. 7.000. Το Οικόπεδον της κατεδαφισθείσης πλήρως ετέρας των Συναγωγών. Το γήπεδον μετά της κτιρίου της δευτέρας Συναγωγής.

Ανάγκαι διά την ανασυγκρότησιν

Συνιστώμεν την παροχήν των κατωτέρω πιστώσεων διά την στοιχειώδη ανασυγκρότησιν της Κοινότητος.

A. Μισθοδοσία του προσωπικού επί εξάμηνον:

α) Διοικητικού (εις γραμματεύς) Μηνιαίως προπ.	Δρ.	1.000
β) θρησκευτικού (ως ανωτέρω)	»	»
	»	»
		Δρχ. 3.750

B. Επισκευαί, αγοραί, κλπ. εφ' άπαξ.

ΕΠΕΙΓΟΥΣΑΙ

Διά στοιχειώδη επίπλωσιν και ύλην γραφείων Κοινότητος	Δρ.	300.000
Δ' ανέγερσιν οικίσκου εις το νεκροταφείον, κεντρικής θύρας, τακτοποίησιν των τάφων		1.000.000
		1.300.000

ΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΣΕΙΡΑΝ

Διά την μίσθωσιν γραφείων δι' εν έτος	δρχ.	360.000
Διά την επισκευήν της Συναγωγής		15.000.000

Γ. ΑΝΑΓΚΑΙ ΕΙΣ ΕΙΔΗ

Πλήρης εξοπλισμός της Χεβρά - Κεδουσά

Πλήρης εξοπλισμός του σχολείου.

Ανά 50 ταλέθ, βιβλία, τεφιλίν, Μεζουζώθ διά τας ανάγκας της Συναγωγής και των πιστών.

Παραλήλως προς τα ανωτέρω πρέπει να υποδειχθή εις την Κοινότητα όπως απ' ευθείας.

α) Προβή εις την δενδροφύτευσιν του νεκροταφείου.

β) Εις την πρόσκλησιν προς τους συγγενείς των απο-

θανόντων των οποίων τα μνημεία κατεστράφησαν (εφ' όσον είναι εύποροι) να επιμεληθούν διά την επισκευήν των.

γ) Να συγκεντρώσουν και μεταφέρουν εις το νεκροταφείον τας εις τα διάφορα σημεία της πόλεως διεσπαρμένας πλάκας του Νεκροταφείου.

(Διά το τελευταίον τούτο εμερίμνησα κατά την εν Λαρίση παραμονήν μου. Ομάς εργατών ηξίωσε το ποσόν των δραχμών 450.000 διά την μεταφοράν 9 πλακών. Το ποσόν τούτο μοί φαίνεται υπερβολικόν. Νομίζω ότι η Κοινότης δύναται να αξιώση και επιτύχη παρά των τοπικών αρχών την συνδρομήν των εις μεταφορικά μέσα χωρίς σοβαράν δαπάνην).

.....

Εγένετο εν Αθήναις τη 4η Ιανουαρίου 1946

2η Έκθεση με ημερομηνία 14 Αυγούστου 1946

«Κατόπιν υμετέρας εντολής έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι επελήφθημεν της εξτάσεως των αφορώντων την ενταύθα Ισραηλιτικήν Κοινότητα εκκρεμώντων ζητημάτων.

Δοθέντος ότι ο πρόεδρος κ. Αλβέρτος Φάις παρητήθη, ο γραμματεύς Αβραάμ Αλχανάτης ασθενεί πάσχων τους οφθαλμοούς ως μας επληροφόρησαν, ο ελεγκτής Ισαάκ Ζακάρ, ευρίσκεται εις Αθήνας και ο σύμβουλος Δαυίδ Ιεσουβάς εις Λουτρά, ευνητητήθημεν εις το γραφείον της Κοινότητος μετά του αντιπροέδρου Αλβέρτου Μισραχή, του ταμίου Ισαάκ Μάιση και του αναλαβόντος συμβούλου ως πρώτου επιλαχόντος αντί του παραιτηθέντος προέδρου κ. Αβράμ Τουρών.

Η Κοινότης αριθμεί 622 μέλη· προ του διωγμού μέλη 920. Κατά την ακμήν της ήτις συμπίπτει προς τον 16ο και 17ο

αιώνα ηρίθμει χιλιάς και πλέον οικογενείας με 4 Συναγωγάς αλλά και πολύ ενωρίτερον ως αναφέρουν οι ιστορικοί κατά τον 12ον αιώνα υπήρχον εν Λαρίσση πολλοί Εβραίοι διατηρούντες τρεις Συναγωγάς. Η μέχρι των ημερών μας διατηρηθείσα σπουδαιότατη βιβλιοθήκη της Κοινότητος (Γιεσιβά) τα πολυάριθμα και σπουδαιότατα της οποίας βιβλία απήγαγον οι Γερμανοί κατά τον διωγμόν εμαρτύρει την άλλοτε ακμήν της κοινότητος εις τα γράμματα και τον πλούτον της.

Κτίρια Κοινότητος: Μεγάλη Συναγωγή. Ωραιότατη οικοδομή εις αξιοθρήνητον ήδη κατάστασιν. Επιβάλλεται η άμεσος επισκευή της διά την εκτέλεσιν των ακμαίως διατηρουμένων θρησκευτικών καθηκόντων των μελών εκτελούντων ήδη ταύτα εκ των ενόντων εις το σχολείον τακτικά καθημερινώς δις της ημέρας. Διασωθείσα επιγραφή αναγράφει το έτος της οικοδομήσεως της 5620 και τα ονόματα των επιμεληθέντων την οικοδομήν, Οβαδία Μπαντάρ και Χαϊμ Ισακ Αλχανάτη. Πρόκειται περί αρκούντως αξιόλογου θρησκευτικού αρχιτεκτονικού μνημείου.

Δευτέρα Συναγωγή: Ουδέν διασώζεται κατακριμνησθείσα εκ θεμελίων. Διάδρομος δι' ου επικοινωνεί μετά της ετέρας Συναγωγής αρκετά μακρός κατεπατήθη, ενεφανίσθησαν δε τίτλοι ιδιοκτησίας. Ανάγκη περιμανδρώσεως του οικοπέδου προς πρόληψιν ολοσχερούς καταπατήσεως. Πρόκειται περί οικοπέδου γωνιαίου επί της οδού Παπακυριαζή και εις κεντρικήν θέσιν.

Το σχολείον όπερ θεωρείται του δημοσίου άλλοτε διόροφον έπαθε σοβαράς ζημίας από τους σεισμούς. Το παλαιόν σχολείον εν καλή καταστάσει. Στεγάζονται εν αυτώ άποροι.

Του νεκροταφείου ανηγέρθησαν οι μανδρότοιχοι επι-

μέλεια και δαπάναις της δημαρχίας' υπολοίπονται προς πλήρη συμπλήρωσίν του η κατασκευή των δύο σιδηρών θυρών. Εν αυτώ μνημεία το πλείστον κατεστραμμένα. Μέρος τούτου εις οποίον έχουσι ενταφιασθή μη Εβραίοι τυφεκισθέντες κατά την κατοχήν διεχωρίσθη διά μάνδρας. Ποσόν ενός εκατομμυρίου όπερ απεστάλη διά την περιμάνδρωσίν του μας εδηλώθη ότι παραμένει αδιάθετον εις το ταμείον της Κοινότητος.

Κατά τας αντιλήψεις των διοικούντων την Κοινότητα διά την επισκευήν των άνω ιδρυμάτων και ίδια της Συναγωγής ήτις επείγει απαιτείται εξ ολοκλήρου έξωθι χρηματική ενίσχυσις των μελών της Κοινότητος μη δυναμένων ή μη προθυμοποιουμένων δι' εκτάκτου εισφοράς να συνεισφέρωσιν ποσόν άνω του εκατομμυρίου διά τον σκοπόν αυτόν ποσόν ανεπαίσθητον εν σχέσει προς την απαιτουμένην δαπάνην.

Προσωπικόν Κοινότητος: Παρουσιασθείς ενώπιον μας ραββίνος Κοινότητος κ. Κασούτο παρεπονέθη διά πενιχρότητα απολαβών του μη επαρκουσών διά στοιχειώδη συντήρησιν πολυμελούς οικογενείας του, του συνεστήθη να κάμη αίτησιν διά χορήγησιν επιδόματος πολυετίας και να αρκείται εις τα χορηγούμενα υπό των μελών προαιρετικά φιλοδωρήματα, προς αποφυγήν των παραπόνων του. Παρακαλούμεν όπως ει δυνατόν του χορηγηθή μία ενδυμασία καθ' όσον με την ην φέρει σήμεραν ξένην πεπαλαιομένην με το παντελόνι εις οικτράν κατάστασιν εξοικονομηθείσαν παρ' ομοθρήσκου άχρηστον διά τον δωρητήν ως εκ της καταστάσεώς του προκαλεί πράγματι τον κοινόν οίκτον εν Λαρίσση. Επιβάλλεται να παρασχεθούν τα στοιχειώδη μέσα εμφανίσεως του θρησκευτικού αρχηγού παρουσιάζοντος άλλωστε αντάξιον του αξιώματός του επιβάλλον.

Επιτροπή απόρων: Τετραμελής. Συμμετέχει και μέλος του Συμβουλίου. Ευρίσκονται ως μας εδήλωσαν εν αναμονή της αφίξεως του αντιπροσώπου της Τζόιντ κ. Τζιγκάλ όπως κανονίσωσι τα της διανομής του αποσταλέντος βοηθήματος βάσει των νέων οδηγιών όπερ από του Ιουνίου ευρίσκεται εις την Τράπεζαν.

Κοινότης έχει ανάγκην θρησκευτικών βιβλίων διά προσευχάς αναγνωστικών τοιούτων διά μαθητάς σχολείου και Ταλέθ».

Εβραϊκή Κοινότητα Πατρών

Η Εβραϊκή Κοινότητα Πατρών είναι μία από τις αρχαιότερες της Ελλάδος και χρονολογείται από τα προχριστιανικά χρόνια. Η Κοινότητα είχε διαλυθεί κατά την Ελληνική Επανάσταση (1821 - 1829) και επανασυγκροτήθηκε το 1905.

Το 1940, 337 Εβραίοι ζούσαν στην πόλη.

Στην Πάτρα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Εβραϊκή Κοινότητα έκανε μια επιτυχημένη προσπάθεια να αναδιοργανώσει τη δραστηριότητά της.

Παρότι περίπου 100 Εβραίοι ζούσαν στην πόλη μετά την απελευθέρωση, λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης προς την Αθήνα η Κοινότητα αυτή διαλύθηκε. Στην Πάτρα μετά τη μεταφορά της Συναγωγής στην Αθήνα, τα μόνα λιγιστά στοιχεία που υπάρχουν για να μαρτυρούν την άλλοτε δραστήρια εβραϊκή παρουσία βρίσκονται στην παλιά εβραϊκή συνοικία, στο «Τσιβδί».

Για την προσπάθεια αναδιοργάνωσης, μετά την Κατοχή, της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πατρών αναφέρει στην έκθεσή του, με ημερομηνία 31 Μαΐου 1946, ο Κ. Κωνσταντίνης, ενώ ακολουθεί σχετική επιστολή - εγκύκλιος του ΚΙΣ.

«Έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι προέβημεν εις εξέτασιν των ζητημάτων της ενταύθα Κοινότητος.

Πληθυσμός: Ήδη η Κοινότης αριθμοί 120 εν όλω ψυχάς εξ ων 4 ομήρους. Προ του διωγμού ηρίθμει 235. Αι ανάγκαι της Κοινότητος συνίστανται εις τον ελαιοχρωματισμόν

των κουφωμάτων των κτιρίων Συναγωγής και οικίσκου του νεκροταφείου ως επίσης και εις την επιδιόρθωσιν των εγκαταστάσεων υδρεύσεως του νεκροταφείου. Συνεστήσαμεν εις τον κ. πρόεδρον και γραμματέα της Κοινότητος όπως υποβάλη πίνακα της αναγκαιούσης δαπάνης.

Παρεκλήθημεν όπως ενεργήσωμεν ίνα χορηγηθή εις τον Ραβίνον ποσοστόν λόγω δωδεκαετούς υπηρεσίας ως επίσης και ως εκτελούντος καθήκοντα σωχέτ δοθέντος ότι είναι και προστάτης οικογενείας.

Συναγωγή, νεκροταφείον, σχολείον, άπαντα εις άρίστην κατάστασιν, λειτουργία σχολείου επί του παρόντος δεν παρίσταται ανάγκη, ελλείπει μαθητών αλλά και διδασκάλου. Εν γένει ως προς την Κοινότητα ταύτην διεπιστώσαμεν πλήρη τάξιν εις τα της διαχειρίσεως αυτής και αξιέπαινον πνεύμα περισυλλογής και νοικοκυρωσύνης από το οποίον εμείναμεν απολύτως ευχαριστημένοι. Παρά του κ. Μάτσα προέδρου της Κοινότητος ελάβαμεν την διαβεβαίωσιν ότι από 1ης Αυγούστου θα τεθή εις εφαρμογήν η ετησία εισφορά (Πέτσια) των μελών της Κοινότητος και ούτω από της ημερομηνίας αυτής η Κοινότης θα απόκτηση τον προ του διωγμού ρυθμόν της μη επιβαρύνουσα το Κεντρικόν Συμβούλιον διά τας δαπανάς της. Εις το νεκροταφείον απέμειναν δύο μόνον παλαιαί επιτύμβιοι πλάκες.

Παρακαλούμεν όπως εκφρασθή η ευαρέσκεια του Κεντρικού Συμβουλίου προς το Συμβούλιον της Κοινότητος διά την τάξιν και ακρίβειαν ην διεπιστώσαμεν εκ της εξετάσεως όλων των ζητημάτων της Κοινότητος και ιδιαίτερος εις τον πρόεδρον και τον γραμματέα. Ο τελευταίος ούτος απειοικήθη να δεχθή τον διορισμόν ειδικού γραμματέως όπως τον βοηθήση εις τα παρά τη Κοινότητι καθήκοντα του καίτοι επιβαρυνόμενος με πολλαπλάς ατομικάς ασχολίας, τηρεί δε με

πρωτοφανή τάξιν τα βιβλία της Κοινότητος και διεξάγει μόνος την αλληλογραφίαν.

Παρεξήγησις μεταξύ των κ.κ. αδελφών Μάτσα (πρόεδρου και αδελφού του) εν σχέσει προς διανομήν των εξ Αργεντινής ειδών δεν δύναται να επισκίαση την διαπιστωθήσαν ομόνοιαν ήτις βασιλεύει μεταξύ των μελών της Κοινότητος».

Η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΟΥ Κ.Ι.Σ.

Εγκύκλιος προς απάσας τας
Ισραηλιτικάς Κοινότητας της Ελλάδος

Κύριοι,

Έχομεν την τιμήν να κοινοποιήσωμεν υμίν κατωτέρω το περιεχόμενον του υπ' αριθ. 1532/14.746 προς την Ισραηλιτικήν Κοινότητα Πατρών εγγράφου μας.

Προς την
Ισραηλιτική Κοινότητα Πατρών

Κύριοι,

Με εξαιρετικήν χαράν και ικανοποίησιν ανεγνώσθη κατά την συνεδρίασιν της 2.7.46 η περί της Κοινότητός σας έκθεσις του ημετέρου κ. Κ. Κωνσταντίνη. Ως επιστέγασμα τούτων ήλθεν το υπ' αριθ. 85/26.5.46 έγγραφόν σας, διά του οποίου μας γνωρίζετε ότι τακτοποιήσαντες τα οικονομικά της Κοινοτήτάς σας, θα είσθε εις θέσιν από 1ης Αυγούστου 1946 να ανταπεξέρχεσθε μόνοι σας εις τας ανάγκας σας.

Το Κεντρικόν Συμβούλιον παρακαλεί τον υμέτερον πρόεδρον κ. Ισάκ Μάτσα και τους αξίους συνεργάτας του κ.κ. συμβούλους να δεχθούν τα θερμότερα συγχαρητήριά του διότι κατόρθωσαν ν' ανασυγκροτήσουν την Κοινοτήτά

σας, πρώτην εξ όλων των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος και να την φέρουν εις πλήρη οικονομικήν αυτάρκειαν.

Είμεθα βέβαιοι ότι θα συνεχίσετε το έργον σας με τον αυτόν ενθουσιασμόν διά την περαιτέρω πρόοδον της Κοινότητος, βεβαιωθείτε δε ότι εκ μέρους μας θα έχετε πάσαν υποστήριξιν προς τούτο.

Το κείμενον της παρούσης απεφασίσθη όπως κυκλοφορήση ως εγκύκλιος προς όλας τας Ισραηλιτικές Κοινοτήτας της χώρας με την ελπίδα ότι θα κεντρίση την φιλοδοξίαν και των άλλων κοινοτήτων να σας μιμηθούν.

Διατελούμεν μετ' εξαίρετου τιμής
Κεντρικόν Ισραηλιτικόν Συμβούλιον
Συντονισμού και Γνωματεύσεως

Ο Γεν. Γραμματεύς
Ρ. Ραφαήλ (Τ.Σ.)

Ο Αντιπρόεδρος
Δαν. Αλχανάτης

Εβραϊκή Κοινότητα Πρεβέζης

*Π*αρότι ολιγάριθμοι, οι Εβραίοι της Πρέβεζας διατηρούσαν προπολεμικά Συναγωγή, εβραϊκό σχολείο, νεκροταφείο και οργανωμένα κοινοτικά γραφεία.

Η Κοινότητα της Πρέβεζας δεν κατάφερε να οργανωθεί ξανά μετά το Ολοκαύτωμα. Όσοι επέζησαν μεταπολεμικά προτίμησαν να εγκατασταθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδος, με αποτέλεσμα η Κοινότητα να διαλυθεί.

Από την επίσκεψή του στην Πρέβεζα, στις 20 Μαΐου 1946, ο Κ. Κωνσταντίνης περιγράφει την κατάσταση της Κοινότητας ως εξής:

«Επί υπ' αριθ. 1061 από 15 Μαΐου 1946 υμετέρου εγγράφου έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν ότι προέβημεν εις την επιτόπιον μελέτην των ζητημάτων της ενταύθα Κοινότητος.

Εκ ταύτης διεπιστώσαμεν ότι:

Πληθυσμός: αποτελείται σήμερον εκ τεσσάρων εν όλω οικογενειών περιλαμβανουσών δώδεκα άτομα, εξ άρρενα και εξ θήλεις εκ τούτων η μία οικογένεια εκ τεσσάρων ψυχών εκ Θεσσαλονίκης παραμένει προσωρινώς εν Πρεβέζη. Ωστε πραγματικός σήμερον μόνιμος εβραϊκός πληθυσμός εν όλω οκτώ ψυχαί.

Προ του πολέμου ηρίθμει 160 -170 ψυχάς απαχθέντας την 25ην Μαρτίου 1944, 124 - 125 εκ τούτων επέστρεψε και ευρίσκεται ήδη εν Πρεβέζη εις.

Προοπτική: Ο σημερινός αριθμός δεν πρόκειται ν' αυξηθεί αλλά μάλλον θα μειωθεί. Εδώσαμεν οδηγίας ώστε να επιτραπή σταλέν βοήθημα εις Ραχήλ Γκανή αναχωρησάσης και διαμενούσης ήδη εν Ιωαννίνοις.

Σχολείον: Ουδείς λόγος ελλείψει μαθητών δοθέντος ότι μόνον δύο παιδιά ευρίσκονται εξ ων το εν τριών και το άλλο δύο ετών.

Κοινοτική περιουσία: Συναγωγή και συγκρότημα οικοδομών εις το προαύλιον ταύτης άπαντα εις καλήν κατάστασιν.

- 1) Συναγωγή εχρησιμοποιείτο ως αποθήκη της Αγροτικής Τραπεζής εξητήσαμεν την απόδοσιν ταύτης η αρμοδία υπηρεσία εξέφρασεν την απορίαν της νομίζουσα ότι είχε παραδοθή η κλεις, εγεννήθη όμως ζήτημα εις ποίον θα δοθή αύτη εφ' όσον και ο μόνος εν Πρεβέζη Εβραίος Μωυσής Σολομών επρόκειτο την επομένην να αναχώρηση. Το ζήτημα παρέμεινεν εν αναμονή επανόδου εξ Αθηνών προέδρου Γενή Μωυσή.

Ιερά σκεύη Συναγωγής: Ουδέν διεσώθη, βιβλία και ιεροί πάπυροι κατεστράφησαν, τεμάχιον παπύρου ολίγων εκατοστομέτρων το οποίων και ελάβομεν μαζί μας είναι το μόνον διασωθέν εκ της καταστροφής.

Μόνον ιερόν βήμα Συναγωγής κατεστραμμένον διεσώθη εις υπόγειον.

- 2) Ισραηλιτικόν σχολείον δύο δωμάτια ανώγεια εν καλή καταστάσει επιτεταγμένα.
- 3) Γραφείο Σχολείου εν δωμάτιον κάτωθι επιτεταγμένον.
- 4) Αποθήκη νεκρικών σκευών εν δωμάτιον παραπλεύρως επιτεταγμένον.

- 5) Κατοικία σαμάς εν δωμάτιον έναντι Συναγωγής επιτεταγμένον.
- 6) Εν δωμάτιον παραπλεύρως συναγωγής κατοικεί άπορος Σαρίνα Μάτσα.
- 7) Γραφείον Κοινότητος εν δωμάτιον άνωθεν επιτεταγμένον.
- 8) Αποθήκη εν υπόγειον κάτωθι σχολείου. - Ενοικιάσθη αντί δραχ. 15.000 μηνιαίως.

Προέβημεν εις τας καταλλήλους ενεργείας παρά τω κ. νομαρχεύοντι Πρεβέζης προσωπικόν φίλον μας εις ον και συνεστήσαμεν τον κ. Μάκην Σολομών όπως εφ' όσον τα υπ' αριθ. 3 και 5 δωμάτια κατοικούνται υπό του ενός και του αυτού συμπτυχθή ούτος εις εν και αποδοθή το εν όπως χρησιμοποιηθή ως γραφείον της Κοινότητος και συνάμα ως κατοικία άπορου μέλους επίσης όπως αποδοθώσιν και τα καθίσματα της συναγωγής χρησιμοποιούμενα εις κινηματογράφον. Ο κ. νομαρχεύων διέταξε άμέσως την ενέργειαν των δεόντων και μας εβεβαίωσε ότι θα ενεργήση μετά του αυτού ενδιαφέροντος όπως και διά το ζήτημα της Συναγωγής. Φρονούμεν ότι θα λυθώσιν ταχέως τα ζητήματα ταύτα εάν βρεθή κανείς να τα παρακολουθήση. Κλεις Συναγωγής κατόπιν νεωτέρων ενεργειών παρεδόθη εις Σαρίνα Μάτσα ελείψει άλλου προς παραλαβήν ταύτης.

Νεκροταφείον: Μανδρότοιχος κατασκευασθείς προ του διωγμού από δύο πλευράς τελείως κατεστραμμένος. Η προς τον δρόμον έκτασις κατηπατήθη προ ολίγου χρόνου κατασκευασθέντων πέντε έως εξ λιθίνων οικίσκων σιγά σιγά καταλαμβάνουν και το εσωτερικόν μεταβάλλοντες τούτο εις ορνιθώνας κηπάρια ώστε εντός ολίγου θα εξαφανισθή πλήρως. Ο συνοδεύσας Ισραηλίτης το πρώτον ελάμβανε γνώσιν της καταστάσεως. Εννέα μηνμεία διασώζονται εν καλή κα-

ταστάσει και έτερα δέκα χρήζουν επισκευής.

Απαραίτητον όπως περιμανδρωθή ίνα διασωθή καταστροφής άμα τη εν Πρεβέζη επανόδω του προέδρου της Κοινότητας εφ' όσον ούτος είναι ο μόνος σήμεραν παραμένων μονίμως εν Πρεβέζη Εβραίος.

Κληροδότημα Χαΐμ Κοέν

α) διόροφος οικία επί της οδού Πριγκιπίσσης Μαρίας Νο 21 εις αρίστην κατάστασιν.

1) Ισόγειον εκ 4 δωματίων ενοικιασμένον και προπολεμικούς εις οδοντιατρών Β. Σωτηρέλην.

2) Ανώγειον εκ τεσσάρων δωματίων ενοικιασμένον και προπολεμικός εις Χημείον Κράτους.

β) 170 περίπου ελαιόδενδρα εις θέσιν «Ράχη».

Αποδίδοντα κατά μέσον όρον περίπου 100 οκ. έλαιον εκάστην εσοδείαν.

Διά διαθήκης του ο αείμνηστος Χ. Κοέν ορίζει διαχειριστήν την Ισραηλιτικήν Κοινότητα και εκ των εισοδημάτων του να προικίζωνται άποροι Ισραηλίτιδες και να μισθοδοτείται και δεύτερος Εβραίος διδάσκαλος.

Κατά το διάστημα της διαχειρίσεως η Κοινότης εκ του ανωτέρω κληροδοτήματος επρόικισε πέντε άπορα και ορφανά κορίτσια αποκαταστήσασα ταύτα. Τα ελαιόδενδρα έχουν παραμεληθή και έχουν ανάγκην περιποιήσεως. Έκαστος ενοικιαστής που τα ενοικιάζει διά εν έτος δεν ενδιαφέρεται να τα περιποιηθή, επομένως είναι ανάγκη να ενοικιασθούν διά τρία έτη και προς τούτο δέον να γίνει σχετική ενέργεια εις Υπουργείον Παιδείας διά την έγκρισιν τριετούς πιστώσεως.

Εν γένει εντυπώσεις μας εκ της εξετάσεως της Κοινότητος είναι αποθαρρυντικά. Εγκαταλελειμμένα εβραϊκή περιουσία δεν υπάρχει».

Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων

Στα Τρίκαλα υπήρχε προπολεμικά μία ανθούσα Εβραϊκή Κοινότητα η οποία διατηρούσε 3 Συναγωγές που εξυπηρετούσαν και τις ανάγκες της γειτονικής Εβραϊκής Κοινότητας της Καρδίτσας. Η αρχαιότερη Συναγωγή, εκείνη των Ρωμανιωτών Εβραίων, είναι η μόνη που διασώθηκε μερικώς μετά τον πόλεμο και ανοικοδομήθηκε αμέσως μετά την απελευθέρωση. Η Εβραϊκή Κοινότητα των Τρικάλων είχε ακόμη τη Συναγωγή των Σεφαραδιτών και εκείνη των Σικελών, ύστερα από μετανάστευση και εγκατάσταση στην πόλη Εβραίων από την Ουγγαρία και τη Σικελία κατά τον 16ο αιώνα. Στις αρχές του 20ού αιώνα ο εβραϊκός πληθυσμός των Τρικάλων ανερχόταν σε 800 άτομα.

Στις 24 Μαρτίου 1944 οι Γερμανοί εισέβαλαν στην εβραϊκή συνοικία της πόλης -τα «Εβραϊκά»- και συνέλαβαν 166 Εβραίους εκ των οποίων οι περισσότεροι αφανίστηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος του εβραϊκού πληθυσμού βρήκε καταφύγιο στις γύρω περιοχές και τα βουνά μετέχοντας στην Εθνική Αντίσταση. Ο συνολικός εβραϊκός πληθυσμός των Τρικάλων προπολεμικά ανερχόταν σε 520 άτομα. Στα αρχεία του ΚΙΣ, το 1949, αναφέρεται ότι στα Τρίκαλα υπήρχαν 50 Εβραίοι. Σήμερα στα Τρίκαλα η ιστορική Ρωμανιώτικη Συναγωγή της πόλης λειτουργεί ακόμη.

Ο Κανάρης Κωνσταντίνης συνέταξε δύο εκθέσεις, σχετικά με την Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων, στις 4.1.1946 και στις 24.8.1946.

Έκθεσις της γενικής καταστάσεως και των αναγκών της Ισραηλιτικής Κοινότητος Τρικάλων

Επεσκέφθην την Ισραηλιτικήν Κοινότητα Τρικάλλων την 24ην Δεκεμβρίου 1945. Πρό των διωγμών έζων αυτόθι 450 Ισραηλίται. Εις αυτούς δέον να προστεθώσι και 70 της Καρδίτσης και 9 των Φαρσάλων υπαγόμενοι εις την κοινότητα Τρικκάλων. Απήχθησαν παρά των Γερμανών κατά τους διωγμούς 142 εκ Τρικκάλων και 2 εκ Καρδίτσης, εξ ων επέστρεψαν (Ομηροί) 8 των Τρικκάλων και 1 της Καρδίτσης. Σήμερον υφίστανται 275 εις Τρίκκαλα, 80 εις Καρδίτσαν και 10 εις Φάρσαλα.

Γραφεία. Εις ιδióκτητον οικίσκον της Κοινότητος στεγάζονται τα γραφεία και ο Σιωνιστικός Σύλλογος. Από απόψεως κτιρίου τούτο ευρίσκεται εις καλήν κατάστασιν. Έχει ανάγκην ολίγων μικροσυγυρισμάτων εις την στέγην και τα παράθυρα.

Προσωπικόν γραφείων. Υπάρχει εις ειδικός γραμματεύς αλλά πρέπει να δοθή πίστωσις διά βασικόν μηνιαίον μισθόν δραχ. 1000. -και ετέρα δραχ. 500- δια καθαρίστριαν.

Σχολείον. Κτίριον δεν υφίσταται. Δύναται όμως να διασκευασθή εις σχολείον το κτίριον της παλαιάς συναγωγής η οποία λόγω των μεγάλων ζημιών δεν λειτουργεί πλέον, άλλως αι ανάγκαι της πόλεως καλύπτονται πλήρως εκ της ετέρας των Συναγωγών περί ης κατωτέρω. Διά την τοιαύτην διασκευήν θα απαιτηθή δαπάνη μείζον των 5.000.000.

Φρονούμεν ότι με τα υπάρχοντα μέσα δύναται να λειτουργήση φροντιστήριον εβραϊκών μαθημάτων εις την αί-

θουσας του Σιωνιστικού Συλλόγου και να λειτουργήση τουτο αμέσως διά του εξοπλισμού της με αριθμόν καθισμάτων, σχολικής έδρας και λοιπών σχολικών ειδών. Υπάρχει δε και διδάσκαλος χρησιμοποιούμενος ήδη ως συμπληρωματικός Χαζάν (κ. Πέσαχ).

Συναγωγή. Υπήρχον δύο. Η μία κατεστράφη και δεν λειτουργεί πλέον. Προβλέπομεν ως ανωτέρω την διασκευήν της εις σχολείον.

Η δευτέρα Συναγωγή ευρίσκεται εις καλήν κατάστασιν και είναι εφοδιασμένη με τα αναγκαία Ιερά σκεύη. Πάντως το κτιρίον της έχει ανάγκη μερικών επισκευών διά τας οποίας συνιστώμεν την παροχήν πιστώσεως δραχ. 300.000.

Θρησκευτικόν Προσωπικόν. Υπάρχει πλήρες, δέον όμως να δοθή πίστωσης διά την μισθοδοσίαν των επί εξαμήνον ως κατωτέρω:

1. Ραββίνος, Σωχέτ και διδάσκαλος κ. Πέσαχ. Μισθοδοτείται από το Δημόσιον ως διδάσκαλος με μικράν επιχορήγησιν. Συνιστώμεν παροχήν βασικού μηνιαίου μισθού δραχ. 1.500.

2. Ραββίνος, Σωχέτ και ικανός διά διδάσκαλος κ. Ραφαήλ Φελούς. Έχει μερικά εισοδήματα εξ ατομικής εργασίας. Λειτουργεί εις Φάρσαλα και Καρδίτσαν περιοδεύων. Άμισθος από 1936. Συνιστώμεν παροχήν βασικού μηνιαίου μισθού δραχμών 1.500.

3. ΣΑΜΑΣ. Υπάρχει. Να εγκριθή βασικός μηνιαίος μισθός δραχ. 1.000.

Νεκροταφείον. Έκτασις μεγάλη με μανδρότοιχον εις καλήν κατάστασιν. Είναι όμως απαραίτητος η άμεσος κατα-

σκευή οικίσκου. Παραλλήλως δύναται να γίνουν μερικά συμπληρώσεις εις τον μανδρότοιχον. Αναγκαία προς τούτο δαπάνη δραχμών 200.000.

Επίσης να δοθή πίστωσης δραχμών 100.000 - διά να γίνη χάραξι των ονομάτων επί των μνημείων διότι εις τα περισσότερα εξ αυτών ως εκ της πολυκαιρίας έχει απαλειφθή το όνομα.

Χεβρά - Κεδουσά. Λειτουργεί ως επιτροπή αλλά στερείται παντός εργαλείου και σκεύους.

Συμπέρασμα.

Να δοθούν αι κάτωθι πιστώσεις:

1) Διά την μισθοδοσίαν του προσωπικού επί εξάμηνον κατά τα εκτεθέντα ανωτέρω:

Μηνιαίως βασικοί μισθοί δραχ. 5.500

2) Διά την επισκευήν των κτιρίων, γραφείων, συναγωγής Δραχ. 350.000

3) Διά την κατασκευήν οικίσκου εις το νεκροταφείον και χάραξιν ονομάτων επί των μνημείων. Δραχ. 300.000

4) Διά τον εξοπλισμόν των γραφείων και του φροντιστηρίου εβραϊκών μαθημάτων. Δραχ. 300.000

5) Να σταλώσιν εργαλεία και σκεύη διά την χεβρά-κεδουσά και σχολική ύλη διά το σχολείον (βιβλία κλπ).

Εγένετο εν Αθήναις 4 Ιανουαρίου 1946.

2η Έκθεση με ημερομηνία 24 Αυγούστου 1946 της γενικής καταστάσεως και των αναγκών της Ισραηλιτικής Κοινότητας Τρικάλων

«Εν συνεχεία προς το από 22 τρέχοντος εγγράφου μας έχομεν την τιμήν να σας γνωρίσωμεν ότι εξητάσαμεν τα αφορώντα την ενταύθα Ισραηλιτικήν Κοινότητα ζητήματα.

Πληθυσμός: 270 ψυχαί. Προπολεμικώς 500, απήχθησαν 145, εξ αυτών επανήλθον 10.

Συνεστήσαμεν όπως γένει έναρξις λειτουργίας της κοινοτικής μηχανής διότι ως και παρά του Συμβουλίου ομολογήθη ως εκ της εντάσεως των προσωπικών ασχολιών των μελών τούτου δύναται να λεχθή ότι τα κοινοτικά παρημελήθησαν εις σημείον πλήρους εγκαταλείψεως.

Ιδρύματα Κοινότητος: Η μεγάλη Συναγωγή εν καλή σχετικώς καταστάσει απαιτούσα μόνον εξοπλισμόν διά σεφαρείμ, βιβλίων θρησκευτικών, ταλέθ, καθισμάτων. Η ετέρα τελείως κατεστραμμένη διά την εκτέλεσιν της μελέτης ανεγέρσεως και μετατροπής ταύτης εις λέσχην και σχολείον ο πρόεδρος της Κοινότητος μηχανικός μας υπεσχέθη ότι θα συνεννοηθή αμέσως μετά του Κεντρικού Συμβουλίου εφ' όσον λόγω των σημερινών επιτακτικών οικονομικών αναγκών δεν δύναται μετά λύπης του να εκπλήρωση δοθείσαν εις τον πρόεδρον του Κεντρικού Συμβουλίου προ τίνος υπόσχεσιν περί δωρεάν καταρτισμού ταύτης.

Νεκροταφείον παραμελημένον. Πάντως ως μας εγνώρισεν ο κ. πρόεδρος της Κοινότητος το αποσταλέν ποσόν

ενός εκατομμυρίου δεν διετέθη δι' ον προωρίζετο σκοπόν, διά διαφόρους δηλαδή επισκευάς τούτου.

Τα γραφεία της Κοινότητος με έξωθεν του κτιρίου σχετική επιγραφήν νεοκατασκευασθείσαν εις το σχολείον εν καλή καταστάσει.

Περίθαλψις: Εκ των 80 οικογενειών αι 65 ως μας επληροφόρησαν ελάμβανον βοήθημα. Ήδη σχετική επιτροπή εργάζεται εντατικώς όπως περιορίση τον αριθμόν τούτων εις τους ολιγίστους έχοντα πραγματικήν ανάγκην τούτο συμφώνως προς την σχετικήν εγκύκλιον».

Εβραϊκές Κοινότητες Φλώρινης και Καστοριάς

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας φαίνεται πως ιδρύθηκε μετά το 1492, δηλαδή μετά την απέλαση των Εβραίων από την Ισπανία και ήταν φυσικά Κοινότητα Σεφαραδική. Οι Εβραίοι έζησαν στην πόλη αυτή μόλις επί τέσσερις αιώνες και κατάφεραν να δημιουργήσουν μία ανθούσα κοινότητα που διατηρούσε Συναγωγή και νεκροταφείο, αριθμούσε δε 400 μέλη προπολεμικά.

Μόνον 64 Εβραίοι της Φλώρινας επέζησαν από το Ολοκαύτωμα, οι οποίοι κατά την επιστροφή τους βρήκαν τις περιουσίες τους λεηλατημένες και στη συνέχεια μετανάστευσαν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα και στο εξωτερικό.

Ο Κ. Κωνσταντίνης επισκέφθηκε την Φλώρινα στις 12 Δεκεμβρίου 1949 και αναφέρει χαρακτηριστικά στην παρακάτω δημοσιευόμενη έκθεσή του ότι στην πόλη διαμένουν μόνον δέκα Εβραίοι.

*Στις 15 Δεκεμβρίου 1949 ο Κ. Κωνσταντίνης επισκέφθηκε την **Καστοριά**.*

Οι Εβραίοι στην Καστοριά είχαν μία μεγάλη ιστορική διαδρομή που χρονολογείται από την εποχή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού του Α' (527 - 565 μ.Χ.). Τον 11ο αιώνα ζούσαν στην Καστοριά 3.000 Εβραίοι και ο αριθμός τους αυξήθηκε κατά τον 16ο αιώνα με την εγκατάσταση στην πόλη Εβραίων από την Απουλία αλλά και Εβραίων από την Ισπανία και την Πορτογαλία.

Το 1719 το γκέτο της πόλης και οι τρεις Συναγωγές της

Κοινότητας καταστράφηκαν από πυρκαγιά. Δεύτερη πυρκαγιά έπληξε την πόλη και κατέστρεψε και πάλι το γκέτο το 1785. Η Εβραϊκή Κοινότητα στη συνέχεια παρήκμασε, ο πληθυσμός της μειώθηκε αλλά εξακολούθησε να ζει και να εργάζεται δραστήρια μέχρι το 1944.

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Καστοριάς είχε 900 μέλη πριν από τη Γερμανική Κατοχή. Οι Εβραίοι της πόλης εκτοπίστηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως όπου και αφανίστηκαν. Μόνον 35 άτομα επέζησαν του Ολοκαυτώματος οι οποίοι δεν κατάφεραν να αναδιοργανώσουν την Κοινότητά τους. Το 1965 είχαν απομείνει εκεί 22 Εβραίοι και η Κοινότητα αργότερα διαλύθηκε.

Για τις Ισραηλιτικές Κοινότητες της Φλώρινας και της Καστοριάς ο Κ. Κωνσταντίνης, στην έκθεσή του με ημερομηνία 26 Δεκεμβρίου 1949, την οποία απευθύνει προς τον Οργανισμό Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως Ισραηλιτών Ελλάδος, αναφέρει τα εξής:

«Επί υπ' αριθ. 929 ε.ε. εγγράφου σας έχω την τιμήν να σας ανακοινώσω ότι κατά την μετάβασίν μου εις Φλώριναν την 12ην και εις Καστοριάν την 15 λήγοντος εξήτασα την εν γένει εκεί κατάστασιν από απόψεως εγκαταλελειμμένων Ισραηλιτικών Περιουσιών. Ούτω εις Φλώριναν επιζήτησα να έλθω εις επαφήν μετά του κ. Μ. Καμχή συμφώνως προς το ως άνω έγγραφόν σας, ατυχώς όμως απουσίαζε ως δε μοι ανεκοίνωσεν ο αδελφός του Βαρούχ Ιακώβ Καμχής, όστις αντ' αυτού ήλθεν εις συνάντησίν μου, αναμένετο από ημερώς να επιστρέψη εις Φλώριναν αλλά προφανώς λόγω των καιρικών συνθηκών είχε αναβάλη την επιστροφήν του.

Ως ούτος μου ανεκοίνωσεν ο αδελφός του έχει ετοιμάσει κατάλογον των εγκαταλελειμμένων περιουσιών Φλωρίνης

τον οποίον άμα τη επιστροφή του προτίθεται να αποστείλη.

Τον παρακάλεσα όπως συστήση εις τον αδελφόν του και κάμη τούτο το ταχύτερον. Ο αρμόδιος υπάλληλος της Εφορίας μου ανεκοίνωσεν ότι η Εφορία δεν έχει γνώσιν ουδενός εγκαταλελειμμένου Ισραηλιτικού ακινήτου ως τούτο είχε προ πολλού αναφέρει εις την Προϊσταμένην Αρχήν εις απάντησιν σχετικού εγγράφου της.

Κατά ανακοινώσεις γενομένων εις Κατάστημα Ιακώβ Α. Κοέν εμπόρου, οδός Μεγάλου Αλεξάνδρου, όπου συγκεντρώθησαν ολίγοι εκ των δέκα διαμενοντων ήδη Ισραηλιτών, τα εν τη πόλει εγκαταλελειμμένα ακίνητα είναι:

- 1) Οικία μονόροφος οδός Ηπείρου 24 Ιωσήφ Τσελεμπόν Φράγκο διαμένει εις ιερεύς Ευδόκιμος,
- 2) εντός αυλής 700 περίπου τετραγωνικών μέτρων τρεις πεπαλαιωμένοι οικία Ισραηλιτών εκ Θεσσαλονίκης,
- 3) οικία ετοιμόροπος Μυριάμ Χαΐμ Καλδερώ (οδός Φούφου Παπαδιά),
- 4) οικία μονόροφος εις την οποίαν διαμένουν πρόσφυγες Χαΐμ Μωϋζ Πάρδο,
- 5) οικόπεδον Συναγωγής οδός Γενιτσών προπολεμικώς 500 περίπου πήχεων. Το ήμισυ τούτου παρέσυρε ο ποταμός αλλά δύναται να απεχωματισθή,
- 6) και περιτοιχησμένον νεκροταφείον εκτάσεως 500 περίπου μέτρων. Εκ των εν λόγω Ισραηλιτών ουδείς εδέχθη να αναλάβη την ίδρυσιν Τοπικού Γραφείου επί τω ότι προτίθενται να αναχωρήσουν εντός ολίγου χρονικού διαστήματος εκείθεν.

Πάντως ο εκ τούτων Ιακώβ Α. Κοέν κατόπιν επίμονων παρακλήσεων μου εδέχθη να προσφέρει τας υπηρεσίας του εις τον Οργανισμόν και παρακαλώ όπως προέλθητε εις σχετικές μετ' αυτού συνεννοήσεις δοθέντος ότι είναι ως φρο-

νώ ο μόνος κατάλληλος να αναλάβη την υπηρεσίαν τούτην. Πλην των εγκαταλελειμμένων περιουσιών ετονίσθη ιδιαιτέρως και το ζήτημα εγκαταλείψεως πολλών ακινήτων Ισραηλιτών οίτινες μετά τον διωγμόν αναχωρήσαντες εκ Φλωρίνης δεν επιμελήθησαν της διαχειρίσεως τούτων.

Εν Καστοριά ήλθον εις επαφήν μετά του κ. Μωυσή Ζαχαρία υφασματεμπόρου όστις ως μου είχαν γνωρίσει εν Φλωρίνη είναι Πρόεδρος της εκεί Κοινότητος μου εδήλωσεν όμως ότι παραιτήθη της Προεδρείας προ ολίγων ημερών και ότι ο ήδη-Πρόεδρος Πέπο Κοέν απουσιάζει εις Θεσσαλονίκην. Μου προσέθεσεν ότι ο μόνος όστις ήτο δυνατόν να με ενημέρωση επί του ζητήματος των εν τη πόλει εγκαταλελειμμένων εβραϊκών περιουσιών είναι ο κ. Μωυσής Μάτσας Γραμματεύς της Κοινότητος και ότι θα προσεπάθη να τον φέρη εις επαφήν μαζί μου καθόσον είχαν επιστρατευθή. Ως προς τα ιερά σκεύη της Συναγωγής μου ανεκοίνωσεν ότι είχαν ταύτα εξαφανισθή ως είχαν όμως πληροφορίας μέρος τούτων διεφύλασσε ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Καστοριάς.

Του ανεκοίνωσα ότι θα επισκεπτόμουνα τον Σεβασμιώτατον και θα του έθιγον και το ζήτημα τούτο τον παρακάλεσα δε να επανέλθη και να που ανακοινώσω το αποτέλεσμα των ενεργειών μου. Όντως ο Σεβασμιώτατος μου ανεκοίνωσε ότι ελυπήθη πολύ διότι απουσιάζων κατά την εποχήν εκείνην δεν ηδυνήθη να διάσωση πολλά πράγματα πλην των πολυτελών καθισμάτων εις αρίστην κατάστασιν άτινα μου επέδειξε εν τω ιδιαιτέρω γραφείω του, ενός πολυελαίου και δύο ιερών κυλίνδρων άτινα και λίαν προθύμως ευαρεστήθη να θέση εις διάθεσίν μας. Συνήντησα τον εν λόγω Μωυσή Ζαχαρία εις τον οποίον ανακοίνωσα την απάντησιν του Σεβασμιωτάτου. Μου εγνώρισεν ότι δεν κατόρθωσε να συνάντηση τον κ. Μωυσή Μάτσα και ότι θα επιδίωξη τούτο και θα ενεργήση ώστε

να σας αποσταλή ο κατάλογος των εγκαταλελειμμένων περιουσιών τον οποίον έχει εις χείρας του.

Εις παράκλησίν μου απεδέχθη να βοηθήση τον οργανισμόν και εφ' όσον θα ηθέλατε αποτανθήτε σχετικώς εις τούτον».

Εβραϊκή Κοινότητα Χαλκίδας

Η Ισραηλιτική Κοινότητα της Χαλκίδας αποτελεί μια από τις παλαιότερες στην Ελλάδα, με συνεχή παρουσία για περισσότερο από 2.000 χρόνια.

Τον Οκτώβριο του 1940, με την κήρυξη του πολέμου, αριθμούσε 325 μέλη. Οι σχέσεις με τους συμπολίτες ήταν άριστες και ποτέ δεν δημιουργήθηκαν προβλήματα από θρησκευτικό φανατισμό, προπάντων από τον ερχομό, το 1923, του Μητροπολίτη Γρηγορίου.

Στον πόλεμο του 1940, η μικρή Ισραηλιτική Κοινότητα της Χαλκίδας έδωσε έναν ήρωα, τον Συνταγματάρχη Μορδοχαίο Φριζή, ο οποίος ήταν ένας από τους πρώτους Έλληνες ανώτερους αξιωματικούς που έπεσαν μαχόμενοι στο Μέτωπο.

Λόγω της έντονης αντιστασιακής δράσης στην Εύβοια και των έγκαιρων πρωτοβουλιών του ΕΑΜ το μεγαλύτερο μέρος του εβραϊκού πληθυσμού της Εύβοιας σώθηκε από την ναζιστική λαίλαπα.

Φωτεινό παράδειγμα αποτέλεσε επίσης και η γενναία πράξη του αιοδίμου Μητροπολίτη Γρηγορίου ο οποίος, αφιφώντας τους κινδύνους, φύλαξε στο ίδιο του το σπίτι τους 6 κυλίνδρους του Σέφερ Τορά της ιστορικής Συναγωγής Χαλκίδας. Με τη λήξη του πολέμου τους επέστρεψε στην Κοινότητα, δωρίζοντας συγχρόνως και ένα σπάνιο χειρόγραφο του 15ου αιώνα με θέμα τους Εβραίους, για να βοηθήσει στην ανασυγκρότηση της λεηλατημένης βιβλιοθήκης της Κοινότητας.

Είναι άγνωστο πότε κτίστηκε η πρώτη Συναγωγή στη Χαλκίδα. Η σημερινή, που βρίσκεται στην οδό Κώτσου, ανακατασκευάστηκε, στις ίδιες διαστάσεις, το 1855 -μετά από την πυρκαγιά του 1854- και διασώθηκε και από τη Ναζιστική Κατοχή, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κανάρχης Κωνσταντίνης στην έκθεση που συνέταξε μετά την επίσκεψή του στην Χαλκίδα τον Δεκέμβριο του 1945:

Έκθεσις

Επεσκέφθημεν την Ισραηλιτικήν Κοινότητα Χαλκίδος [...] Δεκεμβρίου 1945 διά να μελετήσωμεν επιτοπίως τα απαιτούμενα διά να τεθή εις κανονικήν λειτουργίαν η Κοινότης από Διοικητικής και Θρησκευτικής απόψεως.

Προ των Γερμανικών διωγμών η Κοινότης Χαλκίδος ηρίθμοι πληθυσμόν 350 περίπου ατόμων. Σήμερον είναι 183. Απήγαγον οι Γερμανοί 25 εκ των οποίων επέστρεψαν 7 (4 άρρ. και 3 θυλ.). Οι υπόλοιποι κατέφυγον ή εις την Παλαιστίνην ή εις τας Αθήνας ή εις άλλας πόλεις της Ελλάδος, όπου ήδη έχουν μονίμως εγκατασταθή χωρίς πρόβλεψιν επανόδου εις Χαλκίδα.

Από εντοιχισμένην εις την Συναγωγήν πλάκα, η Συναγωγή Χαλκίδος φέρει το όνομα «...» (αγκριτόν).

Όλοι οι σημερινοί κάτοικοι έχουν ανακτήσει την οικογενειακήν και επαγγελματικήν των στέγην πλην τριών εξαιρέσεων ως προς τα καταστήματα. Η Κοινοτική ακίνητος περιουσία απετελείτο από το κτίριον της Συναγωγής με το παραπλεύρως σχολείον και από το γήπεδον του Νεκροταφείου, τα οποία κατέχει ήδη πλήρως.

Διοικείται από 5/μελή διοικητικήν επιτροπήν κατά τον Νόμον 367/1945 προετοιμάζεται δε δι' εκλογάς διοικητικού

συμβουλίου με αριθμό 41 μέχρι σήμερα ψηφοφόρων. Γενικά επικρατεί ομόνοια εις την Διοίκησιν και δεν υφίστανται αντιμαχόμενα μερίδες.

Συναγωγή. Ως κτίριον ευρίσκεται εις καλήν σχετικώς κατάστασιν, ολίγας δε φθοράς τας υποίας υπέστη κατά την Κατοχήν, έχει επισκευάσει η Διοίκησις. Τα έπιπλα της (καθίσματα κττ), ευρίσκονται εις ικανοποιητικήν κατάστασιν. Ιερά σκεύη απωλέσθησαν πάμπολα. Διασώζονται όμως τα έξ (6) σεφαρίμ, καταλλήλως αποκρυβέντα και ένα παρόχητ το οποίον ανευρέθη εις Αθήνας και απεδόθη προ τινος εις την Συναγωγήν Χαλκίδος. Στερούνται όμως βιβλίων, τεφιλίμ, ταλεθ, μεζουζώθ, ριμονίμ, άπαντα αμέσου ανάγκης. Ομοίως στερούνται ραββίνου, σαμάς, σωχέτ, μωέλ.

Σχολείον. Από απόψεως κτιρίου, αποτελείται από έν μόνον δωμάτιον ανώγειον, δυνάμενον να καταστή και πάλιν χρησιμοποίησιμον με δαπάνην 150.000 διότι στερείται εντελών κουφωμάτων.

Δεν λειτουργεί διότι στερείται και διδασκάλου αν και υπάρχουν περί τα 40 παιδιά δυνάμενα να φοιτήσουν.

Γραφεία. Ούτε οίκημα ούτε έπιπλα υφίστανται, ούτε και έμισθον προσωπικόν. Δαπάνη δραχ. 50.000 διά την στοιχειώδη έπιπλωσιν και δραχ. 15.000 μηνιαίως διά την μισθοδοσίαν υπαλλήλου-γραμματέως, ασχολουμένου μόνον κατά το ήμισυ της ημέρας, επί εξάμηνον είναι αρκετά διά να επαναλειτουργήσουν κανονικώς τα γραφεία, χρησιμοποιούμενης προς το παρόν της αισθούσης του σχολείου ως γραφείου.

Νεκροταφείον. Ο μανδρότοιχος χρήζει αμέσου συμπληρώσεως διά 500μ² περίπου μανδροτείχου. Έχει δύο θύρας εισόδου εις καλήν κατάστασιν. Εσωτερικώς δεν έχει υποστή ζημίας εις τα μνημεία τα οποία σώζονται εις καλήν κατάστασιν καθώς και τα αρχαία τοιαύτα χρονολογούμενα από 800 και πλέον ετών. Τα τελευταία ταύτα χρήζουν εκκαθάρισεως και εξευγενισμού του περιβάλλοντος ένα έκαστον χώρου, διότι δια της παρόδου των αιώνων έχουν επισσωρευθή χώματα ώστε με την παρόδον του χρόνου θα είναι δύσκολος η ανεύρεσις των. Εις μεγάλην έκτασιν του νεκροταφείου έχει επιτραπεί εις τον φύλακα η σπορά δημητριακών. Φρονούμεν ότι τούτο πρέπει να παύση διότι το νεκροταφείον ευρισκόμενον ήδη εις κεντρικόν μέρος της πόλεως και εντός του σχεδίου, εποφθαλμειάται, αν δε μέχρι σήμερον απεφεύχθη ή πολλάκις επιδιωχθείσα απαλλοτριώσις του, τούτο εγένετο διά της προβολής της αντιρρήσεως της ιερότητος του χώρου η οποία βεβαίως εκλίνει όταν υπ' αυτής ταύτης της Κοινότητος επιτρέπεται η σπορά δημητριακών εμφανίζουσα το γήπεδον ως κοινόν αγρόν εις το μέσον της πόλεως.

Χεβρά-Κεδουσα. Ούτε λειτουργεί, ούτε εργαλεία ή σκεύη διασώζονται οιαδήποτε.

Υποδείξεις

Συναγωγή. Να σταλλούν βιβλία, ταλέθ, μεζουζώθ, τεφιλίν και Ριμονίμ.

Να εξασφαλισθή ο μισθός επί εξάμηνον. α) Ραββίνου δυναμένου να εκτελέση χρέη Μωέλ, Σωχέτ και προχείρως διδασκάλου διά τα στοιχειώδη. Δρχ. 40.000 μηνιαίως β) Σαμάς. Με μισθόν δραχ. 10.000 μηνιαίως.

Σχολείον. Να επισκευασθή το κτίριον εσωτερικώς, διατιθεμένης προς τούτο δαπάνης δραχ. 150.000. Τα έπιπλα του υπάρχουν (θρανεία κλπ). Η λειτουργεία του όμως προς το παρόν αποβαίνει αδύνατος ελλείψει διδασκάλου, θα χρησιμοποιηθή όμως η αίθουσα ως κατωτέρω.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. Να χρησιμοποιηθή το ανωτέρω κτίριον του σχολείου. Μεθ' ο να διατεθή δαπάνη α) Δρχ. 15.000 διά μισθόν υπαλλήλου και β) δρχ. 50.000 διά την αγοράν των στοιχειωδών επίπλων και γραφικής ύλης. Της καθαρότητος δύναται να επιμεληθή ο Σαμάς της Συναγωγής δοθέντος ότι γειτνιάζει με την συναγωγήν και πρόκειται περί ενός μόνου δωματίου.

ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ. Να δοθή πίστωσις δραχ. 1.000.000 διά την άμεσον επισκευήν και συμπλήρώσιν του μανδροτείχου.

Ετέρα πίστωσις δραχ. 50.000 διά την εκκαθάρισιν και τον ευπρεπισμόν των πέριξ των τάφων χώρων, κυρίως των αρχαίων τάφων.

Ετέρα πίστωσις δραχ. 10.000 μηνιαίως διά την μισθοδοσίαν (επί εξ μήνας) φύλακος.

Να γίνη τμηματική δενδροφύτευσις του νεκροταφείου των σχετικών δαπανών δυναμένων να εξευρεθώσιν επιτοπίως παρά της Κοινότητος.

Να απαγορευθή εις τον φύλακα και εις πάντα άλλον πάσα εκμετάλλευσις της γης του νεκροταφείου διά σποράς δημητριακών ή οπωσδήποτε άλλως.

ΧΕΒΡΑ-ΚΕΔΟΥΣΑ. Να δοθή πίστωσις δραχμών 100.000 διά την προμήθειαν εργαλείων και σκευών.

Αι πιστώσεις φρονούμεν ότι πρέπει να δοθούν διαδοχικώς ώστε μετά την περάτωσιν του πρώτου έργου να άρχηται το δεύτερον και ο κ.ε. κατά την ακόλουθον τάξιν.

	ΕΦ' ΑΠΑΞ	ΜΗΝΙΑΙΩΣ επί 6 μήνας
1. Γραφεία Κοινοτ.	200.000	15.000
2. Χεβρά-Κεδουσά	100.000	
3. Νεκροταφείον	1.050.000	10.000
4. Συναγωγή		50.000
Σύνολον	1.350.000	75.000

Εγένετο εν Αθήναις τη 10 Δεκεμβρίου 1945

Εβραϊκή Κοινότητα Χίου

Η εβραϊκή παρουσία στη Χίο μαρτυρείται από τον 11ο αιώνα. Ο περιηγητής Βενιαμίν της Τουδέλας φτάνοντας στη Χίο το 1178 αναφέρει την παρουσία ευημερούσας Κοινότητας 500 Εβραίων.

Οι Εβραίοι του νησιού ζούσαν εντός του Κάστρου και διατηρούσαν Συναγωγή η οποία είχε ιδρυθεί το 1667. Από διάφορες ιστορικές πηγές καταγράφεται συνεχής εβραϊκή παρουσία στο νησί. Ωστόσο, η Κοινότητα παρήκμασε από το 1822 και μετά. Μεταξύ 1912 και 1920 οι περισσότεροι Εβραίοι της Χίου μετανάστευσαν, στο εξωτερικό και άλλοι στην Αθήνα.

Το μόνο στοιχείο της εβραϊκής παρουσίας στη Χίο είναι ορισμένες ταφόπετρες οι οποίες φυλάσσονται στο Μουσείο του νησιού.

Για την ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας της Χίου αλλά και για το ιστορικό νεκροταφείο της αναφέρει στο έγγραφό του προς την Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, στις 15 Μαρτίου 1953, ο Κ. Κωνσταντίνης:

«Κατά την προ ολίγων ημερών μετάβασίν μου δι' ιδιωτικές μου υποθέσεις εις Χίον επελήφθην και του ζητήματος του εκεί Ισραηλιτικού Νεκροταφείου ανήκοντος ήδη εις την Κοινότητά μας.

Τη συνοδεία του μόνου εναπομείναντος εκεί κ. Αλ. Μενασέ επεσκέφθην επανειλημμένως τούτο και διεπίστωσα ότι

ευρίσκεται εις καλήν κατάστασιν χάρις εις την μέριμναν την οποίαν καταβάλλει ο ενοικιάσας τούτο γείτων κ. Συριώδης, όστις και καλλιεργεί τούτο.

Είναι αυτονόητον ότι εφόσον και ο ως άνω εναπομείνας εκεί Ισραηλίτης Αλ. Μενασέ εντός του μηνός Ιουνίου ε.ε. πρόκειται ν' αναχώρηση οριστικώς εκείθεν, ενδείκνυται η άμεσος πώλησις τούτου.

Αύτη δύναται να επιτευχθή ή διά της μετατροπής τούτου εις οικόπεδα ως το ήδη εις τα Γραφεία της Κοινότητος σχέδιον του Μηχανικού Χίου ή διά της πωλήσεως αυτού όπως ευρίσκεται.

Εκ των εξετασθεισών παρ' ημών δύο απόψεων συνηγορούμεν υπέρ της δευτέρας καθόσον ως μας διεβεβαίωσεν ο αρμόδιος Μηχανικός διά την ισοπέδωσιν τούτου απαιτούνται έξοδα 15-18 εκατομμύρια δοθέντος ότι ευρίσκεται εις ύψος 2,5-3 μέτρων υπέρ την επιφάνειαν της δημοσίας οδού.

Είναι δε λίαν ενδεχόμενον η δαπάνη να υπερβή και το ποσόν τούτο εφόσον δεν θα υπάρχη επί τόπου ουδείς επιβλέπων ενδιαφερόμενος.

Η μετατροπή του άλλωστε εις οικόπεδα εκτός του ότι κατά την γνώμην μας δεν θα επιφέρη σημαντικήν αύξησιν της τιμής του εν λόγω αγροκτήματος, δοθέντος ότι η συνοικία όπου ευρίσκεται είναι πολύ πτωχή, θα κεντρίζει την όρεξιν των οικοπεδοφάγων οι οποίοι είναι δυνατόν να καταπατήσωσι ταύτα πριν ή προφθάσουν να εκπονηθώσι όπως ατυχώς τούτο έλαβε χώραν διά τα πλείστα των εν ταις επαρχίαις Νεκροταφείων μας.

Καταλήγω όθεν εις την γνώμην με την οποίαν συμφωνεί και ο κ. Μενασέ όπως εκπονηθή το ταχύτερον όπως εστί και ευρίσκεται.

Προς τούτο, δέον αι ελάχιστοι εις καλήν κατάστασιν ευ-

ρισκόμενα επιτύμβιοι πλάκες να μεταφερθώσιν εις το εν τη πόλει της Χίου Αρχαιολογικόν Μουσείον όπου άλλωστε και πλείσται Μουσουλμανικάί τοιαύται.

Εξαίρεσις δέον να γίνη διά το ιστορικόν μνημείον επί του τάφου του Μπαλ Ατουρίμ και μεταφερθή τούτο εις το Νεκροταφείον Αθηνών. Τούτο εν ω δεν έχει ουδεμίαν καλλιτεχνικήν αξίαν (δεν είναι παρά πέτρινη στήλη σχήματος κατά τι μεγαλύτερα των εις τας οδούς διά την χάραξιν των χιλιομετρικών αποστάσεων τοποθετημένων τοιούτων εις την οποίαν μόλις διαφαίνονται ίχνη Εβραϊκών γραμμάτων) εν τούτοις συνδέεται στενώτατα με την μακράίωνα ιστορίαν της Ισραηλιτικής Κοινότητος Χίου.

Η μνήμη του εν λόγω Ραββίνου είναι σεβαστή μεταξύ των Εβραίων αλλά και των μη τοιούτων και συνδέεται με πλείστους θρύλους (διάσωσις της πόλεως από πειρατικός επιδρομάς, επιδημίας, ανομβρίαν κ.λπ.). Εις το γεγονός τούτο αναμφιβόλως οφείλεται και η μέχρι σήμερον διάσωσις αυτής από όλα τα άλλα ιστορικά μνημεία του εν λόγω Νεκροταφείου.

Ως προς την επιτευχθησομένην τιμήν έχω ν' ανακοινώσω ότι λόγω της εν Χίω μεταβάσεώς μου και της πιθανής πωλήσεως παρ' εμού του αγροκτήματος προσήλθεν αγοραστής αμέσως προσφέρας δρχ. 20.000.000. Εν τω μεταξύ γενομένης γνωστής της προθέσεώς μου περί πιθανής εκποιήσεως τούτου προσήλθον εις το κατάστημα του κ. Μενασέ διάφοροι εργολάβοι οικοδομών προσφερθείσης ούτω ανωτάτης τιμής δρχ. 27.000.000.

Φρονώ ότι δύναται ν' επιτευχθή η τιμή των 30.000.000 με μίαν κατάλληλον προσπάθειαν εκ μέρους του κ. Μενασέ και εκ της γενομένης εξετάσεως κατέληξε εις την γνώμην ότι είναι σήμερον συμφέρουσα η τιμή αυτή και δέον όπως η

Κοινότης λάβη το ταχύτερον σχετικές αποφάσεις και πριν αναχώρηση ο μόνος εναπομείνας εκεί Ισραηλίτης κ. Μενασέ.

Είναι αυτονόητον ότι η Κοινότης μας οφείλει προηγουμένως να ενεργήση την μεταφοράν των οστών εις το εδώ Νεκροταφείον. Προ της αναχωρήσεώς μου ο ενοικιαστής του αγροκτήματος κ. Συριώδης με συνήντησε και με παρεκάλεσε όπως εισηγηθώ εις το Συμβούλιον της Κοινότητος και προτιμηθή ούτος εις προσφερθησομένην ίσην τιμήν λόγω των παρά αυτών προσφερθεισών υπηρεσιών διά την διαφύλαξιν του αγροκτήματος διευκόλυνσιν εξοφλήσεως του ποσού εις δόσεις.

Όπως όμως εκ της συνημμένης προς εμέ επιστολής του εμφανίζεται δεν προσφέρει πλέον των 20.000.000 και συνεπώς η τιμή δεν είναι συμφέρουσα.

Ως προς το εκ δρχ. 430.000 οφειλόμενον ποσόν ο κ. Αλ. Μενασέ υπεσχέθη ότι εντός ολίγων ημερών οπότε θα εκκαθάριση το κατάστημά του θα εμβάση τούτο απ' ευθείας εις την Κοινότητα».

Μια Ισραηλιτική Κοινότητα που έσβησε κατά το Ολοκαύτωμα

Στο τέλος της δεκαετίας του '50 ο αείμνηστος Κανάρης Δ. Κωνσταντίνης έγραψε το παρακάτω σημείωμα το οποίο βρέθηκε στο αρχείο του:

Ως τυχαίως επληροφορήθημεν η Ισραηλιτική Κοινότης Αθηνών προέβη κατ' αυτάς εις την εκποίησην του νεκροταφείου της διαλυθείσης ιστορικής Ισραηλιτικής Κοινότητος Χίου.

Όπως είναι γνωστόν η Κοινότης Χίου αριθμούσα βίον είκοσι και πλέον αιώνων διελύθη οριστικώς της περιουσίας της μεταβιβασθείσης κατά το έτος 1937 εις την Ισραηλιτική

Κοινότητα Αθηνών, όπου είχαν εγκατασταθεί πλείστοι Χίοι Εβραίοι. Εις το νεκροταφείο, μεταξύ άλλων αξιόλογων τάφων, ευρίσκεται και ο τάφος του διασήμου Ραβίνου, ταλμουδιστού και συγγραφέως Ιακώβ Μπεν Ασέρ, με την επ' αυτού επιτύμβιον στήλην ήτις αναμφισβητήτως αποτελεί το αρχαιότερον εβραϊκό μνημείο του τόπου μας. Ο εν λόγω έξοχος Ραβίνος, ακμάσας κατά τον 14ο αιώνα, συγγραφέας του σπουδαιότατου έργου Μπαάλ Ατούρ επί του Ταλμουδ περιέχον τους νόμους και διατάξεις περί πάσης δημοσίας και ιδιωτικής ενεργείας παρά τοις Ιουδαίοις, και μεταβαίνων εις τους Αγίους Τόπους μετά δέκα εκ των μαθητών του διήλθεν εκ Χίου διά να επισκεφθή την εκεί αξιόλογον τότε Ισραηλιτική Κοινότητα και να αναπαυθή εκ των κακοπαθειών μακρού ταξιδιού, φιλοξενούμενος δε παρά τοις εν Χίω Ισραηλίταις απέθανε νοσήσας, συναπέθανον δε και οι μαθηταί αυτού.

Περί του μνημείου τούτου ο ιστορικός καθηγητής Ζολώτας αναφέρει επί λέξει: «Ο Ραβί Ιακώβ αναπαύεται υπό χονδρόν λίθον, σχήματος κορμού δένδρου, εφ' ου υπάρχει επιγραφή, της οποίας αδύνατον είναι εκ του χρόνου να διακριθώσι τα στοιχεία, φαίνεται όμως ότι ήτο επίγραμμα τι». Πέριξ του λίθου τούτου υπάρχουν και άλλοι λίθοι παλαιοί περί τους δέκα ανεπίγραφοι, ους η παράδοσις λέγει των μαθητών του. Ουδείς των ιστορικών της εβραϊκής θεολογικής επιστήμης γνωρίζει ή αναφέρει τον τάφον τούτου του Ραβί Ιακώβ. Κατ' έτος αρχομένου του θέρους, ότε οι Εβραίοι τελούσι ως γνωστόν εορτήν τίνα των νεκρών παραλλήλως προς τους ημετέρους μεταβαίνουν απαραίτητως και εις τον τάφον τούτον προσευχόμενοι και επιδαψιλεύοντες εις την μνήμη του ιερού ανδρός άπειρον σεβασμόν».

Αλλαχού δε της ιστορίας του ο εν λόγω ιστορικός αναφέρει «του Ιακώβ Μπαάλ Ατούρ ο ευνόγραφος λί-

θος, δυσδιακρίτους στοιχείους απλούς είναι πανισραηλιτικών προσκύνημα μετά την Ιερουσαλήμ εις ο προσέρχονται προσκυνήσοντες τους δύο μετά το Πάσχα μήνας οι Ισραηλίται».

Το μνημείον επεσκέφθη κατά το έτος 1953 και υπέδειξα έκτοτε όπως μεταφερθή εις το νεκροταφείον Αθηνών ως συνδεόμενον στενώτατα με την μακράιωνα ιστορίαν της Ισραηλιτικής Κοινότητος Χίου. Αλλά και το Κεντρικόν Ισραηλιτικόν Συμβούλιον, μετά την απελευθέρωσιν παρά τα εκ του διωγμού σοβαρότατα προβλήματα τα οποία αντιμετώπιζε τότε δεν παρέλειψε να ασχοληθή και με το σπουδαιότατον αυτό θέμα απευθυνθέν εις τον αρχιραβίνον Ιεροσολύμων κ. Μπενσιών Ουζιέλ και εζήτησαν οδηγίας εν σχέσει με την μεταφοράν εις Ισραήλ του τάφου.

Τα οστά του Ιακώβ Μπεν Ασσέρ

Ανατρέχοντας τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και με ημερομηνία 17 Μαρτίου 1949, βρίσκεται η παρακάτω σημείωση:

«Το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας χορήγησε την άδεια εξαγωγής για το Ισραήλ των οστών του αποβιώσαντος εις Χίον κατά τον 15ο αιώνα μεγάλου ταλμουδιστού και συγγραφέως τού «Αρμπά Πουρίμ», Ιακώβ μπεν Ασσέρ ή Ασσερί».

Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης

Ο Κ. Κωνσταντίνης δεν επισκέφτηκε μεταπολεμικά την κυριολεκτικά αφανισθείσα Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Για τον λόγο αυτό μεταφέρουμε από το σημαντικό ιστορικό βιβλίο του Ιωσήφ Νεχαμά «In Memoriam» (εκδ. Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, 1976) τα παρακάτω:

Η επαναλειτουργία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

Τα παρακάτω στοιχεία που αφορούν την επαναλειτουργία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, αρχικά στην Αίγυπτο και στη συνέχεια στη Θεσσαλονίκη μετά το Ολοκαύτωμα:

«Οι Εβραίοι φαίνεται σαν να τα έχουν χαμένα. Δεν έχουν κατευθύνσεις, οδηγούς, συνοχή. Αποφασίζουν να ξανασυστήσουν την παλαιά κοινοτική ενότητα. Γίνεται μια προληπτική δοκιμή αναδιοργάνωσης, στην Αίγυπτο, από μερικές προσωπικότητες της Θεσσαλονίκης και των Αθηνών, που είχαν κατορθώσει να δραπετεύσουν κατά την κατοχή. Κανείς, όμως, ως την ώρα εκείνη δεν μπορούσε να συλλαβή το μέγεθος της καταστροφής. Συνεστήθησαν, με πρωτοβουλία του δικηγόρου Αλφρέδου Κοέν, δύο συμβούλια: το ένα εξεπροσώπει την Κοινότητα Θεσσαλονίκης και το άλλο την Κοινότητα Αθηνών. Επικεφαλής του πρώτου ήτο ο αρχιτέκτων Εντουϊν Σαλτιέλ, ο Ελί Κοέν κι ο Αλμπέρ Μόλχο, ο προικισμένος πολύγλωσσος, δημοσιογράφος, γνωστός με

το ψευδώνυμο Ναπουλιτάν (πέθανε στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1945). Του δευτέρου ο Χαΐμ Πιζάντι και ο Ζακ Μπενζο-νάνα. Τόσον η Ελληνική Κυβέρνηση που ήδρευε τότε στην Αίγυπτο, όσον και το εβραϊκό στοιχείο του Καΐρου και της Αλεξανδρείας, έκαμαν πολύ καλή υποδοχή σε τούτη την υπολογίσιμη προσπάθεια. Όμως, ο Αλφρέδο Κοέν, ο εμπυ-χωτής αυτών των επιτροπών, δεν κατόρθωσε να φθάση στην Ελλάδα, παρά στις αρχές Δεκεμβρίου 1944. Τότε πια τοπικές προσπάθειες είχαν, ως ένα σημείο, ανακόψει την αναρχία των πρώτων ημερών. Παντού, σε όλους τους αναγεννώμενους εβραϊκούς κύκλους, στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Λά-ρισα, τον Βόλο, τα Γιάννενα, την Κέρκυρα, ανθίζει και ανα-πτύσσεται η επιθυμία να νοικοκυρευτή το σπίτι, να συσπει-ρωθούν οι άνθρωποι καλής θελήσεως, να συντονισθούν για μια εργασία μεθοδική και πειθαρχημένη, αλληλοβοήθειας και συνεργασίας. Όταν τα ήθη, οι συνήθειες της Αντιστάσε-ως, η ανυπακοή και το θράσος της παρανομίας, η αυθαιρε-σία και η βία αγνοούσαν κάθε νόμο, τα πλέον ανυπότακτα, φαινομενικά, στοιχεία, μέσα από τους διασωθέντας, υπακού-ουν θεληματικά σ' έναν κανόνα, σε μίαν αρχή συντονισμού και διακυβερνήσεως, που μόνοι τους, τα επεξεργάζονται. Η Χαλκίδα, η Λάρισα, ο Βόλος, τα Τρίκκαλα, αποκτούν, γρή-γορα, έναν εβραϊκό πληθυσμό. Η Αθήνα έχει τώρα περισσο-τέρους Εβραίους, παρ' όσους προ του πολέμου. Ποτέ τόσο πλήθος δεν πήγαινε στη Συναγωγή. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και στη Θεσσαλονίκη, τα Γιάννενα, την Κέρκυρα. Τού-τες οι Κοινότητες, άλλοτε πολυάνθρωπες και ευημερούσες, είναι τώρα σκελετώδεις και σαν ραχιτικές» (σελ. 341).

* * *

«Η Θεσσαλονίκη αργεί κάπως να οργανωθή. Την 1ην Δεκεμβρίου 1944, μερικοί νέοι παραβιάζουν τις σκουριασμέ-

νες θύρες της Συναγωγής των Μοναστηριωτών, που ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός είχε χρησιμοποιήσει σαν αποθήκη. Χάρης σε τούτο το γεγονός, απέφυγε την καταστρεπτική μανία των Ναζί. Μια πρώτη γενική συνέλευση πραγματοποιήθηκε με εκατόν τριάντα επτά παρόντες. Διατηρούνται ακόμη κάποιες συνήθειες της Αντιστάσεως. Μέσα στον ιερό χώρο, μερικά μυδραλλιοβόλα, καθρεφτίζουν τις χλωμές αχτίδες του ήλιου που εισδύουν από τα θολά παράθυρα. Παρά ταύτα συζητούν με πολλήν ηρεμία. Πριν από κάθε τι, πρέπει να συγκροτηθή ένα αντιπροσωπευτικό όργανο, ένα συμβούλιο που θα έχει εξουσία να ομιλή εξ ονόματος όλων των διασωθέντων. Πρώτη φροντίδα αυτού του Συμβουλίου θα είναι να προβή στα κατάλληλα διαβήματα για να δοθή στον καθένα ένα «δελτίον άρτου». Το Συμβούλιο εκλέγεται διά βοής. Έτσι, τοποθετήθηκε το πρώτο ορόσημο.

Χρειάζεται τώρα, σε τούτη την Κοινότητα που προσπαθεί να ξαναζήση, ένας τόπος συγκεντρώσεως, μια στέγη για τα γραφεία, τις υπηρεσίες μητρώου, περιθάλψεως, λατρείας. Δεν ήτο δυνατό να γίνη λόγος να χρησιμοποιηθή για ένα τέτοιο σκοπό η Συναγωγή που μόλις είχε παραληφθή. Άλλωστε, την κατέλαβον εξ εφόδου οι λογής άστεγοι, που κατόρθωσαν, επί τέλους, κάπου να στεγασθούν, στα πλάγια του κτιρίου και στο ανώγειο. Με μύριες δυσχέρειες, παρά τις ισχυρές αντιδράσεις, κατόρθωσαν να ελευθερώσουν τον χώρο ενός θρησκευτικού κοινοτικού κέντρου, μέσα στην πόλη, όπου είχε εγκατασταθή το καμπαρέ «Μινέρβα». Από τότε, η κοινοτική δραστηριότης κατορθώνει ν' αναπτυχθή προς όλους τους τομείς» (σελ. 344).

* * *

«Η Υπηρεσία της Στεγάσεως, φιλοξενεί καμιά εικοσαριά μεμονωμένες κοπέλες, που δεν είναι όλες από τις άλλοτε

εκτοπισθείσες. Ζουν σε μιαν οικογενειακήν ατμόσφαιρα. Οι κοπέλες αισθάνονται σαν στο σπίτι τους. Το ίδρυμα κατευθύνει μια διευθύντρια και ένα συμβούλιο κυριών. Οι κοπέλες διδάσκονται ραπτική, οικιακές εργασίες, μαγειρική. Ταυτόχρονα, συμπληρώνουν τη γενική μόρφωσή τους και μαθαίνουν εβραϊκά και αγγλικά, καθώς και ελληνικά, που είναι και η γλώσσα του ιδρύματος.

Από την απελευθέρωση κι εδώ, λειτουργεί στην Αθήνα ένα κρατικό δημοτικό σχολείο, με 80 μαθητές (53 αγόρια και 27 κορίτσια), υπό την διεύθυνση δύο διδασκάλων. Τα παιδιά παίρνουν ένα πλούσιο μεσημβρινό φαγητό. Το καλοκαίρι, χάρις στη φροντίδα του Πατριωτικού Ιδρύματος παραθερίζουν σε κάμπινγκ. Στη Θεσσαλονίκη, ένα «Παιδικό Κέντρο», συγκεντρώνει τα περισσότερα παιδιά και των δύο φύλων, όταν δεν πάνε σχολείο. Το κέντρο διευθύνει η αγαθοεργός Κυρία Άννου Κοέν, βοηθούμενη για μακρύ χρονικό διάστημα από την Κυρία Λιλή Σιακή, αξιόλογη παιδαγωγό. Καταβάλλονται επίσης επαινετές προσπάθειες που αποτελεσματικά ενισχύονται από την Ζόιντ, για την ανανέωση της εβραϊκής πίστεως και των λατρευτικών παραδόσεων. Η Ζόιντ βοηθεί επίσης τους απόρους Εβραίους σπουδαστάς. Κλινικές, πλούσια εφοδιασμένες, παρέχουν τα αγαθά των στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Όλα τούτα τα έργα, καταργούνται προοδευτικά» (σελ. 355).

Η αναβίωση της ιστορικής Συναγωγής Χανίων

Μετά από 50 χρόνια η Συναγωγή των Χανίων, η μόνη που διατηρήθηκε στην Κρήτη μετά το Ολοκαύτωμα, λειτουργήθηκε στις 11-12 Αυγούστου 1995. Στην επίσημη ιεροτελεστεία του Σαββάτου 12 Αυγούστου, την οποία επέλεξε ο Ραβίνος κ. Ισαάκ Μιζάν, στη μνήμη των 300 Εβραίων που πνίγηκαν στις 9 Ιουνίου 1944 με την καταβύθιση του πλοίου «Τάναϊς», μαζί με Χριστιανούς της Μεγαλονήσου, παρέστησαν, εκτός των άλλων: Εκπρόσωποι του Μητροπολίτη Κυδωνίας και Αποκορώνου κ.κ. Ειρηναίου, εκπρόσωπος της Καθολικής Εκκλησίας, ο βουλευτής Χανίων του ΠΑΣΟΚ κ. Σ. Μιχελογιάννης, ο αναπλ. Νομάρχης κ. Γ. Κλωνιάκης, ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων κ. Γ. Νικολακάκης, ο πρόεδρος της Νομαρχιακής Επιτροπής Προνοίας κ. Π. Ροζάκης, εκπρόσωποι των αστυνομικών Αρχών, κ.ά.

Η τελετή της συμβολικής αναβίωσης της Συναγωγής έγινε με πρωτοβουλία της Εβραϊκής Νεολαίας Ελλάδος, ο πρόεδρος της οποίας κ. Δ. Φρανσές, σε ομιλία του εξήγησε τη σημασία της τελετής.

Μιλώντας εκ μέρους του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος ο γεν. γραμματέας κ. Μ. Κωνσταντίνης, είπε, μεταξύ των άλλων: «... Μετά 50 χρόνια, ύστερα από μισό αιώνα σιγής στον ιερό αυτό χώρο της ιστορικής Συναγωγής των Χανίων, όπου βρισκόμαστε σήμερα, ξανακούγονται προσευχές και ύμνοι στο Θεό. Προσευχές για εκείνους που άδικα κι απάνθρωπα χάθηκαν, ύμνοι γιατί μας βοήθησε

να βρισκόμαστε εδώ σήμερα. Η κυριότερη όμως παράκληση προς το Θεό είναι να προστατεύει τους αθώους, ώστε να μην έχουμε «Ποτέ πια πόλεμο», «Ποτέ πια Ολοκαυτώματα». Με την ευλογία του Θεού στην ψυχή μας και τις μνήμες των αδικοχαμένων στο μυαλό μας, το καθήκον όλων μας πρέπει να είναι ο αδιάκοπος αγώνας για την διατήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας...».

Η Συναγωγή «Ετς Χαγίμ» των Χανίων - κτίριο Ενετικού ρυθμού - χρονολογείται από τον 15ο αιώνα. Τότε στέγαζε μια Καθολική Εκκλησία. Το οικοδόμημα παραχωρήθηκε στην Εβραϊκή Κοινότητα κατά τον 17ο αιώνα και μετετράπη σε Συναγωγή. Είναι πιθανόν η μοναδική περίπτωση στην παγκόσμια ιστορία Εκκλησίας που μετατρέπεται σε Συναγωγή.

Η Εβραϊκή Κοινότητα των Χανίων είχε δύο Συναγωγές εκ των οποίων η Συναγωγή «Ετς Χαγίμ» είναι η παλαιότερη. Η δεύτερη, που χτίστηκε το 1880, καταστράφηκε ολοκληρωτικά κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού της πόλης από τους Γερμανούς το 1941. Η Συναγωγή «Ετς Χαγίμ», η οποία επίσης υπέστη σοβαρές ζημιές κατά τον βομβαρδισμό, δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ ξανά από το 1941 μέχρι τον Αύγουστο του 1995, που λειτούργησε συμβολικά.

Το χρονικό των εγκαινίων της αναστηλωθείσης Συναγωγής Χανίων

Με κάθε επισημότητα και σε ατμόσφαιρα έντονης συγκίνησης η ιστορική Συναγωγή των Χανίων «Ετς Χαγίμ» (κτίριο του 15ου αιώνα) άνοιξε τις πύλες της και πάλι μετά από 55 χρόνια, από τότε που οι Γερμανοί συνέλαβαν τους Εβραίους της Κρήτης, τον Ιούνιο του 1944, και τους επιβίβασαν στο πλοίο «Τάναϊς», το οποίο βυθίστηκε στο Αιγαίο. Οι τελετές για την επαναλειτουργία της Συναγωγής, που δι-

οργανώθηκαν από το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος (Κ.Ι.Σ.), έγιναν από 8 έως 10 Οκτωβρίου 1999, ύστερα από δύο χρόνια πυρετωδών εργασιών για την αναστήλωση του κτιρίου.

Είναι χαρακτηριστικό ότι για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία των Εβραίων της Ελλάδος αναστηλώνεται πλήρως μία Συναγωγή. Πρόκειται για ένα δύσκολο και πολυδάπανο έργο, την ιστορική σημασία του οποίου συμμερίστηκαν Διεθνείς Οργανισμοί και Εβραϊκά Ιδρύματα του εξωτερικού, οι οποίοι ήταν και οι βασικοί χρηματοδότες του προγράμματος αναστήλωσης της Συναγωγής Χανίων.

Τιμώντας τον Ελληνικό Εβραϊσμό, εκπρόσωποι εβραϊκών οργανισμών, αλλά και μεμονωμένοι δωρητές της Συναγωγής, ταξίδεψαν από την Ευρώπη, τις Η.Π.Α. και το Ισραήλ για να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις, ενώ παράλληλα παρέστησαν περίπου 300 ομόθρησκοι απ' όλες τις Ισραηλιτικές Κοινότητες της Ελλάδος. Μεταξύ των πολλών ξένων επισήμων που παρέστησαν αναφέρουμε την κα Ζ. Ουόκερ, αντιπρόεδρο του W.M.F. (Ταμείου για τα Παγκόσμια Μνημεία), την κα Μπ. Κουρτί από το Ίδρυμα Ρότσιλντ, το Ραββίνο Ε. Σέφερ εκ μέρους της WZO, τον κ. Ρ. Γκρούνβαλντ από την Α.Ι.Σ., την δρα Μπ. Ρίβλιν από το Ίδρυμα Γιαντ Βασέμ, την κα Ρ. Τζακόμπυ από το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ.

Τα επίσημα εγκαίνια της Συναγωγής έγιναν την Κυριακή 10.10.99 με επιμνημόσυνη δέηση στη μνήμη των Εβραίων της Κρήτης που εξοντώθηκαν κατά την Κατοχή. Μετά την ανάγνωση των μηνυμάτων των υπουργών Παιδείας κ. Γερ. Αρσένη και Πολιτισμού κας Ελ. Παπαζώη (τα οποία δημοσιεύονται στη συνέχεια), ακολούθησαν οι ομιλίες του προέδρου του Κ.Ι.Σ. κ. Μ. Κωνσταντίνη, του διευθυντή του έργου αναστήλωσης της Συναγωγής Χανίων κ. Ν. Σταυρουλάκη,

της εκπροσώπου του W.M.F. κας Ζ. Ουόκερ και του δημάρχου κ. Γ. Τζανακάκη. Η τελετή έληξε με την ανάπεμψη του εθνικού ύμνου ενώ στη συνέχεια οι επισκέπτες ξεναγήθηκαν στους χώρους της Συναγωγής.

Στα εγκαίνια μεταξύ άλλων, παρέστησαν ο Σεβ. Μητροπολίτης Κυδωνίας και Αποκορώνου κ.κ. Ειρηναίος, ο τ. πρωθυπουργός κ. Κων. Μητσοτάκης, ο δήμαρχος Χανίων, ο πρέσβης της Γερμανίας στην Ελλάδα κ. Κ. Χ. Κούνα, εκπρόσωποι της Πρεσβείας του Ισραήλ, δημοτικοί και νομαρχιακοί σύμβουλοι, πλήθος κόσμου και εκπρόσωποι των Μ.Μ.Ε.

Την προηγούμενη, ο δήμαρχος Χανίων κ. Γ. Τζανακάκης παρέθεσε δείπνο προς τιμήν των 300 και πλέον ξένων επισκεπτών και των εκπροσώπων του Ελληνικού Εβραϊσμού, στο οποίο παρακάθησαν και ο τ. πρωθυπουργός και η κα Μητσοτάκη. Επίσης, από την Παρασκευή το απόγευμα, τελέστηκαν στη Συναγωγή οι θρησκευτικές λειτουργίες του Σαββάτου.

Από τις ομιλίες των εγκαίνιων

** «... Η αποκατάσταση της Συναγωγής Χανίων, που αποτελεί πια το μοναδικό στοιχείο της εβραϊκής παρουσίας στην Κρήτη, ήταν υπόθεση δύσκολη. Χρειάστηκε να αντιμετωπιστούν πολλά δισεπίλυτα ζητήματα θεωρητικής σημασίας και πρακτικού περιεχομένου. Στο δύσβατο δρόμο που διανύθηκε ήλθαν αρωγοί, με τη βοήθεια του Θεού, διεθνείς Οργανισμοί, με πρώτο το World Monuments Fund, εβραϊκές Οργανώσεις του εξωτερικού, το κράτος, ομάδες και άτομα... Τους ανήκει η αναγνώριση και η ευγνωμοσύνη μας. Σήμερα η Ιερή Συναγωγή Ετς Χαγίμ των Χανίων, κτιριακά αναβαθμισμένη, αποτελεί ένα επιπλέον κόσμημα για την πόλη, ένα ακόμη μνημείο στην πλούσια ιστορία της περιοχής. Το

κτίριο αυτό μελετάται -εκτός της θρησκευτικής λειτουργίας του- να χρησιμοποιηθεί ως Κέντρο πολιτιστικών εκδηλώσεων για την ευρύτερη περιοχή. Θα επιδιωχθεί η οργάνωση, στο χώρο αυτό, διεθνών και ελληνικών συγκεντρώσεων και συνεδρίων πνευματικού περιεχομένου, θα επιδιώξουμε να αποτελέσει φάρο έλξεως Εβραίων και Χριστιανών επισκεπτών απ' ολόκληρο τον κόσμο...».

Μωϋσής Κωνσταντίνης,
πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.

****«... Είναι απαραίτητο αυτό το «Δέντρο Ζωής» να ενισχύσει την προσπάθειά μας να κάνουμε τη Συναγωγή ένα ζωτικό τμήμα της χανιώτικης ζωής. Όλοι μας εδώ είμαστε -κατά κάποιο τρόπο- μια νέα κοινότητα σε αυτόν τον ιερό τόπο και πρέπει να συνεχίσουμε να δεσμευόμαστε για το μέλλον του ως κέντρου κατανόησης και συνάντησης....Ευχαριστώ όλους εσάς που βρίσκεστε εδώ, καθώς και εσάς που απουσιάζετε, για την εμπιστοσύνη σας και για την βοήθειά σας να ξαναφυτέψουμε μαζί το «Δέντρο Ζωής».**

Νίκος Σταυρουλάκης,
διευθυντής έργου αναστήλωσης Συναγωγής Ετς Χαγίμ

**** «... Σήμερα είναι μια μεγάλη ημέρα όχι μόνο για την Εβραϊκή Κοινότητα της Ελλάδος, αλλά και για κάθε άνθρωπο που πιστεύει ότι τα σπουδαία μνημεία του κόσμου αποτελούν κληρονομιά όλων μας....Η Συναγωγή Ετς Χαγίμ αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση στα πλαίσια του έργου μας για τη διατήρηση της παγκόσμιας εβραϊκής κληρονομιάς, καθώς και μία από τις περιπτώσεις για τις οποίες είμαστε ιδιαίτερα περήφανοι. Εδώ, δεν ήταν απαραίτητο να καθορίσουμε εμείς την κάθε πτυχή του προγράμματος. Παρ' ότι οργανώσαμε**

και επιβλέψαμε τη διεθνή προσπάθεια, η καρδιά της εκστρατείας για τη διάσωση της Ετς Χαγίμ είναι φυσικά ο Δρ. Νικόλας Σταυρουλάκης με τις πνευματικές και σωματικές προσπάθειές του. Ο τίτλος του Συντονιστή Εργασιών του WMF δεν αντικατοπτρίζει τη συμβολή του στην παροχή ψυχικής στήριξης, ιστορικών πληροφοριών και ιδεών, όπως και τον πρωτεύοντα ρόλο του στην ανεύρεση οικονομικών πόρων...»

Jenonne Walker,
αντιπρόεδρος του World Monuments Fund

** «... με δικές σας θυσίες, οικονομικές και πνευματικές, ένα ακόμη μνημείο στην πόλη μας ζωντάνεψε ξανά φιλοξενώντας στους χώρους του ιερές στιγμές του παρελθόντος, όμορφες μνήμες της ζωής της Ιουδαϊκής Κοινότητας της πόλης μας. Σίγουρα σπουδές του λειτουργικού σας, χαρές της ζωής και στιγμές θλίψης συνυφασμένες με την τραγικότητα του τέλους της ζωής του ανθρώπου... Στην καρδιά της παλιάς πόλης, στη συνοικία που ακόμη οι Χανιώτες αποκαλούν με Οβρεακή... Θέλω προσωπικά να συγχαρώ το Ισραηλιτικό Συμβούλιο και τους εκπροσώπους του για την απόφασή τους αυτή της αναστήλωσης και μάλιστα με αποκλειστική δαπάνη της Κοινότητας, αποδίδοντας ένα ακόμη μνημείο στα Χανιά μας. Να συγχαρώ τον κ. Ν. Χαννάν-Σταυρουλάκη για το προσωπικό του ενδιαφέρον, το μόχθο και το μεράκι, το στόχο της ζωής του, την αντοχή του την προσωπική να ζει τρία χρόνια μέχρι το πέρας των εργασιών του μνημείου ανάμεσα σε τεχνίτες ζωντανούς και σε 265 πνεύματα που τράνωναν την πεποίθησή του...».

Γιώργος Τζανακάκης,
Δήμαρχος Χανίων

Μηνύματα για τα εγκαίνια της Συναγωγής Χανίων

Του Υπουργού Παιδείας & Θρησκευμάτων

κ. Γερ. Αρσένη:

«Ειλικρινά λυπάμαι που ανειλημμένες υποχρεώσεις στην Αθήνα, δεν μου επιτρέπουν να παραστώ στην τελετή εγκαινίων του αποκατεστημένου κτιρίου της ιστορικής Συναγωγής των Χανίων.

Θα ήθελα με την ευκαιρία αυτή, να συγχαρώ θερμά όλους όσους συνέβαλαν στο σημαντικό έργο αποκατάστασης ενός μνημείου, η παρουσία του οποίου συμβάλει ουσιαστικά στη διατήρηση της ιστορικής μας μνήμης.

Η απόφαση για την παραχώρηση της χρήσης της Συναγωγής για πολιτιστικές εκδηλώσεις συμβολίζει με τον καλύτερο τρόπο τη θέλησή σας να αναδειχθεί ο Πολιτισμός ως κοινό σημείο αναφοράς, συνεργασίας και αδελφοσύνης.

Είθε η αγάπη, η αλληλεγγύη, η κατανόηση και η αποδοχή της ιδιαιτερότητας της προσωπικότητας να μην επιτρέψουν ξανά εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Θερμούς χαιρετισμούς σε όλους σας».

Της Υπουργού Πολιτισμού κας Ελ. Παπαζώη:

«Με μεγάλη μου χαρά πληροφορήθηκα από την πρόσκληση σας τα εγκαίνια του ανακαινισμένου κτιρίου της ιστορικής Συναγωγής «Ετς Χαΐμ» των Χανίων. Δυστυχώς, όμως, προγραμματισμένες υποχρεώσεις δεν μου επιτρέπουν να βρίσκομαι κοντά σας.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα της Ελλάδας, στενά δεμένη με την ελληνική κοινωνία είναι πάντα παρούσα στην κοινωνική ζωή της Ελλάδας. Αυτή τη φορά, τα εγκαίνια του ανακαινισμένου κτιρίου της Συναγωγής «Ετς Χαΐμ» των Χανίων

σημαίνουν τη λειτουργία ενός ακόμη πολιτιστικού κέντρου για την περιφέρεια, ενός νέου πόλου έλξης επισκεπτών από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Η επαναλειτουργία της ιστορικής Συναγωγής αποκτά και για έναν ακόμη λόγο ιδιαίτερη σημασία. Είναι αφιερωμένη στη μνήμη των 270 τελευταίων Εβραίων της Κρήτης που μαζί με 500 Χριστιανούς χάθηκαν στα νερά του Αιγαίου, μετά τη σύλληψή τους από τους Γερμανούς κατακτητές τον Ιούνιο του 1944. Με την εκδήλωση αυτή αποδίδεται φόρος τιμής σε ανθρώπους που έπεσαν θύματα βαρβαρότητας, θύματα μιας μαύρης σελίδας της ιστορίας της ανθρωπότητας.

Εύχομαι ολόψυχα κάθε επιτυχία στην εκδήλωσή σας».

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ ΤΟΥ 1943

Έκθεση της Ελληνικής Κυβερνήσεως του Καΐρου

*για το δράμα των Ελλήνων Εβραίων
κατά τη Γερμανική Κατοχή*

Το 1943, μάλλον επί Κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου, δημοσιεύθηκε στο Κάιρο, στα γαλλικά, η παρακάτω έκθεση που αναφέρεται στο δράμα των Εβραίων της Ελλάδος κατά τη Γερμανική Κατοχή της πατρίδος μας. Η έκθεση αυτή κυκλοφόρησε τότε σε τεύχος από την Societé Orientale de Publicité του Καΐρου.

Η έκθεση περιλαμβάνει πολύτιμα στοιχεία για την όλη ιστορική παρουσία των Εβραίων στην Ελλάδα ιδιαίτερα κατά την προπολεμική περίοδο. Επίσης, η έκθεση αποδεικνύει ότι ήδη τουλάχιστον από το 1943 ήταν γνωστος ο διωγμός των Εβραίων από τους Ναζί, όταν άλλες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δήλωναν άγνοια για το έγκλημα που συντελείται κατά αθώων ανθρώπων. Τέλος, η έκθεση φανερώνει ότι οι Υπηρεσίες Πληροφοριών της εξόριστης Ελληνικής Κυβερνήσεως λειτουργούσαν κατά τρόπο ικανοποιητικό.

Πρόλογος

Η Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών δημοσίευσε πρόσφατως μια έκθεση πάνω στην τωρινή κατάσταση του ελληνικού εβραϊσμού.

Θεωρήσαμε ενδιαφέρον να αναδημοσιεύσουμε ολόκληρη αυτή την έκθεση, γιατί αποτελεί ένα πλήρες στοιχείο

επί των διαδικασιών εξόντωσης που εφήρμοσαν οι Γερμανοί εναντίον των Εβραίων αλλά συγχρόνως και μια συγκινητική απόδειξη της ηρωϊκής αλληλεγγύης που εκδήλωσε ο ελληνικός λαός προς τους Ισραηλίτες συμπολίτες του σε καιρό κινδύνου.

Γενικές σκέψεις

Το εβραϊκό πρόβλημα δεν παρουσιάζεται παντού το ίδιο. Αν, παραδείγματος χάριν, τίθεται στην Ελλάδα, δεν λαμβάνει ποτέ τον σοβαρό και οξύ χαρακτήρα που ρυθμίζει και ανατρέπει, σε ορισμένες άλλες χώρες, το σύνολο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων.

Οι λόγοι αυτής της εξαίρεσης βρίσκονται τόσο στην σημερινή φιλελεύθερη και ανεξίθρησκη ιδιοσυγκρασία του ελληνικού λαού όσο και στην ιδιαίτερη διάπλαση του ελληνικού εβραϊσμού.

Ας σημειωθεί κατ' αρχήν ότι όταν σε ορισμένες χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης υπάρχουν πολύ σαφείς φυλετικές διαφορές μεταξύ του αυτόχθονος πληθυσμού και των Εβραίων, στην Ελλάδα, αντιθέτως, οι διαφορές αυτές είναι ελάχιστα εμφανείς, για να μην πούμε ανύπαρκτες. Ισπανικής καταγωγής οι Ισραηλίτες της Ελλάδος ανήκουν, όπως και οι ίδιοι οι Έλληνες, στην ομάδα των μεσογειακών λαών. Και οι μεν και οι δε υφίστανται εδώ και αιώνες τις ίδιες κλιματολογικές επιδράσεις. Οι συνθήκες της κοινωνικής τους ζωής υπήρξαν αισθητά ταυτόσημες. Τέλος, έζησαν σχεδόν μισή χιλιετία κάτω από το ίδιο πολιτικό καθεστώς-εκείνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας- το οποίο λίγο ως πολύ τους διέπλασε κοινωνικά.

Τα ανωτέρω είναι τα αίτια των κοινών σημείων του εβραϊκού και του ελληνικού στοιχείου. Από φυσικής απόψε-

ως βρίσκονται τόσο κοντά που είναι αρκετά δύσκολο να τους διακρίνεις, ιδιαίτερα στις παλιές επαρχίες, όπου η γλωσσική και πολιτική αφομοίωση ήρθε να συμπληρώσει τη βασική ταυτότητα των δύο μεσογειακών φυλών.

Ίδιο ανάστημα, ίδιο χρώμα δέρματος, ίδιο βάδισμα, ίδιες αντιδράσεις. Πώς, κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, θα μπορούσε να ξεχωρίσει κανείς διαφορετικά, παρά από τα ονόματά τους, τους πιστούς στο μωσαϊκό νόμο από το μεγάλο χριστιανικό πλήθος; Αυτά τα ονόματα από μόνα τους λίγο βοηθούσαν στην Αθήνα, σ' ολόκληρη την Αττική και την Πελοπόννησο όπου η πλειοψηφία των Εβραίων έφεραν πατρώνυμα που ηχούν ελληνικά: Κωνσταντίνης, Κοφινάς, Μωϋσάκος, Σαμουηλίδης, Καλομούτης, Πολυμέρης, Καλώνυμος κ.ά.

Σε ένα από τα προπολεμικά κοινοβούλια δύο ομώνυμα ονόματα ακούγονταν κατά τη διάρκεια των ονομαστικών κλήσεων: ενός χριστιανού βουλευτού κι ενός εκπροσώπου Ισραηλίτη. Ας θυμηθούμε ότι κατά τη διάρκεια των επανληπτικών εκλογών στη Θεσ/νίκη το 1932 ο επικεφαλής της βενιζελικής λίστας έφερε το όνομα -που εβραϊκότερο του δεν μπορεί να υπάρξει- Πιερ Λεβή. Αυτό δεν τον εμπόδιζε κατά τα άλλα να είναι ένας πολύ καλός χριστιανός.

I. Ένας Ιουδαϊσμός χωρίς ανωμαλίες

Η οικονομικο-κοινωνική διαμόρφωση του ελληνικού Ιουδαϊσμού συνέβαλε επίσης στην γρήγορη επίλυση του εβραϊκού προβλήματος στην Ελλάδα.

Κατ' αρχήν το φαινόμενο συσσώρευσης Εβραίων σε ορισμένα εξέχοντα επαγγέλματα ήταν άγνωστο. Υπάρχουν βεβαίως Εβραίοι παντού ελεύθεροι επαγγελματίες, στο πεδίο της δικαιοσύνης, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στην πολιτική, στον τύπο και στο στρατό, αλλά

ο αριθμός τους δεν ξεπερνά τα όρια της αριθμητικής τους αναλογίας.

Επίσης, ακόμα λιγότερο μπορούμε να επιρρίψουμε στους Εβραίους της Ελλάδας την κατηγορία, τόσο διαδεδομένη αλλού ότι ασκούν, με τα κεφάλαιά τους, μια μονοπωλιακή επίδραση στην οικονομική ζωή του έθνους.

Υπάρχουν τράπεζες που τις κατέχουν Εβραίοι, όπως επίσης και εργοστάσια που τα διευθύνουν Ισραηλίτες. Αλλά η ακτίνα δράσεώς τους είναι περιορισμένη και η δραστηριότητά τους τόσο στενά συνδεδεμένη και μάλιστα εντεταγμένη μέσα στην εθνική οικονομία που και μόνο οι όροι «εβραϊκή οικονομία» ή «εβραϊκή βιομηχανία» στην Ελλάδα πραγματικά δεν έχουν νόημα.

Είναι αλήθεια ότι οι Ισραηλίτες είναι αρκετά πολυάριθμοι στο μέσο εμπόριο. Αλλά ενώ το γεγονός αυτό αλλού θα αποτελούσε μια ιδιαιτερότητα, δεν συμβαίνει το ίδιο σε μια χώρα όπου η κλίση για το εμπόριο είναι πολύ διαδεδομένη σε όλο τον αστικό πληθυσμό.

Για να δείξουμε με ένα μόνο χαρακτηριστικό την εντελώς ειδική οικονομική όψη του ελληνικού ιουδαϊσμού δεν έχουμε παρά να αναφέρουμε ότι η συμμετοχή του εβραϊκού κεφαλαίου είναι από τις μετριοτέρες σε δύο από τους κυριότερους κλάδους της εθνικής οικονομίας -οι οποίοι από την ίδια τους τη φύση περισσότερο απ' όλους τους άλλους επιδέχονται την ανάπτυξη μονοπωλίου. Η συμμετοχή των Εβραίων στο εμπόριο ξηρών σταφίδων καθώς και στον εμπορικό εξοπλισμό είναι τόσο μικρή που δεν υπάρχει λόγος να την σημειώσουμε.

Αντιθέτως, υπάρχουν πολυάριθμοι Ισραηλίτες στην βιομηχανία και το εμπόριο των καπνών. Αλλά η στάση τους δεν έδωσε ποτέ αφορμή για κριτική γιατί εργαζόμενοι σε στε-

νή συνεργασία με τους ορθόδοξους συναδέλφους τους είχαν πάντοτε την ευσυνειδησία να ενεργούν μέσα στα πλαίσια των οικονομικών συμφερόντων του Έθνους που συμπίπτουν άλλωστε με τα δικά τους συμφέροντα.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του ελληνικού εβραϊσμού είναι η ύπαρξη μιας πολυάριθμης τάξης τεχνιτών και εργατών.

Λόγω του ότι έζησαν σε υλικές και ηθικές συνθήκες αισθητά καλύτερες από εκείνες των ομοθρήσκων τους της Δύσης και της ανατολικής Ευρώπης, οι Εβραίοι των Βαλκανίων μπόρεσαν εν μέρει να ξεφύγουν από την ιστορική μοίρα που απεμάκρυνε τους αδελφούς τους των άλλων χωρών από επαγγέλματα κατώτερα, αλλά υγιεινά και παραγωγικά.

Η Θεσσαλονίκη, π.χ. αριθμούσε χιλιάδες Εβραίους εργάτες, τόσο σε εξειδικευμένους κλάδους όσο και σε κλάδους που απαιτούν μεγάλη φυσική δύναμη. Μόνη η βιομηχανία καπνών απασχολούσε πριν από τον πόλεμο περισσότερους από 5.000 Εβραίους εργάτες και εργάτριες. Αποτελούσαν εξάλλου, μαζί με τους Έλληνες πρόσφυγες της Θράκης και της Μικράς Ασίας, την αριστοκρατία του σωματείου.

Η αναλογία του εβραϊκού στοιχείου στις χειροτεχνικές εργασίες δεν ήταν μικρότερη απ' ό,τι στις άλλες δραστηριότητες της τέχνης και της βιομηχανίας: υφαντουργία, έτοιμα ενδύματα, υπόδηση, συγκοινωνίες κ.λπ.

Ας σημειωθεί, παρεπιπτόντως, ότι οι Εβραίοι τεχνίτες και εργάτες συνεργάζονταν στενά, στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα, με τους Έλληνες συναδέλφους τους. Οι Ισραηλίτες κάτοχοι εργαστηρίων και τεχνίτες είχαν ιδιαίτερα σωματεία αλλά αποτελούσαν τμήμα της Εθνικής Ομοσπονδίας Επαγγελματιών. Το Διοικητικό Συμβούλιο του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης αποτελείτο κατά το 25% από Εβραίους. Ο αντιπρόεδρος του ήταν Ισραηλίτης.

Όσον αφορά στους εργάτες, ανήκαν στα ίδια συνδικάτα και μπορούσε κανείς να απαριθμήσει έναν μεγάλο αριθμό εβραϊκών ονομάτων μεταξύ των μαχητικών εργατών και των συνδικαλιστών δημοσίων υπαλλήλων.

Τέλος, ας σημειώσουμε ότι δεν υπάρχουν τεράστιες εβραϊκές περιουσίες στην Ελλάδα. Στη Θεσσαλονίκη τα εβραϊκά κεφάλαια ήταν της τάξεως των 500.000 δρχ. μέχρι 5.000.000 δρχ. (από 1.000 έως 10.000 λίρες στερλίνες προπολεμικά). Μόνο 5 ή 6 Εβραίοι μπορούσαν να καυχηθούν ότι είναι κάτοχοι περιουσιών που ξεπερνούν τις 100.000 λίρες.

Αυτά είναι σε γενικές γραμμές τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ελληνικού εβραϊσμού. Δεν ήταν αρκετά παρά ταύτα για να εξηγήσουν τη μη ύπαρξη ενός αληθινού και καθαρού αντισημιτικού κινήματος στην Ελλάδα αν δεν είχε κανείς υπόψη, επικουρικά, το γεγονός ότι ο ελληνικός λαός απεχθάνεται, εκ παραδόσεως και ιδιοσυγκρασίας, το φυλετικό μίσος και ακόμη και τον απλό σωβινισμό. Το υπόβαθρο της ανθρωπιστικής του κουλτούρας τον κάνει να είναι αντίθετος σε κάθε εκδήλωση ενός υπερβολικού εθνικισμού.

Να λοιπόν γιατί το αντιεβραϊκό μικρόβιο δεν βρήκε πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα, ακόμη και στις πιο ταραγμένες εποχές και ακόμη και κάτω από καθεστώς παρωδίας η φιλοσοφία των οποίων φαινόταν ωστόσο να προσομοιάζει μ' εκείνη του ναζισμού!¹

II. Η δύναμη της αφομοίωσης του Ελληνισμού

Η μελέτη αυτή θα ήταν ελλειπής αν δεν αναφερόμασταν στη μεγάλη δύναμη αφομοίωσης του Ελληνισμού η οποία συνέβαλε τα μέγιστα στην εξάλειψη των αιτιών των ηθικών και ψυχολογικών προστριβών.

Η Θεσσαλία, πριν από τη Μακεδονία, απετέλεσε ένα

καταπληκτικό παράδειγμα αυτής της δύναμης αφομοίωσης. Παρ' ότι ενσωματώθηκε στην Ελλάδα το 1881, ο εβραϊκός πληθυσμός της είχε πλήρως εξελληνισθεί από τις αρχές αυτού του αιώνα. Συμμετέσχε με ασυγκράτητο ενθουσιασμό στο κίνημα προσπάθειας απελευθέρωσης των άλλων ελληνικών εδαφών από τον ξένο ζυγό και τον καιρό των βαλκανικών πολέμων, τα τέκνα της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλίας πολέμησαν με την ίδια γενναιότητα και το ίδιο θάρρος με των άλλων Ελλήνων.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας απέδειξαν εξάλλου τον καιρό του ιταλοελληνικού πολέμου, την ίδια συγκινητική προσήλωση στην καινούρια τους πατρίδα.

Αυτό αποτελεί σίγουρα ένα φαινόμενο που πρέπει να καταγραφεί στο ενεργητικό των Ισραηλιτών γιατί καταδεικνύει, για μια ακόμη φορά, ότι ξέρουν να αφοσιώνονται και να θυσιάζονται για τα Έθνη που τους δέχονται με βάση την ισότητα.

Πρέπει επίσης να το συμπεριλάβουμε στο ενεργητικό της Ελλάδος γιατί δεν αφιερώνουν τη ζωή τους και δεν θυσιάζονται παρά εκείνοι που ξέρουν να υπερασπίζονται ένα αγαθό το οποίο έχουν. Είναι προφανές ότι αν το ελληνικό κράτος δεν είχε εκδηλώσει προς τους καινούριους του υπηκόους αυτό το ευρύ πνεύμα κατανόησης και γενναιοδωρίας, που υπήρξε πάντοτε ιδιον της ελληνικής διοίκησης, δεν θα μπορούσε κανείς να υπολογίσει από την πλευρά τους παρά σε μία πίστη λίγο ως πολύ χλιαρή. Αλλά, ας το επαναλάβουμε, η συμπεριφορά των Ελληνοεβραίων κατά τις μεγάλες εθνικές κρίσεις καταδεικνύει όχι απλή πίστη αλλά τον πιο ένθερμο πατριωτισμό².

Αυτό το σπάνιο παράδειγμα εθνικής αφομοίωσης αξίζει να υπογραμμιστεί. Αποτελεί την καλύτερη απάντηση σ' αυ-

τούς που προφασίζονται ότι ο Εβραίος Έλληνας απέδειξε το αντίθετο. Αλλά αυτό συνέβη γιατί η ελληνική διοίκηση ήξερε πώς να του φερθεί. Είχε κατανόηση, ήταν ανεκτική και τον κατέκτησε με το πνεύμα της δικαιοσύνης και της ισότητας.

Αυτό αποτελεί ένα ακόμη μάθημα για το οποίο η Ελλάδα μπορεί να υπερηφανεύεται ότι έδωσε στα περισσότερα από τα μεγαλύτερα, χωρίς αμφιβολία, κράτη, σε έκταση και πλούτο, τα οποία έχουν πολλά ακόμη να διδαχθούν από την Ελλάδα σε πολιτισμό και ακόμη σε διοικητική εμπειρία.

III. Οι Εβραίοι κατά τη διάρκεια του Πολέμου

Έχοντας υπόψη την κοινωνική κατάσταση του Ελληνικού Εβραϊσμού, όπως την εκθέσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, δεν εκπλήσσεται κανείς για το ότι οι Έλληνες Εβραίοι κατά τη διάρκεια του πολέμου απέδειξαν θάρρος, αποφασιστικότητα και πνεύμα αυταπάρνησης καθόλα ίσα με εκείνα των χριστιανών συμπατριωτών τους.

Στα μετόπισθεν, όπως και στο μέτωπο, οι Εβραίοι επέδειξαν συμπεριφορά πλήρη πατριωτισμού. Αισθάνονταν ότι μαχόμενοι για την Ελλάδα υπερασπίζονται τα πιο πολύτιμα αγαθά τους: την ελευθερία τους, την ασφάλεια και την ευημερία των οικογενειών τους καθώς και την εθνική πολιτιστική κληρονομιά που είναι από εδώ και στο εξής και δική τους.

Μεταξύ των συνταγμάτων του πεζικού που ήταν τα πρώτα που υπέστησαν τα πυρά του εχθρού περιλαμβανόταν το 50ό τάγμα της Θεσσαλονίκης, στο οποίο η αναλογία των Ισραηλιτών ήταν σημαντική. Όπως ξέρουμε δοξάστηκε.

Αξιωματικοί και στρατιώτες Εβραίοι αμιλλώντο σε ηρωισμό τους χριστιανούς συναδέλφους τους. Σπάνια στο μέτωπο μεταξύ των ζητούμενων εθελοντών για επικίνδυνες και λεπτές αποστολές να μην παρουσιάζονταν ένας ή περισσότεροι

τεροι Ισραηλίτες. Εβραϊκά ονόματα εμφανίζονταν συχνά, όπως συνέβαινε επίσης και στις ημερήσιες αναφορές όπου καταχωρούνταν ευαρέσκεις προς τους στρατιωτικούς, στις αφηγήσεις ατομικών ανδραγαθημάτων που δημοσίευαν οι εφημερίδες.

Ας θυμηθούμε, συμβολικά, την περίπτωση του διοικητή Μαρδοχαίου Φριζή: Οδηγώντας το τάγμα του σε έφοδο εναντίον μιας θέσεως που κρατούσαν οι κατά πολύ ανώτερες ιταλικές δυνάμεις, κατόρθωσε, παρά ταύτα, να τις ανατρέψει, πραγματοποιώντας ένα από τα πρώτα ανδραγαθήματα της εκστρατείας. Το πνεύμα της ανεξιθρησκείας ήταν τόσο διαδεδομένο και ριζωμένο από τότε τόσο μεταξύ των Εβραίων όσο και μεταξύ των Ελλήνων ώστε για να θερμάνει ακόμη πιο πολύ το ζήλο των ανδρών του ο Ισραηλίτης διοικητής δεν δίστασε, καθώς οδηγούσε το τάγμα του για την επίθεση να φωνάξει: «Εμπρός, σύντροφοι, για την Πατρίδα, η Παναγία είναι μαζί μας!». Έπεσε μ' αυτές τις λέξεις, χτυπημένος θανάσιμα από τις φασιστικές σφαίρες.

Η Ελλάδα δεν εφείσθη εκδηλώσεων αναγνώρισης προς τα τέκνα της τους Ισραηλίτες. Όπως είπαμε προηγουμένως δεν περνούσε εβδομάδα που να μην υπήρχαν Εβραίοι στρατιώτες στην ημερήσια αναφορά ευαρέσκειας ή να μην παρασημοφορούνταν. Πολλοί έπαιρναν προαγωγές στο πεδίο της μάχης. Επίσης, όταν έπρεπε να επιλεγούν, μεταξύ των γενναιοτέρων ανδρών, οι πιο έξυπνοι και οι πιο εκπαιδευμένοι, στελέχη που θα αντικαθιστούσαν τους βαθμοφόρους που δεν σταματούσαν να πέφτουν, η επιλογή γινόταν χωρίς διάκριση φυλής ή θρησκείας. Δεκάδες Ισραηλιτών έλαβαν έτσι, στην πρώτη γραμμή, το πρώτο τους γαλόνι.

Παραθέτουμε κατωτέρω τον φόρο τιμής που ανεπιφύλακτα απέτισε με δημοσίευσμά του το «Congress Weekly»,

επίσημο όργανο του Αμερικανικού Εβραϊκού Κογκρέσου, εδώ κι ένα χρόνο στην Ελλάδα, σε ένα πρωτοσέλιδο με τον τίτλο «Σκιές και φώτα στα Βαλκάνια»:

«Καμία χώρα, χωρίς αμφιβολία, δεν διακρίθηκε τόσο όσο η Ελλάς, λόγω του τραγικού ηρωισμού που της επέτρεψε να αντιταχθεί νικηφόρα σε μια μεγάλη δύναμη όπως η Ιταλία. Ο υπογράφων αυτό το άρθρο συμμετέσχε, ως στρατιωτικός ανταποκριτής, στον πόλεμο της Αλβανίας. Οι έξι μήνες που πέρασε στο μέτωπο του έδωσαν την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι οι Έλληνες διαθέτουν τη μεγαλύτερη στοργή και εκτίμηση για τους Εβραίους συμπατριώτες τους που τόσο γενναία έχυσαν το αίμα τους και την υπεράσπιση της Ελλάδας. Δεν υπάρχει σήμερα Έλληνας που να μην μοιράζεται αυτά τα συναισθήματα!»

Όσο για μας δεν έχουμε παρά να προσθέσουμε την περίφημη φράση «Κάθε χώρα έχει τους Εβραίους που της αξίζουν».

Ο ελληνικός εβραϊσμός δεν μπορεί παρά να εξυμνεί την πατρίδα του. Η Ελλάδα δεν μπορεί παρά να εξυμνεί τους Εβραίους της. Το σέβας είναι ίσο και αμοιβαίο.

IV. Οι Εβραίοι κατά την Κατοχή

Η κατάκτηση της Ελλάδας από τον εχθρό άνοιξε ένα τραγικό κεφάλαιο στην ιστορία του εβραϊκού ελληνισμού.

Υποφέροντας, όσο και οι Έλληνες, από όλα τα δεινά της Κατοχής του Άξονα οι Εβραίοι έπρεπε να υποστούν επιπλέον όλες τις φρικαλεότητες που είχε επινοήσει εναντίον της φυλής τους η αντισημιτική μανία των Γερμανών και των οπαδών τους.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της Κατοχής οι ναζιστικές αρχές δεν υιοθέτησαν κανένα ειδικό μέτρο ως

προς τον ισραηλιτικό πληθυσμό. Οι νόμοι της διάκρισης δεν εφαρμόστηκαν και γενικά, οι Εβραίοι ετύγχαναν της ίδιας μεταχείρισης όπως όλοι οι άλλοι συμπολίτες τους, δηλ. υφίσταντο όλες τις καταπιέσεις και τις άδικες φορολογίες αλλά τίποτε άλλο.

Μόνο εικασίες μπορεί να κάνει κανείς για τους λόγους αυτής της στάσης. Παρόλα ταύτα δεν άργησε να γίνει αντιληπτό ότι αν οι Χιτλερικοί δεν εστράφησαν αμέσως εναντίον των Εβραίων το έκαναν μόνο με την ελπίδα να επιφορτίσουν με το έργο αυτό ορισμένους εγχώριους φορείς. Πράγμα για το οποίο, όπως θα δούμε, γελάστηκαν οικτρά.

Μία από τις πρώτες αποστολές που κλητεύθηκε στις υπηρεσίες της προπαγάνδας του Άξονα ήταν η υποκίνηση μιας αντισημιτικής κίνησης μεταξύ των μαζών του ελληνικού λαού. Σε στενή «συμπαιγνία» με ορισμένες μικρές ομάδες φασιστών που δεν είχαν καμία επιρροή στον λαό, εξαιτίας της συμπάθειάς τους υπέρ των Γερμανών ή των Ιταλών, οι άνθρωποι του Γκαίμπελς άρχισαν μια δόλια προπαγάνδα που απέβλεπε στο να επιρρίψει στους Ισραηλίτες την ευθύνη για όλες τις συμφορές της Ελλάδας και της Ευρώπης και να τους καταστήσει μεταξύ των άλλων υπεύθυνους για το λιμό. Η γέννηση της μαύρης αγοράς κατ' εξοχήν αποδόθηκε σ' εκείνους.

Οι εφημερίδες οι οποίες, όπως γνωρίζουμε, πέρασαν όλες υπό τον έλεγχο του Άξονα, υπήρξαν το αντικείμενο ισχυρών πιέσεων με σκοπό να τις κάνουν να συμμετάσχουν στην εκστρατεία που εξαπολύθηκε εναντίον του εβραϊκού στοιχείου. Αλλά το σύνολο σχεδόν των Ελλήνων δημοσιογράφων αρνήθηκε.

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι εκτός από μερικά σχόλια από επίσημη προφανώς παρακίνηση ποτέ δεν εμ-

φανίστηκαν στον ελληνικό Τύπο άρθρα αντισημιτικού χαρακτήρα. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε η καθημερινή εφημερίδα «Νέα Ευρώπη» που ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη μετά την Κατοχή, αποκλειστικά με γερμανικά κεφάλαια και διευθυντή γνωστό πράκτορα της Γκεστάπο, ονόματι Παπαστρατηγάκη.

Οπωσδήποτε η εκστρατεία εναντίον των Εβραίων είχε ένα αποτέλεσμα εκ διαμέτρου αντίθετο από εκείνο που είχαν υπολογίσει οι Γερανοί. Έπρεπε να ξεσηκώσει τον ελληνικό πληθυσμό εναντίον των Ισραηλιτών. Αντιθέτως ξεσήκωσε ένα μεγάλο κίνημα συμπαθείας προς αυτούς.

Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση οι Γερμανοί αποφάσισαν να επέμβουν με αμεσότερο τόπο. Ενώ η αντισημιτική καμπάνια ξεθώριαζε, λόγω του ότι δεν μπόρεσε να βρει την παραμικρή απήχηση στην κοινή γνώμη, οι αρχές της Κατοχής επεχείρησαν με τον quisling της εποχής Μ. Τσολάκογλου, να τον αναγκάσουν να υιοθετήσει την αρεία παράγραφο. Αλλά γνωρίζοντας πόσο μια τέτοια πρωτοβουλία θα είχε ως αποτέλεσμα να τον καταστήσει μη δημοφιλή, ο πρωθυπουργός αρνήθηκε υπό διάφορα προσχήματα. Έτσι η Ελλάδα μπορεί να υπερηφανεύεται ότι είναι μια από τις σπάνιες κατακτηθείσες χώρες όπου η φυλετική διάκριση δεν περιβλήθηκε με επίσημο χαρακτήρα.

Κατάκοποι από τον πόλεμο οι Χιτλερικοί αποφάσισαν στα μέσα του έτους 1942 να παρακάμψουν τους μεσολαβητές και να αναλάβουν άμεσα την εξόντωση του ελληνικού εβραϊσμού.

Στις 12 Ιουλίου του ιδίου έτους όλοι οι Εβραίοι ηλικίας 18-45 ετών κλήθηκαν από την Κομμαντατούρ να συγκεντρωθούν στην πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την απογραφή τους. Οι Ιταλοί και Ισπανοί υπήκοοι

εξαιρέθηκαν απ' αυτό το μέτρο. Περίπου 15.000 Εβραίοι υποχρεώθηκαν να μείνουν στημένοι από τις 7 έως τις 15.00, κάτω από έναν μολυβένιο ουρανό. Εκείνοι οι οποίοι καταβάλλονταν, εξαιτίας ζάλης, σηκώνονταν αμέσως από τους πράκτορες της Γκεστάπο και «υποβάλλονταν σε γυμναστικές ασκήσεις για να τους μάθουν να αυτοσυγκρατούνται» (δημοσίευμα από τη χιτλερική εφημερίδα «Νέα Ευρώπη». Επτά Ισραηλίτες πέθαναν από ηλίαση).

Μόνο ένα μέρος των απογραφέντων Εβραίων εστάλησαν στη Βουλγαρία για καταναγκαστικά έργα γιατί η αντίδραση του ελληνικού πληθυσμού ήταν τόσο βίαιη ώστε οι Γερμανοί έκριναν συνετό να κατευνάσουν την κατάσταση. Δέχτηκαν από την Κοινότητα ένα συλλογικό φόρο απαλλαγής ύψους 3 δισ. 500 εκατ. δραχμών και έναντι αυτού του ποσού φάνηκαν προς στιγμήν να υποχωρούν από κάθε περαιτέρω καταδίωξη.

Η έκταση και το βάθος της λαϊκής κίνησης αποκαλύφθηκε από το γεγονός ότι εκφράστηκε εξίσου από επίσημες διαμαρτυρίες. Μεταξύ άλλων, ο Σύνδεσμος Δημοσιογράφων Μακεδονίας και Θράκης και η Ένωση Εφέδρων αξιωματικών συνέταξαν και υπέβαλαν στις αρχές ψηφίσματα συμπαθείας προς τους Εβραίους. Τέλος, ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, Σεβ. Γεννάδιος, διαμαρτυρήθηκε με τέτοιο σθένος που οι Γερμανοί υποχώρησαν προσωρινά από το σχέδιό τους.

V. Η εκτόπιση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Λόγω της άρνησης των Ελλήνων στο σύνολό τους να αποτελέσουν τα όργανα της αντιεβραϊκής καταδίωξης και της εκδήλωσης, αντίθετα της αλληλεγγύης τους προς τους Ισραηλίτες συμπατριώτες τους, δεν έμενε στους Γερμανούς τίποτα άλλο παρά να αναλάβουν οι ίδιοι το αισχρο έργο.

Μία αντιπροσωπεία της Επιτροπής Rosenberg - η ίδια στην οποία ο Χίτλερ εμπιστεύθηκε το καθήκον να εξοντώσει τον εβραϊσμό της Ευρώπης - έφτασε στη Θεσσαλονίκη στις 28 Φεβρουαρίου. Συνοδεύονταν από ένα απόσπασμα των S.S. το περίφημο σώμα των μισθωμένων δολοφόνων που ειδικευόταν στην εκτέλεση των ποταπών έργων του ναζιστικού καθεστώτος.

Η αντιπροσωπεία ζήτησε αμέσως από το Συμβούλιο της Ισραηλιτικής Κοινότητας τον πλήρη κατάλογο των μελών της κοινότητας. Το συμβούλιο ανταποκρίθηκε χωρίς καθυστέρηση. Επικεφαλής του ήταν κάποιος Βιτάλ Χασσών, γνωστός πράκτορας των Γερμανών. Ο αρχιραββίνος Σεβή Κόρετς, Πολωνοεβραίος, οποίος είχε πολιτογραφηθεί Έλληνας πριν από μερικά χρόνια, δεν αντιτάχθηκε, από ανανδρία, στην παράδοση του καταλόγου. Αυτό, κατά γενική ομολογία, ήταν ένα πολύ μεγάλο λάθος. Οπωσδήποτε υπήρξε η ρίζα των κακών που έμελλαν να χτυπήσουν το σύνολο των Εβραίων.

Η αντιπροσωπεία της Επιτροπής Rosenberg καλόπιασε με χίλιους τρόπους τους προδότες της. Έγιναν τα τυφλά όργανα της πολιτικής της αντί της υπόσχεσης -η οποία δεν τηρήθηκε- ότι θα εξαιρούνταν της εκτόπισης.

Τις πρώτες ημέρες του Μαρτίου, το Κοινοτικό Συμβούλιο κάλεσε τους ελληνικής υπηκοότητας Ισραηλίτες να παρουσιαστούν στα Γραφεία της Κοινότητας όπου θα έβαζαν στον καθένα μια κίτρινη κονκάρδα με το άστρο του Δαυίδ και έναν αριθμό. Το να φέρει κανείς αυτή την κονκάρδα κηρύχθηκε υποχρεωτικό για όλους τους Ισραηλίτες ηλικίας άνω των τριών ετών, ανεξαρτήτως φύλου. Ήταν ορατή από μακριά με καθορισμένες διαστάσεις 10x10 εκατοστά.

Συμμορφούμενο στις οδηγίες της Επιτροπής Rosenberg

το Κοινοτικό Συμβούλιο αναγκάστηκε τον ίδιο καιρό να οργανώσει μία εβραϊκή πολιτοφυλακή. Στρατολόγησε άνδρες μεταξύ των Ισραηλιτών προσφύγων της Γερμανίας και της Πολωνίας οι οποίοι είχαν καταλήξει στη Θεσσαλονίκη μεταξύ των ετών 1938-1940. Ένας μικρός αριθμός Ελλήνων Ισραηλιτών εγγράφτηκε σ' αυτή την πολιτοφυλακή. Ανήκαν όλοι στα χαμηλά στρώματα του πληθυσμού της πόλης.

Στις 10 Μαρτίου οι Γερμανικές αρχές διέταξαν τη συγκέντρωση των Ισραηλιτών, με διαλείμματα τριών ημερών, σε πέντε σημεία που υπέδειξε το Κοινοτικό Συμβούλιο: τρεις συνοικισμούς αποκλειστικά εβραϊκούς - τον «Βαρώνου Χιρς», τον «151» και τον «6» - και δύο συνοικίες στο κέντρο της πόλης, στις οποίες κατοικούσαν επίσης και χριστιανικές οικογένειες.

Η μετατόπιση ήταν η πρώτη σοβαρή δοκιμασία που επιβλήθηκε στους Ισραηλίτες. Ο μήνας Μάρτιος στη Θεσσαλονίκη είναι πολύ υγρός και βροχερός. Μ' ένα τέτοιο παγερό κρύο οι Εβραίοι έπρεπε να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους για να πάνε να εγκατασταθούν όπου και όπως μπορούσαν, η πλειοψηφία σε φρικτά υπόγεια. Ας σημειωθεί ότι Επιτροπή Rosenberg δεν είχε συμφωνήσει, στις καθορισμένες περιοχές, παρά για ένα δωμάτιο ανά πέντε άτομα.

Οι αρχές κατοχής έδιναν συγχρόνως στη δημοσιότητα μία διαταγή όπου απαγόρευε επίσημα στους Έλληνες να ενεργούν οποιαδήποτε πράξη αγοραπωλησίας με τους Εβραίους ή να αναλαμβάνουν με οποιοδήποτε τρόπο τη φύλαξη αγαθών που ανήκαν σε Ισραηλίτες.

Μετά από μερικές ημέρες απαγορεύτηκε στους Ισραηλίτες να απομακρύνονται από τη ζώνη των περιοχών όπου τους είχαν περιορίσει. Η επίβλεψη των δρόμων που οδηγούσαν στις συνοικίες αυτές ανατέθηκε σε Έλληνες χωροφύλα-

κες και σε άνδρες της Ισραηλιτικής Πολιτοφυλακής. Στους Έλληνες, πάντως, επιτρεπόταν να μπαινοβγαίνουν ελεύθερα σε όλα τα «γκέτο». Επωφελούνταν απ' αυτό για να επισιτίσουν και να βοηθήσουν με κάθε τρόπο τους συμπολίτες τους στη δυστυχία τους.

Εν τω μεταξύ αποσπάσματα της ισραηλιτικής Πολιτοφυλακής εστάλησαν από τους Γερμανούς σε διάφορες τοποθεσίες της Μακεδονίας και της Θράκης καθώς και σε ορισμένα νησιά για να καταγράψουν τους Εβραίους που είχαν καταφύγει εκεί και να τους καταδώσουν στη Γκεστάπο. Εκτοντάδες Ισραηλίτες επανήλθαν έτσι στη Θεσσαλονίκη και εγκλείστηκαν στα γκέτο.

Στην πολιτοφυλακή ετίθετο εξίσου συχνά μια άλλη αποστολή: η συνοδεία των Εβραίων εμπόρων μέχρι την περιοχή των εμπορικών συναλλαγών με σκοπό να παραδώσουν στις στρατιωτικές αρχές τα κλειδιά των μαγαζιών τους. Οι Γερμανοί αξιωματικοί διάτασσαν αμέσως να αδειάσουν τα ισραηλιτικά καταστήματα από ο,τιδήποτε είχε κάποια αξία. Έβλεπε κανείς φορτηγά, σε ατέλειωτες σειρές, να μεταφέρουν τα εμπορεύματα στις αποθήκες των ναζί.

Από τις πέντε συνοικίες όπου είχαν περιοριστεί οι Εβραίοι η μία, του Βαρώνου Χιρς, που βρισκόταν κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό, μετατράπηκε σε ένα πραγματικό στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ευθύς εξ αρχής περιφράχθηκε με διπλό αγκαθωτό συρματοπλέγμα. Οι ομάδες του Genie εγκατέστησαν εκεί πολύ ισχυρούς προβολείς. Τέλος φυλασσόταν από άντρες της Γκεστάπο. Σύντομα θα γίνει αντιληπτό ότι η συνοικία αυτή θα χρησιμεύει ως σταθμός διαλογής για τις εκτοπίσεις.

Η πρώτη αμαξοστοιχία εκτοπισμένων φεύγει από τη Θεσσαλονίκη γύρω στις 15 Μαρτίου. Περιλαμβάνει 3.000

Εβραίους κάθε ηλικίας, φύλου και κοινωνικής τάξης που τους πήραν ανάμεσα από τους κατοίκους του συνοικισμού Βαρώνου Χιρς. Η επιχείρηση λαμβάνει χώρα υπό την άμεση επίβλεψη της Ισραηλιτικής πολιτοφυλακής οι άντρες της οποίας συμπεριφέρονται σαν πραγματικά κτήνη. Κακοποιούν απάνθρωπα τους φτωχούς εκτοπιζόμενους. Φτάνουν μέχρι το σημείο να μαστιγώνουν άρρωστους άνδρες ή γέροντες γιατί οι τελευταίοι είναι ανίκανοι να ανέβουν χωρίς βοήθεια στο τρένο. Οι Εβραίοι εγκλείνονται σε βαγόνια εμπορευμάτων σε αναλογία 70 ατόμων ανά βαγόνι. Μεταξύ τους υπάρχουν ασθενείς και γυναίκες ετοιμόγεννες. Οι Γερμανοί δεν ανέχονταν πραγματικά καμία εξαίρεση. Οι εκτοπιζόμενοι που αποστέρηθηκαν απ' ό,τι είχαν στην κατοχή τους, χρήματα, κοσμήματα κ.λπ. δεν επιτρεπόταν να πάρουν μαζί τους τίποτα άλλο παρά μόνο μια οκά ψωμί και μια στάμνα νερό.

Η αντιπροσωπεία του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού θέλει να τους βοηθήσει. Οι Γερμανοί την εμποδίζουν. Τελικά τα βαγόνια σφραγίζονται για αναχώρηση. Από την επομένη αυτής της πρώτης αναχώρησης οι εγκατεστημένοι στα άλλα τέσσερα γκέτο Ισραηλίτες μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο Βαρώνου Χιρς. Οι Εβραίοι, μέτριας κατάστασης, θα περιμένουν εκεί, σε μια σχετική ηρεμία, τον σχηματισμό της δεύτερης αποστολής. Αλλά οι ομόθησκοί τους λίγο ως πολύ εύποροι θα υποβάλλονταν, από πλευράς Πολιτοφυλακής σε ακατανόμαστα βασανιστήρια για να ομολογήσουν πού κρατούν κρυμμένο το χρυσάφι τους. Ένας μεγάλος αριθμός προσωπικοτήτων χάθηκαν από τα βασανιστήρια. Οι δήμιόι τους έφταναν μέχρι το σημείο να τους ξεριζώνουν τα δόντια και τα νύχια τους, ένα-ένα, για να αποσπάσουν ομολογίες απίθανες αφού οι ανακρινόμενοι είχαν ήδη παραδώσει στους Γερμανούς όλα τους τα υπάρχοντα.

Κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο οι αποστολές αμαξοστοιχιών εξακολούθησαν αδιάκοπα και κάτω από τις ίδιες συνθήκες που περιγράψαμε πιο πάνω. Στις 10 Ιουνίου πενήντα από τις εξήντα χιλιάδες Εβραίους που αριθμούσε η Θεσσαλονίκη είχαν εκτοπισθεί.

Ο ελληνικός πληθυσμός παρακολούθησε με οργή τους φρικτούς αυτούς διωγμούς. Συντάχθηκαν επίσημες διαμαρτυρίες με την ελπίδα ότι θα είχαν ως αποτέλεσμα τουλάχιστον την ελάφρυνση των αντιεβραϊκών μέτρων. Ο Μητροπολίτης Θεσ/νίκης, ο αοίδιμος Γεννάδιος, υπήρξε ο ερμηνευτής της γενικής αγανάκτησης. Υπέβαλε ένα επείγον διάβημα στον Γερμανό Στρατιωτικό Διοικητή της περιοχής της Θεσσαλονίκης δίνοντάς του να καταλάβει πόσο η υιοθετηθείσα στάση κατά των Ισραηλιτών ήταν αντίθετη προς τις ανθρωπιστικές και χριστιανικές αρχές. Ο Γερμανός αξιωματικός απάντησε ξερά ότι του ήταν αδύνατον να επέμβει, γιατί τα σχετικά μέτρα είχαν υπαγορευθεί από υψηλά ιστάμενους. Αναμφίβολα υπαινισσόταν τον Χίτλερ.

Την ίδια εποχή στην Αθήνα οι επαγγελματικές και λαοφιλείς οργανώσεις υιοθέτησαν τις αποφάσεις διαμαρτυρίας που οι πολυάριθμες επιτροπές υπέβαλαν στον Κουίςλινγκ Πρωθυπουργό.

Παράλληλα οι αρχηγοί των κομμάτων εκπροσωπούνταν στον πρωθυπουργό με τρεις από τους πιο επιφανείς πολιτικούς άντρες τους κ.κ. Καφαντάρη, Παπανδρέου και Μυλωνά, για να ασκούν μια δραστήρια και έντονη παρέμβαση στις αρχές της κατοχής υπέρ των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Η εκκλησία συμμαχούσε επίσημα σ' αυτό το διάβημα που υποστηριζόταν επιπλέον από ένα μεγάλο κίνημα της κοινής γνώμης.

Ο Κουίςλινγκ, εντυπωσιασθείς, υποσχέθηκε να μετα-

βεί στη Θεσσαλονίκη για να αποκτήσει ίδια αντίληψη του προβλήματος.

Δεν κράτησε το λόγο του. Διαβεβαιώνουν ότι οι Γερμανοί του επέβαλαν, βίαια, να καθίσει ήσυχος.

Ο ελληνικός πληθυσμός της Θεσσαλονίκης μάταια περίμενε το αποτέλεσμα των διαβημάτων του. Αλλά όταν έγινε φανερό ότι έμεναν χωρίς αποτέλεσμα δεν παραιτήθηκε.

Μεγάλες προσπάθειες καταβλήθηκαν για να εξαφανιστεί, να κρυφτεί και να δραπετεύσει ο μεγαλύτερος δυνατόν αριθμός Εβραίων.

Πέντε χιλιάδες Ισραηλίτες μπόρεσαν να σωθούν κατ' αυτό τον τρόπο εκ των οποίων οι τέσσερις χιλιάδες περίπου από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο. Είναι στην πλειοψηφία τους οι παλιοί μαχητές του αλβανικού μετώπου που μπόρεσαν να συναντήσουν, στον Όλυμπο τις ομάδες των ανταρτών. Άλλοι χίλιοι Εβραίοι, πολύ ηλικιωμένοι για να μπορέσουν να φθάσουν στο βουνό, στάλθηκαν παράνομα στην Αθήνα αφού προμηθεύτηκαν πλαστά δελτία ταυτότητας με χριστιανικά ονόματα.

Πολυάριθμοι Εβραίοι ακόμη βρέθηκαν να κρύβονται σε χριστιανικά σπίτια της περιφέρειας της Θεσσαλονίκης ή επίσης μεταμφιεσμένοι σε χωρικούς, να ζουν στα γειτονικά χωριά. Αλλά είναι αδύνατον να δώσει κανείς ακριβή αριθμό.

Τέλος, μεγάλο αριθμός εβραιοπαίδων μπόρεσαν να σωθούν επειδή υιοθετήθηκαν από χριστιανικές οικογένειες.

Αυτό το θαυμάσιο κίνημα αλληλεγγύης δεν απέφυγε το να υπάρξουν θύματα. Δεκάδες Έλληνες συνελήφθησαν επειδή παρείχαν βοήθεια σε Ισραηλίτες και βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Πολλοί εγγράφηκαν στους καταλόγους των ομήρων. Η ζωή τους από εδώ και πέρα κρέμεται σε μια κλωστή.

Οι Γερμανοί θέλησαν να δώσουν μια επίφαση νομιμότητας, αν όχι στην εκτόπιση των Εβραίων, τουλάχιστον στην αναίσχυντη σύλληψη των περιουσιών της οποίας θύματα υπήρξαν οι Εβραίοι. Αφού λεηλάτησαν όλα τα καταστήματα και τα σπίτια των Ισραηλιτών και πήραν ό,τι μπορούσε να αποκτηθεί οι αρχές της κατοχής προκήρυξαν τους Έλληνες Εβραίους φανερούς εχθρούς και έθεσαν τις περιουσίες τους υπό μεσεγγύηση. Την κινητή περιουσία την παρέδωσαν σε συνδίκους επιλεγμένους χωρίς καμιά εξαίρεση από τη μικρή ομάδα των «συνεργατών». Αυτό για τους Χιτλερικούς ήταν ένας κομψός τρόπος να ανταμείψουν με μικρό κόστος τους προδότες που είχαν στην υπηρεσία τους. Όσον αφορά στην ακίνητη περιουσία, παραδόθηκε στην κτηματική υπηρεσία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος. Τη γενική διαχείριση των εγκαταλειφθέντων από τους εκτοπισθέντες περιουσιών ανέλαβε ένα τμήμα που δημιουργήθηκε ειδικά στη Γενική Διοίκηση της Μακεδονίας και τέθηκε υπό τη διεύθυνση κάποιου ονόματι Μ. Πάνου.

VI. Οι Εβραίοι υπό τη βουλγαρική κατοχή

Τα βάσανα των Εβραίων των ελληνικών περιοχών οι οποίες πέρασαν στον έλεγχο των Βουλγάρων δεν υπολείπονταν, αλίμονο, σε τίποτα από εκείνα των ομοθρήσκων τους της Γερμανικής ζώνης.

Απ' όλα τα Βαλκανικά κράτη η Βουλγαρία είναι αναμφισβήτητα η μόνη χώρα που συναίνεσε χωρίς επιφύλαξη, ούτε αποδοκιμασία στην πλήρη εφαρμογή της αντισημιτικής πολιτικής του Τρίτου Ράιχ.

Ενώ η Ουγγαρία, αντιστεκόμενη στις πολλαπλές πιέσεις, αρνιόταν να υιοθετήσει μια νομοθεσία πλήρους φυλετικής διακρίσεως, ενώ η Ρουμανία, που είχε τη φήμη της κλα-

σικά αντισημιτικής χώρας, μετρίαζε, όσο λίγο κι αν ήταν, τις εντολές της επιτροπής Rosenberg, η Βουλγαρία υιοθετώντας όλα τα αντιεβραϊκά μέτρα που εμπνεόταν ο Χίτλερ, επιδιόταν χωρίς τον παραμικρό δισταγμό στο καθήκον εξόντωσης του εβραϊσμού μ' ένα ζήλο που συχνά ξεπερνούσε κι εκείνον των δασκάλων του Βερολίνου.

Δεν θα ασχοληθούμε εδώ με την κατάσταση των Βουλγάρων Ισραηλιτών. Ξέρουμε ότι υποβλήθηκαν σε όλες τις καταπίεσεις, σε όλες τις παράνομες φορολογίες, σε όλες τις κακοποιήσεις. Ότι η αρεία παράγραφος εφαρμόστηκε σ' αυτούς στην πραγματικότητα πολύ πριν από την κήρυξη του πολέμου. Εν περιλήψει ότι εκδιώχτηκαν απ' όλες τις τέχνες και τα επαγγέλματα και καταδικάστηκαν στον διά πείνας θάνατο.

Δεν θα ασχοληθούμε παρά με τους Έλληνες πολίτες, εβραϊκού θρησκευματος, που έπεσαν, συνεπεία της κακής τύχης της ελληνικής πατρίδας τους, στην κυριαρχία ενός εχθρού σκληρού και ανελέητου: στη βουλγαρική διοίκηση.

Ποιά ήταν η τύχη, κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών, που επιφυλάχθηκε στον εβραϊσμό, τον άλλοτε τόσο ανθηρό, της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης;

Συγκρίνοντας τις αναφορές που έφθασαν στο Κάιρο σχετικά με τους διωγμούς κατά των Εβραίων στην Ελλάδα, μια ιδιαιτερότητα χτυπά στο μάτι: ο τέλειος συγχρονισμός με τον οποίο οι διωγμοί αυτοί άρχισαν, εξελίχτησαν και εξαπλώθηκαν σ' αυτές τις δύο ζώνες τη Γερμανία και τη Βουλγαρία.

Οι ναζί στην αρχή άφησαν τους Εβραίους ήσυχους. Οι Βούλγαροι επίσης. Προσπάθησαν μόνο να τους εξοντώσουν διά της πείνας και να τι σκέφθηκαν:

Οι συνθήκες τροφοδοσίας ήταν πολύ δύσκολες στην ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, οι αγορές των τροφίμων δεν λειτουργούσαν παρά μόνο το πρωί από τις 6.00 έως

τις 9.00. Αλλά μια αστυνομική διαταγή των βουλγαρικών αρχών απαγόρευε στους πολίτες εβραϊκής θρησκείας να εγκαταλείπουν τις κατοικίες τους πριν από τις 10.00 το πρωί. Εκ του γεγονότος αυτού οι Εβραίοι δεν μπορούσαν να προμηθευτούν καμία τροφή και έπρεπε, αναγκαστικά, να καταφύγουν στη μαύρη αγορά. Αλλά για την αγορά μιας οκάς ψωμί, εκτός της επίσημης αγοράς, οι Ισραηλίτες συλλαμβάνονταν και στέλνονταν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Οι περιουσίες τους δημεύονταν.

Άλλα μέτρα, ακόμη πιο βάνουσα, ακολούθησαν λίγο αργότερα. Απαγορεύτηκε στους Ισραηλίτες η άσκηση εμπορίου και συγχρόνως κάθε μισθωτή εργασία. Στην ουσία ήταν καταδίκη σε θάνατο του συνόλου του ισραηλιτικού στοιχείου.

Αλλά αυτό δεν ήταν τίποτε σε σύγκριση με αυτό που θα ακολουθούσε -δηλαδή την εκτόπιση όλου του εβραϊκού πληθυσμού.

Η άφιξη της επιτροπής Rosenberg στη Θεσσαλονίκη έμελλε να σημάνει για τους Εβραίους της Βουλγαρικής Ζώνης επίσης την έναρξη του μεγαλύτερου κινδύνου.

Είναι άλλωστε στην καρδιά της ζώνης και συγκεκριμένα στη λωρίδα της επικρατείας των συνόρων που αφέθηκε για λόγους ομορτισμού υπό τον έλεγχο των Γερμανών που η επιτροπή Rosenberg άρχισε το έργο της.

Τον Μάρτιο του 1943 απεσταλμένος της επιτροπής αυτής, φορώντας τη στολή των αξιωματικών S.S., έφτανε στο Demotica και έδινε εμπιστευτικές οδηγίες στις Αρχές κατοχής. Την επομένη της αφίξεώς του οι Ισραηλίτες της πόλης, άνδρες, γυναίκες και παιδιά κλήθηκαν στην Kommandatur. Τους στίβαξαν στο μικρό χώρο όπου βρίσκεται αυτή η στρατιωτική εγκατάσταση και με ένα σήμα του αξιωματικού των SS οι αστυνομικοί και οι στρατιώτες όρμησαν στο άοπλο και

ανήμπορο πλήθος και επιδόθηκαν στις χειρίστες κακοποιήσεις εναντίον του.

Στη συνέχεια έγινε απογραφή των Εβραίων για να επιβιβαστούν μετά από μερικές ημέρες και με αναλογία 80 ατόμων ανά βαγόνι εμπορευμάτων, σε τρένα που έφευγαν για το βορρά. Οι εκτοπισθέντες, που προηγουμένως είχαν αποστερηθεί όλων των υπάρχόντων τους, δεν είχαν δικαίωμα να πάρουν μαζί τους παρά 30 κιλά αποσκευές.

Η ίδια σκηνή, με μερικές πνευματώδεις παραλλαγές, αναπαράγονταν, περίπου την ίδια ημερομηνία, στο Σουφλί και την Ορεστιάδα. Εδώ, μετά το τελετουργικό της σύγκλησης, οι Γερμανοί και Βούλγαροι βασανιστές, που αναμφίβολα χαιρόνταν, ξύρισαν τα κεφάλια των γυναικών. Έπειτα τις ανάγκασαν να γδυθούν και να μείνουν με το κομπινεζόν. Τέλος, διέταξαν τους άνδρες να φορέσουν τα φορέματα που ήταν πεταμένα σε σωρό σε μια γωνία.

Μετά από αυτά τα καρναβαλίστικα προκαταρκτικά, που έδειχναν το μέτρο του πολιτιστικού επιπέδου του μεγάλου και του μικρού «herrentolks», οι Εβραίοι στάλθηκαν με συνοδεία, με τα πόδια, στη βουλγαρική ζώνη και συγκεκριμένα στην Αλεξανδρούπολη. Εκεί ενώθηκαν με μία από τις αποστολές Εβραίων που είχαν σχηματίσει οι Βούλγαροι και απεστάλησαν στην Πολωνία.

Στην πραγματικότητα, τις ίδιες ημερομηνίες και ακριβώς κάτω από τις ίδιες συνθήκες, οι βουλγαρικές αρχές προχωρούσαν από την πλευρά τους στην εξόντωση του ελληνικού εβραϊσμού που έπεσε στη μερίδα τους.

Οι Ισραηλιτικές Κοινότητες της περιοχής του Έβρου, που είχαν γνωρίσει υπό την ελληνική διοίκηση μια πραγματική άνθηση, εξαφανίστηκαν έκτοτε. Συστηματικά, περιοχή προς περιοχή, οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν τους Εβραίους

και στη συνέχεια εκτόπισαν ένα μέρος τους στη Βουλγαρία κι ένα άλλο στην Πολωνία.

Από τις 5 έως τις 7 Απριλίου 1943, 8.000 Ισραηλίτες της Καβάλας, των Σερρών και της Κομοτηνής συνελήφθησαν σ' ένα κολοσσιαίο δίκτυο και στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως ιδρυθέντα γι' αυτούς στην Gorna-Djournava. Μετά από διαλογή 2.000 εκτοπισθέντες επιβιβάστηκαν την επόμενη ημέρα με προορισμό την Πολωνία.

Το ταξίδι διήρκεσε 10 ημέρες κατά τη διάρκεια των οποίων οι δύστυχοι Εβραίοι δεν μπορούσαν να κλείσουν μάτι γιατί μέσα στα βαγόνια δεν υπήρχε αρκετός χώρος για να ξαπλώσουν.

Ακολούθησαν κι άλλες έξοδοι. Σύμφωνα με τις τελευταίες πληροφορίες αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει πλέον ούτε ένας Εβραίος στη Δυτική Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία.

VII. Ο Εβραϊσμός των Αθηνών σε αγωνία

Ένας φοβερός κίνδυνος πλανάται αυτή τη στιγμή πάνω από τους Εβραίους των Αθηνών. Και οι κύκλοι που είναι γνώστες της κατάστασης διερωτώνται με αγωνία αν οι Γερμανοί θα φθάσουν στο σημείο να ξεριζώσουν τους 15.000 Εβραίους που βρίσκονται τώρα στην Αθήνα ή αν, όπως ελπίζουμε, οι Αθηναίοι θα επιτύχουν να αποσπάσουν αυτή τη λεία από το στόμα του λύκου. Γιατί αυτή τη στιγμή ένας παθητικός αγώνας εκτυλίσσεται μεταξύ του κατακτητή και του ελληνικού λαού. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών είναι η ζωντανή μπάνκα. Αν η Αθήνα βγεί νικήτρια θα έχει γράψει μια καινούρια λαμπρή σελίδα στην ιστορία της ελληνικής αντίστασης στα εγκλήματα του Άξονα.

Παραθέτουμε τις περιπέτειες αυτού του αγώνα τις οποί-

ες περιγράφουμε χωρίς την παραμικρή φιλολογία.

Οι τελευταίες αυταπάτες των Ισραηλιτών της Αθήνας έσβησαν όταν μερικές εβδομάδες μετά την συνθηκόληψη της Ιταλίας έγινε γνωστό ότι τα μέλη της επιτροπής Rosenberg επρόκειτο να φτάσουν στην πρωτεύουσα. Το νέο, που διαδόθηκε σα σύννεφο, τρομοκράτησε τους κύκλους της ηγεσίας της Ισραηλιτικής Κοινότητας. Διότι η επιτροπή αυτή δεν ήταν γνωστή παρά από τον απόηχο της ωμής βιαιότητας με την οποία πραγματοποίησε, σε λιγότερο από τρεις μήνες, την εξόντωση της μεγάλου συνόλου του εβραϊσμού της μακεδονικής πρωτεύουσας.

Η παρουσία, μεταξύ της αντιπροσωπείας των τυράνων, αυτού του ποταπού Βιτάλ Χασσών που υπήρξε στη Θεσσαλονίκη το όργανό της με τον μεγαλύτερο ζήλο, δεν άφηνε αμφιβολία πάνω στις προθέσεις της ολέθριας επιτροπής.

Οι διοικούντες την Κοινότητα μοιράστηκαν τις ανησυχίες τους με μερικές προσωπικότητες του πατριωτικού κινήματος. Βρήκαν σ' αυτούς κάτι περισσότερο από συμπάθεια ή οίκτο: την αποφασιστική θέληση να αντιταχθούν με όλα τα μέσα στα εγκληματικά σχέδια του κατακτητή.

Δήλωσα στους Εβραίους ότι, υπό την προϋπόθεση ότι δε θα ακολουθήσουν την λανθασμένη πολιτική υποχώρησης και ευπειθείας που ακολούθησε ο αρχираββίνος Θεσσαλονίκης, μπορούσαν να υπολογίζουν στην πλήρη και αποτελεσματική βοήθεια όλου του πληθυσμού της πρωτεύουσας.

Χάρη σ' αυτές τις ενθαρρύνσεις οι διοικούντες της Κοινότητας μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση με θάρρος και αποφασιστικότητα. Πρέπει να προσθέσουμε ότι είχαν την τύχη να έχουν επικεφαλής τους, αυτές τις δύσκολες στιγμές, έναν πνευματικό αρχηγό στο ύψος των περιστάσεων το αρχираββίνο Μπαρτζιλάι.

Όταν, με διαταγή της επιτροπής Rosenberg, ο θαρραλέος αυτός αρχιερέας είδε να του ζητούν τους καταλόγους του ποιμνίου του δεν τέθηκε, όπως ο συνάδελφός του της Θεσσαλονίκης, στη διάθεση των Γερμανών. Απαίτησε και κέρδισε έναν όρο. Χρησιμοποιώντας δόλο κατά του εχθρού υποσχέθηκε να του φέρει τις λίστες μετά από τρεις ημέρες.

Αλλά το ίδιο βράδυ, κατά τη διάρκεια μιας μυστικής συνάντησης της ηγεσίας, προσφέρθηκε να καταστρέψει ο ίδιος τα κοινοτικά μητρώα και να εξαφανισθεί.

Έτσι κι έγινε. Μετά από τρεις ημέρες, η επιτροπή Rosenberg μάθαινε, αλλά λίγο αργά, ότι αφέθηκε να την εξαπατήσουν.

Λίγο αργά γιατί αυτές οι τρεις ημέρες αναβολής ήταν προς όφελος των πατριωτών, οι οποίοι παρακολουθούσαν από κοντά την κατάσταση. Ήδη η ελληνική κοινή γνώμη είχε αφυπνισθεί και χάρη στην κρυφή προπαγάνδα το εβραϊκό ζήτημα έγινε εθνικό πρόβλημα.

Με τη δύναμη της λαϊκής υποστήριξης οι πατριώτες μπόρεσαν να φτάσουν σε μία πραγματική ηρωϊκή απόφαση: να εξαφανίσουν, κάτω από τη μύτη της Γκεστάπο, τις 15.000 Εβραίους επί των οποίων επικρεμάτο η τρομερή απειλή.

Όσο απίστευτο κι αν φαινόταν αυτό η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε σε λιγότερο από μια εβδομάδα. Οι ισραηλιτικές οικογένειες διασκορπίστηκαν και έγιναν δεκτές -με αναλογία ενός ατόμου κατά διαμέρισμα και 10 ατόμων, το πολύ, κατά γειτονιά- από χριστιανικές οικογένειες των Αθηνών, του Πειραιά και των προαστείων.

Αλλά δεν ήταν δυνατόν να κρατηθεί επ' αόριστον υπό μεσεγγύηση ένας τόσοσ μεγάλος αριθμός ατόμων. Έπρεπε να οργανωθεί η έξοδός τους ή τουλάχιστον να τους εξασφαλίσουν μέσα να κυκλοφορούν χωρίς κίνδυνο μέσα στην πόλη.

Μπόρεσαν να βρουν «γιατρικό» και γι' αυτό. Με την συνοχή διοικητικών δημοσίων και εκκλησιαστικών υπαλλήλων και ακόμη υπηρετούντων στην ελληνική αστυνομία οι οποίοι ανήκαν στις αντιστασιακές οργανώσεις, εκατοντάδες ή ίσως, όπως λέγεται, χιλιάδες Ισραηλίτες μπόρεσαν να αποκτήσουν πλαστά δελτία ταυτότητας με χριστιανικά ονόματα.

Όπως ήταν προβλεπόμενο η επιτροπή Rosenberg έλαβε άμεσα μέτρα που θεώρησε δραστικά για να συντρίψει αυτό το νέο είδος αντίστασης. Οι εφημερίδες δημοσίευσαν αδιάκοπα δύο επιτακτικές διαταγές υπογεγραμμένες από το γερμανικό Στρατιωτικό Διοικητήριο.

Η πρώτη καλούσε τους πολίτες εβραϊκού θρησκευματος να επιστρέψουν αμέσως στις κατοικίες τους και να ειδοποιήσουν για την επιστροφή τους τον αξιωματικό υπηρεσίας του αστυνομικού τμήματος της περιοχής τους - η παράβαση αυτών των εντολών υπόκειτο στην ύψιστη των ποινών.

Η δεύτερη υποχρέωνε όλους τους αρχηγούς οικογενειών - οι συγγενείς τους ήταν αλληλέγγυα υπεύθυνοι για κάθε παράβαση- να δηλώσουν πάραυτα στην αστυνομία την παρουσία κάθε ξένου προσώπου στο σπίτι τους, έστω κι αν είναι επισκέπτης για εκείνη την ημέρα. Πολύ βαριές ποινές φυλάκισης και σε ορισμένες περιπτώσεις, η ποινή του θανάτου προβλέποταν για τις παραβάσεις.

Οι δύο αυτές διαταγές δεν είχαν σχεδόν κανένα αποτέλεσμα: Μόνο 300 Ισραηλίτες ανταποκρίθηκαν στην κλήση των αρχών. Αυτό σημαίνει ότι παρά τις αυστηρές ποινές στις οποίες ήταν εκτεθειμένες οι ελληνικές οικογένειες επέμειναν να δίνουν άσυλο στους κατατρεγμένους Εβραίους.

Ωστόσο η ενεργητική αλληλεγγύη της μάζας του ελληνικού λαού εκδηλωνόταν και με άλλους τρόπους.

Ενώ εκατοντάδες χριστιανοί υιοθετούσαν εβραϊόπουλα,

απαλλάσσοντάς τα έτσι νόμιμα από τον κίνδυνο της εκτόπισης (οι σχετικές νομικές τυπικές διαδικασίες απλοποιήθηκαν στο έπακρο από τους Έλληνες δικαστές), άλλοι Αθηναίοι που είχαν συγγενείς στην ύπαιθρο συνόδευαν στα σπίτια τους τους καταδιωκόμενους από την Γκεστάπο Εβραίους, εκτιθέμενοι προσωπικά στους κινδύνους του λαθραίου ταξιδιού.

Η αναφορά αυτή θα ήταν ελλιπής αν δεν σημειώναμε την εξέχουσα και θαρραλέα συμπεριφορά της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Όχι μόνο έθεσε στην υπηρεσία των κινδυνευόντων Ισραηλιτών όλη τη δύναμη του υψηλού της κύρους παρεμβαίνοντας στις Γερμανικές Αρχές αλλά επίσης, όταν τα διαβήματά της αποδείχτηκαν μάταια, ενθάρρυνε με κάθε τρόπο την εκδήλωση της χριστιανικής αλληλεγγύης προς το καταδιωκόμενο στοιχείο.

Societe Orientale de Publicité

Κάιρο

(1) Η Γερμανική Κυβέρνηση άσκησε πολύ ισχυρές πιέσεις στο δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου για να την φέρει στο σημείο να υιοθετήσει ορισμένες νομοθετικές διατάξεις εναντίον των Εβραίων. Η Αθήνα αντιστάθηκε τολμηρά σ' αυτές τις πιέσεις, λόγω του ότι η κυβέρνηση Μεταξά αντελήφθη την αντίθεση που θα εκδήλωνε η κοινή γνώμη εναντίον κάθε φυλετικής διάκρισης. Παρόλα ταύτα για να δοθεί ένα πρόσχημα ικανοποίησης στον Χίτλερ, επειδή υπήρχαν τότε μεγάλες πιθανότητες να προβεί σε αντίποινα, οι υπουργός Εσωτερικών έθεσε σε ισχύ μια διαταγή που απαγόρευε την είσοδο στην Ελλάδα σε ξένους ταξιδιώτες, πιστούς του μωσαϊκού νόμου. Το μέτρο είχε στόχο προφανώς τους Εβραίους πρόσφυγες της Κεντρικής Ευρώπης ενα-

ντίον των οποίων είχαν εξαπολυθεί με μανία οι χιτλερικοί ιθύνοντες. Δεν εφαρμόστηκε ποτέ με αυστηρότητα. Με την σιωπηρή ανοχή των ελληνικών αρχών ένας αρκετά μεγάλος αριθμός Εβραίων προσφύγων από τη Γερμανία, την Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία, αποπεμφθέντες από την Βουλγαρία, τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία, βρήκαν άσυλο στην Ελλάδα. Δεν έγιναν δεκτοί φυσικά παρά μόνο τράνζιτ, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις, η παραμονή τους παρατάθηκε πολλές φορές μέχρις ότου το Εβραϊκό Πρακτορείο να μπορέσει να τους διοχετεύσει στην Παλαιστίνη. Πολλοί Εβραίοι πρόσφυγες απέκτησαν επίσης, επίσημα, οριστική άδεια παραμονής και επαγγέλματος σε οργανισμούς ιδιωτικούς ημικρατικούς.

Την παραμονή της εισόδου των Γερμανών στην Αθήνα, η Βρετανική Αποστολή διοχέτευσε στην Αίγυπτο και την Παλαιστίνη εκατοντάδες Εβραίων προσφύγων από την κεντρική Ευρώπη που είχαν γίνει δεκτοί στην Ελλάδα μεταξύ του 1938 και 1939.

(2) Οι Εβραίοι της Θεσσαλίας μπόρεσαν, μέσα σε λίγα χρόνια, να γίνουν μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Όλες οι καριέρες ήταν διάπλατα ανοικτές γι' αυτούς και μπόρεσαν να διαπρέψουν στα πιο εξέχοντα επαγγέλματα της πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης. Ας αναφερθούμε στον δικαστή Σιακή, μέλος του Εφετείου και έναν από τους πρώτους και πιο σεβαστούς νομικούς συγγραφείς της χώρας, ο οποίος προτάθηκε, τις παραμονές του πολέμου, για την πλήρωση κενής έδρας στον Άρειο Πάγο στην Αθήνα.

Ας θυμηθούμε επίσης τα ονόματα των Πέπο Μαλλάχ, στον οποίον πρότειναν το 1920 το χαρτοφυλάκιο του Υπ. Οικονομικών (δεν μπόρεσε να το δεχτεί για λόγους προσωπι-

κούς), Κωνσταντίνη, διευθυντή των Τ.Τ.Τ., Βελλέλη, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιοσέφ Ελιγιά, ένας από τους νέους πολλά υποσχόμενος στη δημοτική ποίηση, ο οποίος δυστυχώς απεβίωσε πρόωρα κλπ, κλπ.

*(Η μετάφραση της έκθεσης στα ελληνικά έγινε από
την κα Μπέλλα Ααρών)*

Διαταγές Γερμανικών Αρχών που αφορούν τους Εβραίους της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης

Διαταγή

1) Άπαντες οι εις την περιοχήν Γερμανικής Διοικήσεως ευρισκόμενοι Εβραίοι οφείλουν να μεταβούν ανυπερθέτως εις τας μόνιμους κατοικίας των, όπου παρέμενον την 1/6/1943.

2) Απαγορεύεται εις τους Εβραίους να εγκαταλείπουν την μόνιμον κατοικίαν των ή να αλλάσσουν κατοικίαν.

3) Οι εις τας Αθήνας και τα προάστεια ευρισκόμενοι Εβραίοι υποχρεούνται, όπως προσερχόμενοι εντός 5 ημερών εις την εβραϊκήν θρησκευτικήν κοινότητα Αθηνών εγγραφώσιν εις τα εκεί μητρώα. Κατά την εγγραφήν οφείλουν να δηλώσουν την μόνιμον κατοικίαν των. Εις τας εκτός των Αθηνών περιοχάς η δήλωσις πρέπει να διενεργηθή εις τα αρμόδια ελληνικά δημοτικά ή κοινοτικά γραφεία.

4) Εβραίοι, μη συμμορφούμενοι προς τας διαταγάς ταύτας, θα τυφεκίζονται. Μη Εβραίοι, οι οποίοι αποκρύπτουν Εβραίους, παρέχουν αυτοίς καταφύγιον ή βοηθούν αυτούς, όπως δραπετεύσουν, θα μεταφέρωνται εις στρατόπεδα συγκεντρώσεως, εφόσον δεν επιβάλλεται εις αυτούς έτι βαρύτερα ποινή.

5) Οι ξένης υπηκοότητος Εβραίοι οφείλουν να παρουσιασθούν την 18/10/1943 και ώραν 08.00 εις την εβραϊκήν θρησκευτικήν κοινότητα Αθηνών και εγγραφώσιν εκεί, υποβάλλοντες τα πιστοποιητικά της υπηκοότητός των. Εκτός των

Αθηνών η δήλωση θα γίνεται προς τας ανωτέρω μνημονευομένας ελληνικάς αρχάς.

6) Η εβραϊκή θρησκευτική κοινότης Αθηνών ορίζεται, με άμεσον ισχύ, ως μόνη αντιπρόσωπος των συμφερόντων όλων των εν Ελλάδι Εβραίων. Αύτη οφείλει να καταρτίσει άνευ αναβολής συμβούλιον γερόντων και να επιληφθή της δράσεώς της. Περαιτέρω οδηγίαι δοθήσονται εν δέοντι χρόνω.

7) Μετά την εγγραφήν, άπαντες οι υπερβαίνοντες το 14ον έτος της ηλικίας των άρρενες Εβραίοι οφείλουν να παρουσιάζονται ημέραν παρ' ημέραν εις τας άνω αναφερομένας υπηρεσίας.

8) Απαγορεύεται εις τους Εβραίους να διέρχονται από τας οδούς και τας δημοσίας πλατείας από της 17.00 μέχρι της 07.00 ώρας.

9) Εφιστάται η προσοχή των ελληνικών αστυνομικών αρχών, όπως ελέγχουν αυστηρότατα την εκτέλεσιν της άνω διαταγής και συλλαμβάνουν πάραυτα τους παραβαίνοντας αυτήν Εβραίους ή τα πρόσωπα εκείνα, τα οποία υποβοηθούν αυτούς, όπως παραβώσι την διαταγήν αυτήν.

10) Εβραίος υπό την έννοιαν της διαταγής ταύτης θεωρείται, πας όστις κατάγεται εκ τριών τουλάχιστον Εβραίων την φυλήν προπατόρων, χωρίς εν προκειμένω να λαμβάνεται υπ' όψιν το θρήσκευμα, εις το οποίον ούτος ανήκει νυν.

Αθήναι τη 3/10/1943

Ο Ανώτατος Αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας
και της Αστυνομίας Ελλάδος

(υπογρ.) ΣΤΡΟΟΠ

Διοικητής Ταξιαρχίας Ταγμάτων Ασφαλείας
και Υποστράτηγος της Αστυνομίας

(Εφημερίδα «Καθημερινή», Πέμπτη 7 Οκτωβρίου 1943)

Πρόσκλησις όλων των Ισραηλιτών Ηλικίας 18-45 ετών

Κατά διαταγήν του Στρατιωτικού Διοικητού Θεσσαλονίκης-Αιγαίου, δέον άπαντες οι εν Θεσσαλονίκη εγκατεστημένοι άρρενες Ισραηλίται, οι ανήκοντες εις τας στρατολογικάς κλάσεις 1897 μέχρι 1924 (ήτοι ηλικίας 18 μέχρι 45 ετών), να προσέλθωσιν εις την Πλατείαν Ελευθερίας την 11/7/42 ώραν 8ην π.μ.

Ισραηλίτης λογίζεται πας ο ανήκων εις την Ισραηλιτικήν φυλήν, αδιαφόρως εις ποίαν θρησκείαν ανήκει σήμεραν.

Δέον να προσκομισθώσι τα δελτία ταυτότητος.

Εξαιρούνται οι Ισραηλίται Ιταλικής και Ισπανικής υπηκοότητος.

Η μη εμφάνισις θα τιμωρηθή με πρόστιμον και περιορισμόν εις το Στρατόπεδον Συγκεντρώσεως.

Θεσ/νίκη τη 7-7-42

(Εκ της γενικής διοικήσεως Μακεδονίας)

(Εφημερίδα «Νέα Ευρώπη», Πέμπτη 9 Ιουλίου 1942)

Απαγορεύεται η είσοδος εις τα σύνορα των Εβραϊκών Συνοικισμών Υπ' αριθ. 151 και ΧΙΡΣ Οι παραβάται θα τιμωρούνται

Κατόπιν εντολής των Γερμανικών Στρατιωτικών Αρχών Κατοχής απαγορεύεται η είσοδος εις τα σύνορα των εβραϊκών συνοικισμών 151 και Χίρς μέχρι νεωτέρας διαταγής, διότι κατά την θερινήν περίοδον, λόγω του μεγάλου καύσωνος, είναι μέγας ο κίνδυνος μολυσματικών νόσων και διότι εντός των ημερών θα αρχίση η κατεδάφισις και απολύμανσις της ως άνω περιοχής.

Πάς παραβάτης θα τιμωρήται αυστηρότατα.

(Εφημερίδα «Νέα Ελλάς», Θεσσαλονίκη 24.6.1943)

Αι περιουσίες των Εβραίων

Ο Στρατιωτικός Διοικητής Ελλάδος εξέδωσε την 13/11/43 Διαταγήν περί των περιουσιών των Εβραίων. Συμφώνως προς την Διαταγήν ταύτην, αι περιουσίες των ελληνικής υπηκοότητας Εβραίων, οίτινες δεν ανταπεκρίθησαν προς την υποχρέωσίν των, όπως προβούν εις δήλωσιν περί του ατόμου των συμφώνως προς το εδάφιον 3 της Διαταγής του Ανωτάτου Αρχηγού των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Αστυνομίας Ελλάδος της 3/10/43, κηρύσσονται κατασχεθείσαι με ισχύν από της 6/10/43. Υπό την έννοιαν «περιουσία», κατά το πνεύμα της παρούσης Διαταγής, εννοούνται όλα τα πράγματα και τα δικαιώματα τα εκπροσωπούντα χρηματικήν αξίαν (κινητά και ακίνητα δικαιώματα επικαρπίας, δικαιώματα εκ συμβάσεων μισθώσεως αγροτικής μισθώσεως και εξ εταιρικών συμβάσεων, απαιτήσεις παντός είδους, μετοχαί και λοιπά χρεώγραφα κλπ). Αι κατασχόμεναι περιουσίαι θα παραδίδωνται εις το ελληνικόν κράτος προς διοίκησιν.

(Εφημερίδα «Τα Νέα», 24 Νοεμβρίου 1943)

ΑΙ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΙ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Ἑλλάδος ἐξέδωκε τὴν 23/11/43 Διαταγὴν περὶ τῶν περιουσιῶν τῶν Ἑβραίων. Συμφώνως πρὸς τὴν Διαταγὴν ταύτην, αἱ περιουσίαι τῶν ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος Ἑβραίων, οἵτινες δὲν ἀνταπεκρίθησαν πρὸς τὴν υποχρέωσίν των, ὅπως προβούν εἰς δήλωσιν περὶ τοῦ ατόμου των συμφώνως πρὸς τὸ εἶδος 3 τῆς Διαταγῆς τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχηγοῦ τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας καὶ τῆς Ἀστυνομίας Ἑλλάδος τῆς 3/10/43, κηρύσσονται κατασχεθεῖσαι μετὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ 6/10/43. Ὑπὸ τὴν ἐννοιαν «περιουσία», κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς παρούσης Διαταγῆς, ἐννοοῦνται ὅλα τὰ πράγματα καὶ τὰ δικαιώματα τὰ ἐκπροσωποῦντα χρηματικὴν ἀξίαν (κινητὰ καὶ ἀκίνητα δικαιώματα ἐπικαρπίας, δικαιώματα ἐκ συμβάσεων μισθώσεως ἀγροτικῆς μισθώσεως καὶ ἐξ εταιρικών συμβάσεων, ἀπαιτήσεις παντός εἴδους, μετοχαὶ καὶ λοιπὰ χρεώγραφα κ.λ.π.). Αἱ κατασχόμεναι περιουσίαι θὰ παραδίδωνται εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος πρὸς διοίκησιν.

Παλιές Φωτογραφίες

Το φωτογραφικό υλικό που περιέχεται
στο παρόν ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ προέρχεται
από το αρχείο των:

- Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος
- Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος
- Μωϋσή Κ. Κωνσταντίνη

Μια σπάνια φωτογραφία από μία από τις πρώτες συνεδριάσεις του Δ.Σ. του Κ.Ι.Σ. σε πλήρη σύνθεση. Στο κέντρο εικονίζεται ο πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Κανάρης Κωνσταντίνης ενώ διακρίνονται επίσης η Αμερικανίδα εκπρόσωπος της Joint, ο Ζαχαρίας Βιτάλ, ο Χαΐμ Μπενρουμπή, ο Καλεφεζράς, ο Μωϋς Καραάσο.

Ο ΑΡΧΙΡΡΑΒΙΝΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ

Ἡ ἐνταῦθα ἑβραϊκὴ παροικία ἐδέχθη χθες τὸν ἀρχιρραβῖνον τῆς Παλαιστίνης κ. Ἀβραάμ Στραϊμπερ, (δεύτερος δεξιὰ) ὁ ὁποῖος ἦλθε ἐνταῦθα διὰ νὰ συζητήσῃ μετὰ τῶν ἐδῶ Ἑβραίων σοβαρὰ παλαιστινικὰ ζητήματα

Ἡ ἐνταῦθα ἑβραϊκὴ παροικία ἐδέχθη χθες τὸν ἀρχιρραβῖνον τῆς Παλαιστίνης κ. Ἀβραάμ Στραϊμπερ, (δεύτερος δεξιὰ), ὁ ὁποῖος ἦλθε ἐνταῦθα διὰ νὰ συζητήσῃ μετὰ τῶν ἐδῶ Ἑβραίων σοβαρὰ παλαιστινικὰ ζητήματα.

(Ἐφημερίδα «ΕΜΠΡΟΣ», 15.10.1947)

Διά τὰ ἀπροστάτευτα τῆς «Στέγης»

Τὴν «Στέγην ἀπροστατεύτου κοριτσιοῦ» ἐπισκέφη χθὲς ἡ παρεπιδημοῦσα ἀπὸ τριημέρου εἰς Ἀθήνας πρόεδρος τοῦ «Ἰσραηλιτικοῦ συμβουλίου» Ἀμερικής κ. Βέλτ, ὑποσχεθεῖσα κάθε φροντίδα διὰ τὰς μικράς τοῦ ἰδρύματος. Εἰς τὴν φωτογραφίαν ἡ κ. Βέλτ, περιστοιχιζομένη ἀπὸ τὸν Πρέσβην τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἄλλα μέλη τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος.

Τὴν «Στέγην ἀπροστατεύτου κοριτσιοῦ» ἐπισκέφη χθὲς ἡ παρεπιδημοῦσα ἀπὸ τριημέρου εἰς Ἀθήνας πρόεδρος τοῦ «Ἰσραηλιτικοῦ συμβουλίου» Ἀμερικής κ. Βέλτ, ὑποσχεθεῖσα κάθε φροντίδα διὰ τὰς μικράς τοῦ ἰδρύματος. Εἰς τὴν φωτογραφίαν ἡ κ. Βέλτ, περιστοιχιζομένη ἀπὸ τὸν Πρέσβην τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἄλλα μέλη τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος.

(Ἐφημερίδα «ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ», 18.5.1949)

Εἰς τὴν ἐνταῦθα ἰσραηλιτικὴν Συναγωγὴν ἐγένετο χθὲς δεξίωσις πρὸς τὴμὴν τῶν ἀθλητῶν τῆς ὁμάδος μπάσκετ μπόλ τοῦ Τέλ Ἀβίβ. Εἰς τὸ μέσον ὁ Ραββίνος καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς ἐνταῦθα ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος κ. Βιτάλ.

Εἰς τὴν ἐνταῦθα ἰσραηλιτικὴν Συναγωγὴν ἐγένετο χθὲς δεξίωσις πρὸς τὴμὴν τῶν ἀθλητῶν τῆς ὁμάδος μπάσκετ μπόλ τοῦ Τέλ Ἀβίβ. Εἰς τὸ μέσον ὁ Ραββίνος καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς ἐνταῦθα ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος κ. Βιτάλ.

(Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», 5.11.1949)

Οι εκπρόσωποι των Εβραίων προ του Μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτου, όπου κατέθεσαν στέφανον επί τη χθεσινή 1η επέτειο της ανακηρύξεως του Κράτους του Ισραήλ.

*Χθές εις την ενταύθα εβραϊκὴν Συναγωγὴν ἐτελέσθη μεγαλοπρεπὴς δοξολογία ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ νέου ανεξαρτήτου Κράτους τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Παλαιστίνην.
(«ΕΘΝΟΣ» 17 Μαΐου 1948)*

*Μία φωτογραφία ἀπὸ τὴν χθεσινὴν εορτὴν εἰς τὴν ενταύθα Συναγωγὴν ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Κράτους.
(«ΕΘΝΟΣ» 5 Μαΐου 1949)*

*Μια από τις πρώτες εκδηλώσεις του Μπενέ Μπερίτ μεταπολεμικά.
Στο κέντρο ο Κ. Κωνσταντίνης.*

1958, γυμναστικές επιδείξεις Εβραϊκού Σχολείου Αθηνών.

*«Τρόμος βαρύς εγίνηκε
η λειτουργία της μνήμης.
Λιποψυχώ σε κάθε
ανάμνησή μου»*

Διαλεχτή Ζευγώδη-Γλέζου

ISBN: 978-960-93-7527-6

9 789609 375276